

Sammendrag

Jeg har undersøkt sosiale nettverk i ettervernsfasen og hvilke refleksjoner rundt dette de tidligere rusavhengige har. Jeg ønsket å nærme meg denne problematikken fra de rusavhengiges perspektiv og undersøke deres refleksjoner rundt, erfaring med, og forståelse av viktigheten og nyttheten av nettverkene har for å utsette eller forhindre tilbakefall. Data til oppgaven er samlet gjennom kvalitative intervjuer med en gruppe elever som var ferdig med behandling ved Tyrili, men som fortsatt hadde oppfølging fra de ambulante tjenestene.

Undersøkelsen fant at elevene stort sett rapporterte om relativt små nettverk, bestående først og fremst av nær familie og noen nære venner. Størrelsen på nettverk og lite aktivitet på dagtid, gjør at denne gruppen er utsatt for tilbakefall. Det kan være behov for tiltak med nettverksfunksjon i denne fasen, for å gi denne gruppen sosial tilhørighet, styrke deres sosiale kapital og være en brobygger ut til arbeid eller aktivitet på dagtid.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Forord	5
1. Innledning	7
1.1 <i>Problemstilling og forskningsspørsmål</i>	8
2. Litteratursøk og teori	11
2.1 <i>Perspektiver på avhengighet</i>	11
2.1.1 <i>Hva sier offentlige dokumenter om rusavhengighet?</i>	12
2.1.2 <i>Statlige føringer for rehabilitering</i>	14
2.1.3 <i>Hva skaper rusavhengighet?</i>	14
2.2 <i>Å kvitte seg med rusavhengigheten</i>	19
2.2.1 <i>Faktorer som forhindrer eller skaper tilbakefall</i>	19
2.3 <i>Sosialt nettverk, sosial kapital og rusavhengighet</i>	21
2.3.1 <i>Sosialt nettverk</i>	21
2.3.2 <i>Sosial kapital</i>	24
2.3.3 <i>Sosialt nettverk og sosial kapital hos rusmisbrukere</i>	28
2.3.4 <i>Betydningen av sosialt nettverk i rehabiliteringsprosessen</i>	28
2.4 <i>Tyrili, et eksempel på behandlingstilbud for rusavhengige</i>	32
2.5 <i>Oppsummerende betraktninger</i>	34
3. Metode	39
3.1 <i>Vitenskapsteoretisk grunnlag, hermeneutikk</i>	39
3.2 <i>Valg av teori og innsamling av litteratur</i>	41
3.3 <i>Valg av forskningsmetode, kvalitativt intervju</i>	43
3.4 <i>Beskrivelse av datainnsamlingen</i>	44
3.5 <i>Forskningens troverdighet, validitet til resultatene</i>	46
3.6 <i>Utfordringer ved å belyse problemstillingen</i>	48
3.7 <i>Forskerens rolle og etikk</i>	49
3.8 <i>Metodisk refleksjon</i>	52
3.9 <i>Presentasjon av data</i>	53
4. Presentasjon av data med tilhørende drøfting	55
4.1 <i>Beskrivelse av informantene</i>	55
4.2 <i>Elevene og sosialt nettverk</i>	62
4.2.1 <i>Drøfting</i>	69
4.3 <i>Erfaringer med sosialt nettverk etter behandlingsoppholdet og utfordringer med å skape nye nettverk.</i>	71
4.3.1 <i>Drøfting</i>	73
4.4 <i>Veien til et rusfritt nettverk, utfordringer og erfaringer.</i>	75
4.4.1 <i>Drøfting</i>	79
5. Avsluttende drøfting	81
6. Konklusjon	85
7. Litteraturliste	86
Vedlegg	90
<i>Vedlegg 1 Informasjonsskriv</i>	90
<i>Vedlegg 2 Intervjuguide</i>	92
<i>Vedlegg 3 Tekstmelding</i>	94

Forord

Tusen takk til min veileder ved Tyrili, Hilgunn Olsen og Tyrili FoU for støtte og muligheten til å lage denne oppgaven.

Jeg vil også takke min veileder Inger Marie Bakke ved Høgskolen i Innlandet for tålmodig veiledning og tilbakemeldinger i løpet av skriveprosessen.

Til slutt, men ikke minst vil jeg takke de hjemme som tålmodig har ventet på (og sett fram til) at jeg ble ferdig!

Hege Heimdal

Lillehammer 15.05.2017

1. Innledning

I denne masteroppgaven tar jeg for meg ettervernsfasen i rusbehandling. "Ettervernsfasen" omfatter her den første perioden etter utskrivning fra behandling, hvor den rusavhengige skal (re)etablere seg som rusfri og igjen finne sin plass i samfunnet. Den formen for rusavhengighet jeg i første rekke skal fokusere på er narkotikaavhengighet, selv om begrepet også brukes om andre typer avhengighet, som for eksempel av alkohol. I oppgaven bruker jeg betegnelsen "rusavhengige", med unntak av når jeg når omtaler de som har vært eller er i behandling ved Tyrili, de blir benevnt som "elever".

Det er lett å tenke seg at det å bli rusfri er en lineær prosess, gjerne i form av et behandlingsopplegg med en begynnelse og en slutt. Ut fra et slikt syn vil den rusavhengige fullføre et behandlingsopphold og deretter komme ut av oppholdet som rusfri, klar til å gå videre i livet. I virkeligheten vil det å komme seg vekk fra rusavhengighet ofte være en langvarig og kronglete prosess. For mange omfatter veien ut av avhengighet flere forsøk og tilbakefall, før man til slutt lykkes med å komme ut av rusavhengigheten.

Tilbakefallsprosenten etter behandling ligger på mellom 45 og 50% (Fauske, 2004; Nordfjærn, 2011; Meld. St. 30 (2011-2012)). Tallet kan virke høyt, men som nevnt over er det imidlertid her snakk om en prosess, som ofte innebærer flere forsøk før de lykkes i å bli helt rusfrie (Tyrili, u.å.; Brumoen 2007). Det er også enkelte rusavhengige som ikke klarer å komme seg ut av avhengigheten, til tross for gjentatte forsøk.

Dette kan blant annet komme av at prosessen med å bli rusfri omfatter flere utfordringer enn bare avhengighet av rusmiddelet. For de med flere (ti)år i avhengighet betyr det gjerne at de skal både kvitte seg med en avhengighet og lære seg å mestre livet på nytt (Stoltenbergutvalget, 2010).

Det å mestre livet innebærer mer enn det rent praktiske som økonomi, hygiene og kosthold. Også det sosiale kommer inn her, ved at en skal forholde seg til samfunnet og bli en del av det med alt det innebærer av sosiale spilleregler og normer. Når de tidligere rusavhengige skal etablere seg på nytt ute i samfunnet etter behandlingsoppholdet, erfarer mange at det kan være utfordrende å finne og knytte til seg nye nettverk. Forskning på og oppfølging av rehabiliterte rusavhengige, viser at de opplever manglende nettverk som et problem og særlig når det gjelder rusfrie nettverk (Lauritzen, Ravndal & Larsson, 2012). Det er videre dokumentert at mange erfarer ensomhet i ettervernsfasen av rusavvenningen (Landrø & Hyrve, 2013; Paulsby, 2009; Lauritzen et al., 2012).

Det å ha tilknytning til et rusfritt nettverk ser ut til å være en nøkkelfaktor for å lykkes i å holde seg rusfri etter endt behandling (Fauske, 2004). Ønsket om å være sosial og tilhøre et

sosialt miljø er et dyptliggende behov for de fleste mennesker og noe de gjerne bruker mye tid og energi på å oppnå. Tilhørigheten til et nettverk vil også være formende for den enkeltes identitet ved at en tar til seg gruppens væremåte og verdigrunnlag (Bø & Schiefloe, 2007). En sterk tilknytning til et rusfritt sosialt nettverk vil utgjøre en buffer mot tilbakefall. Ved at det rusfrie nettverket bidrar til å støtte den nye identiteten som rusfri, som den rusavhengige har bygd opp gjennom oppholdet ved behandlingsinstitusjonen.

Hvert tilbakefall vanskeliggjør senere forsøk på å bli rusfri, og øker faren for overdosedødsfall. Ut fra hensynene til både den rusavhengige, familien rundt og samfunnsøkonomisk er det viktig å få god kunnskap om hvordan tilbakefall kan forhindres og forebygges (Snertingdal & Bakkeli, 2013; Fauske, 2004; Lauritzen et al., 2012).

Vi vet noe om hvilke faktorer som er med på å hindre tilbakefall. De viktigste er ordnet bolig, økonomi og aktivitet på dagtid før utskrivning. Risikoen for tilbakefall øker om en eller flere av disse ikke er på plass, når den tidligere rusavhengige skal etablere seg i samfunnet igjen (Nordfjærn, 2011). En jobb å gå til gir i tillegg til en stabil økonomi, også en naturlig tilknytning til sosialt nettverk i rusfrie miljøer (Nordfjærn, 2011).

1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål

Temaet for oppgaven er de rusavhengiges sosiale nettverk og betydningen disse nettverkene har ved (re)etablering i samfunnet. Storparten av forskningen om rusbehandling har fokusert på selve rusbehandlingen, mens hva som skjer etterpå har i mindre grad vært gjenstand for samme fokus. I forskningsdatabasen Scopus gir søkestrengen *addiction* 114646 treff, *addiction treatment* gir 61545 treff, mens *addiction aftercare* bare 1076. I den norske tidskriftbasen Idunn gir tilsvarende søk etter *rusbehandling* 311 treff, og *ettervern rus* 103 treff (søkedato 25.04.17).

Jeg ønsket å nærme meg denne problematikken, sosialt nettverk i ettervernsfasen, fra de rusavhengiges perspektiv og undersøke deres refleksjoner rundt, erfaring med, og forståelse av viktigheten og nyttheten av nettverkene for å forhindre tilbakefall.

Problemstillingen jeg ønsket å belyse var:

Hvilke refleksjoner gjør elevene seg om nettverkets betydning for en vellykket ettervernsfase?

For å undersøke denne problemstillingen, intervjuet jeg et utvalg tidligere rusmisbrukere (elever) ved Tyrili. Forskningsspørsmålene som jeg brukte for å drøfte problemstillingen opp mot data var:

Hva forteller elevene om nettverket og hvordan det ser ut?

Hvilke erfaringer har elevene med sitt tidligere og nåværende sosiale nettverk i denne overgangsfasen?

Hvordan håndterer elevene utfordringer i nettverket og hvordan forholder de seg til sitt tidligere og nåværende sosiale nettverk?

Med utgangspunkt i nettverksteori og sosial kapital ønsker jeg å undersøke nærmere de betraktninger utskrevne elever fra Tyrili har rundt sine sosiale nettverk nå og før. Hva de forteller om støtte og ikke-støtte fra de ulike nettverkene etter behandlingsoppholdet og hva de oppfatter som utfordringer med å skape nye nettverk. Videre vil jeg undersøke hva de forteller om veien til et rusfritt nettverk, utfordringer og erfaringer.

Prosjektet har foregått delvis som et samarbeid med forskningsprosjektet ”Overgangstrening i Tyrili - fra rusbehandling til hverdagsliv” ved Tyrili FoU. Forskningsprosjektet evaluerte ”dag i døgn”- ordningen med tanke på en eventuell omlegging av denne. ”Dag i døgn” brukes om perioden elevene går igjennom på slutten av behandlingsoppholdet i Tyrili. Her får eleven en gradvis overgang fra behandlingssituasjonen i institusjon til samfunnet og det å klare seg selv igjen.

Oppgaven er bygget over de erfaringer en gruppe på seks elever fra Tyrili har gjort seg fra tiden i etterversfasen. Data for oppgaven er samlet gjennom kvalitative samtaler med disse elevene som hadde vært gjennom ”dag i døgn”, og var nå skrevet ut fra Tyrili. De hadde fortsatt kontakt med Ambulante tjenester ved Tyrili, som er oppfølgingstilbudet til Tyrili som jobber med elevene utenfor behandlingsenhetene. Disse tjenesten jobber sammen med partnere utenfor Tyrili for å følge opp elever etter at de er utskrevet fra Tyrili for å sikre en god overgang tilbake til samfunnet. Intervjuene hadde som mål å undersøke hvordan elevene bruker eller støtter seg til sitt sosiale nettverk etter rusbehandlingsoppholdet, samt hvilke tanker de har om sosialt nettverk og påvirkningen dette kan ha for å unngå tilbakefall.

I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere på noen identifiserte faktorer som spiller inn i tilbakefallsproblematikken: sosialt nettverk og sosial kapital. Jeg legger her vekt på det

elevene forteller om egne erfaringer og forståelse av egen situasjon som rusfri og hva den krever, med fokus på sosialt nettverk. Utgangspunktet er at en ved å undersøke de sosiale nettverkene rundt den rusavhengige kan identifisere ressurser eller faktorer som kan fremme eller motvirke veien til rusfrihet for den enkelte. For å finne fram til disse faktorene, må måten nettverket er bygd opp på og hvilken støtte som finnes i nettverket undersøkes. Sosial kapital beskrives som en form for billedlig verdi som blant annet indikerer i hvilken grad en er medlem av ulike nettverk, hvor mange en kjenner og hvor mye støtte og hjelp en kan få fra nettverket (Fyrand, 2005). Her spiller både ens egen væremåte inn, i forhold til at en kan forstå og handle etter nettverkets regler og normer, men også hvilke nettverk en er med i og har vært del av tidligere.

Videre vil oppgaven i kapittel 2 ta for seg litteratursøk og teori hvor jeg blant annet kommer inn på rusavhengighet og veien ut av denne. Kapittel 3 omhandler valg av metode, informanter og datainnsamling. I kapittel 4 presenterer jeg data i form av beskrivelse og drøfting opp mot de tre forskningsspørsmålene. Drøftingen avsluttes i kapittel 5 hvor jeg samler drøftingene fra hjelpespørsmålene opp mot en drøfting av problemstillingen. Før jeg avslutter oppgaven i kapittel 6.

2. Litteratursøk og teori

Med rusreformen i 2004 ble ansvaret for å tilby et behandlingstilbud til de rusavhengige overført fra fylkeskommunene til staten, det vil si de regionale helseforetakene. Lovmessig betød dette at tjenestene som tidligere var hjemlet i sosialtjenesteloven, nå ble hjemlet i spesialisthelsetjenesteloven. Med dette fikk de rusavhengige pasientrettigheter og tjenestene ble betegnet som ”tverrfaglig spesialisert behandling for rusmiddelbruk” (TSB). Det ble lagt vekt på at disse tjenestene skulle være tverrfaglige og ta vare på perspektivene fra de medisinske, psykologiske og sosialfaglige retningene.

Jeg innleder kapittelet med en gjennomgang av terminologi for å undersøke hvilken forståelse på avhengighet det er fra statlig side. Samt om et for sterkt fokus på bare en forståelse av hva som forårsaker avhengighet, får følger for utformingen av ettervernet fra statlig side. Legges det mindre vekt på tiltak med et sosialfaglig perspektiv? For eksempel tiltak som kan fungere som sosialt nettverk for de tidligere rusavhengige, mens de arbeider med å bygge sitt eget sosiale nettverk. Avhengighet kan forklares på andre måter enn det medisinske, og jeg presenterer kort alternative perspektiver fra forskningen med vekt på det sosialfaglige. Deretter presenterer jeg ulike perspektiver på hvordan en kan bli kvitt sin rusavhengighet og hvordan risikoen for tilbakefall i ettervernsperioden kan reduseres. Jeg valgt å fokusere på nettverk og sosial kapital som teoretiske perspektiver. Disse teoriene kan kobles opp mot ettervernsfasen i rusbehandlingen og jeg skal drøfte hvordan en tilnærming basert på disse teoriene kan være med på å styrke eller forbedre tiltak i denne fasen.

2.1 Perspektiver på avhengighet

Er man ”bruker”, ”misbruker”, eller ”avhengig ”av rusmidler? Betegnelsene brukes mange ganger om hverandre ved omtale av bruk av de ulike rusmidlene. Måten de brukes på kan indikere om bruken av rusmidlet er lovlig eller straffbart. Når det gjelder lovlige rusmidler må bruken ha store negative konsekvenser, i form av fysisk eller økonomisk skade på en selv, andre eller omgivelsene, før det betegnes som misbruk. Til sammenligning betegnes all bruk av ulovlige rusmidler som misbruk, uavhengig av negative konsekvenser for brukeren eller omgivelsene som følge av rusmiddelbruken.

Betegnelsene kan også si noe om hvilket perspektiv man har på rusavhengighet, hva som er årsaken til rusavhengighet, om bruken av rusmiddelet fordømmes eller om det blir sett på som en form for sykdom.

Med rusreformen i 2004 ble ansvaret for å tilby et behandlingstilbud til de rusavhengige overført fra fylkeskommunene til staten, det vil si de regionale helseforetakene. Lovmessig betød dette at tjenestene som tidligere var hjemlet i sosialtjenesteloven, nå er hjemlet i spesialisthelsetjenesteloven. Med dette fikk de rusavhengige pasientrettigheter og tjenestene ble betegnet som ”tverrfaglig spesialisert behandling for rusmiddelbruk” (TSB). Det ble lagt vekt på at disse tjenestene skulle være tverrfaglige og ta vare på perspektivene fra de medisinske, psykologiske og sosialfaglige retningene (Helsedepartementet, 2004).

2.1.1 Hva sier offentlige dokumenter om rusavhengighet?

Terminologien i statlige rapporter og skriv rundt rusmidler og de som bruker disse midlene, påvirker hvordan bruken forstås. Både med hensyn til hva det kommer av og hvordan tiltak og eventuelt behandlingsforløp skal legges opp.

Både ”rusmisbruker” og ”rusavhengig” har blitt brukt i offentlige dokumenter når de skal beskrive mennesker som har en skadelig bruk av rusmidler, og da gjerne ulovlige rusmidler. Når betegnelsen rusavhengighet anvendes, ser det ut til vise til en medisinsk forståelse, hvor den rusavhengige har liten eller ingen kontroll over rusmiddelbruken. Mens når betegnelsen rusmisbruk anvendes heller mer til en forståelse hvor bruken skyldes en svak moral i form av unnfalighet, dårlige valg og påvirkninger fra omgivelsene. I det siste tilfellet ligger også det at brukeren har valgmuligheten til å slutte. Som nevnt ovenfor vil gjerne valg av betegnelse si noe om hvordan problemet oppfattes og hvilke måter en dermed velger å løse dem på.

Eksempelvis bruker Helsedepartementet (2004), hvor de rusavhengige innrømmes pasientrettigheter, betegnelsene ”rusmisbrukere” eller ”rusmiddelbrukere”, samtidig som at ansvaret for behandlingstiltak for rusmiddelbrukere ble overført fra fylkeskommunene til staten i form av de regionale helseforetakene. I oppfølgeren Ot.prp. nr. 53 (2006-2007) som erstatter rusreformen, går de over til å bruke betegnelsen ”rusmiddelavhengige”.

Jeg stiller spørsmålet om bruken av betegnelsene rusavhengig eller rusmiddelavhengig i dokumenter og rapporter gitt ut etter rusreformen, tyder på at det betraktes mer som et medisinsk problem, enn et sosialt problem i behandlingssystemet.

SIRUS-Rapport nr. 4/2010 (Lund et al, 2010) drøfter hvordan en skal betrakte eller forklare skadelig bruk av rusmidler. I kap 3-2 drøftes begrepene ”rusmisbruker” eller ”rusavhengig”. Lund et al. kommer til at betegnelsen ”rusmiddelavhengig” eller ”rusavhengig” skal brukes om de som trenger ulike hjelpetiltak, eller er under behandling. De

to hovedgrunnene til at de lander på disse begrepene er at begrepene allerede er blitt rådende hos sentrale statlige myndigheter og offentlige og private aktører på feltet for øvrig, og videre at rusavhengighet bør komme inn under en medisinsk definisjon. Det vises til at bruken av narkotiske stoffer har en rekke negative effekter både fysisk og psykisk. Fysisk ved at det ofte er betydelige medisinske skadevirkninger av bruken og psykisk at stoffene svekker de rusavhengiges autonomitet. Dette kommer blant annet til uttrykk som dårlig impulskontroll og svekket evne til å avstå fra rusmidler, samtidig som at den rusavhengige opplever sin rusbruk som å være uten valgmuligheter (Lund et al., 2010). Ved å ta i bruk denne definisjonen følger det også juridiske rettigheter til hjelp, det vil her si pasientrettigheter etter rusreformen (Helsedepartementet, 2004) og behandling, samt mindre moralsk fordømmelse enn om en ser på rusavhengighet som et resultat av dårlig dømmekraft.

Det er imidlertid noen begrensninger med å betrakte og forklare avhengighet utelukkende fra et medisinsk perspektiv og det kommer fram i den videre diskusjonen i rapporten. Lund et al. (2010) påpeker det at den rusavhengige fremdeles har et moralsk ansvar for sine handlinger; Lund et al. (2010) viser til at undersøkelser viser at de rusavhengige kan ta hensyn til omgivelsene og ta egne valg. De er ikke viljeløst styrt av rusavhengigheten. Dette gjør det vanskelig å plassere avhengighet utelukkende i en medisinsk kategori. Mange rusavhengige opplever negativ påvirkning fra omgivelsene, ved at den rusavhengige drives mot rusen i stedet for å hjelpes bort fra den. Til tross for dette velger Lund et al. (2010) i rapporten å bruke "rusavhengighet" og tar dermed et medisinsk perspektiv på rusbruk.

Stoltenbergutvalgets "Rapport om narkotika" (2010), bruker betegnelsen "narkotikaavhengige" og ser ut til å helle mot en medisinsk definisjon av avhengighet. Meld. St. 30 (2011-2012) er noe uklar i hvordan de betrakter avhengighet og tar i bruk ulike betegnelser. Den holder seg stort sett til at misbruken er et "problem" det være seg alkohol, narkotika eller spill: "mennesker med rusproblemer/rusmiddelproblemer" (kap 6). Denne bruken av "problem" kan tolkes som en helning mot en medisinsk definisjon ved at rusbruker har et problem som denne ikke klarer å hankses med. Men det kan på den annen side også vurderes dit hen at det er et "problem" som kan overvinnes om en tar seg sammen eventuelt får hjelp til å avstå fra rusmidler.

2.1.2 Statlige føringer for rehabilitering

Meld. St. 30 (2011–2012) drøfter betydningen av en trygg tilhørighet i et fellesskap som forebyggende og rehabiliterende faktor i rusarbeid. Regjeringen legger i rusmiddelpolitikken vekt på forebygging, tidlig innsats og å ivareta også de pårørende til de rusmiddelavhengige.

Rapporten har få føringer om inkludering utover at omgivelsene oppfordres til å legge til rette for å inkludere rusmisbruker i større grad. I kapittel 6.4.6 blir betydningen av meningsfull fritid og sosialt nettverk poengtert. Det vektlegges at det vil være viktig i rehabiliteringsprosessen å legge til rette for en møteplass med vekt på sosialt nettverk. Men at dette tilbudet må være et trinn, på veien til å skulle integreres på det de kaller naturlige møteplasser som arbeid eller arbeidsrettede aktiviteter.

En innvendig her er at oppfordringer alene neppe vil sikre at det settes av ressurser for å sikre inkludering eller tilstedeværelse av rusfrie nettverk for de som forsøker å komme vekk fra rusavhengighet. Samt om det kan føre til at det legges mer vekt på ettervern og tiltak i denne fasen. Med tanke på at det er et relativt lite antall sprøytemisbrukere i Norge, er det ikke merkelig at det legges mer vekt på forebygging og tidlig innsats i rusmiddelarbeidet. Det vil til tross for det være mye å hente på å styrke ettervernet, ved at en minsker tilbakefall og tilhørende belastning på rusmisbruker og omgivelsene.

Det bør være et poeng at behandlingen til rusavhengige har fokus på mer enn bare de fysiske følgene av avhengigheten. Stoltenbergutvalget (2009) fremhever at det er nødvendig å jobbe både med de fysiske følgene av rusavhengigheten, samt at den rusavhengige sikres oppfølging etter behandlingsoppholdet. Oppfølgingen må være satt sammen slik at de får støtte til å mestre livet når det gjelder rent praktiske ting som bolig, arbeid og økonomi, men også når det kommer til å få innpass til nye nettverk. En del rusmisbrukere kan ha nytte av bistand som kan fungere som sosialt nettverk for de tidligere rusavhengige, mens de arbeider med å etablere egne sosiale nettverk. Rapporten peker på at det er kjent at den første tiden etter behandling er en sårbar fase for rusmisbruker og det er behov for større oppmerksomhet rundt denne tiden i behandlingsforløpet.

2.1.3 Hva skaper rusavhengighet?

Som nevnt er det to hovedforståelser av avhengighet. Den ene legger vekt på at avhengighet forklares ut fra en medisinsk sykdomsforståelse. Den andre forklarer avhengighet som en moralsk svakhet, en konsekvens av de dårlige valg en tar, og av påvirkning fra dårlige venner eller andre med dårlig innflytelse.

Det som kan tale for å bruke en medisinsk forståelse av avhengighet er for eksempel at det hos enkelte er genetiske faktorer som gir en lavere terskel for å bli avhengig (Kreek, Nielsen, Butelman & LaForge, 2005). Men samtidig er det også en del som klarer å komme ut av avhengigheten uten hjelp fra behandlingsinstitusjoner. Til tross for en eventuell genetisk grunnårsak til avhengigheten, er det mulig å finne ressurser hos den rusavhengige til å kvitte seg med avhengighet (Granfield & Cloud, 2001). Dette viser at den medisinske forståelsen ikke bør forstås deterministisk, og er forenelig med en sosial forklaring på avhengighet.

I realiteten er avhengighet et komplekst fenomen, uten enkle forklaringer. Årsakene til at noen blir avhengig, er ofte like mange som det finnes avhengige. Arv, miljø, påvirkning, skader er blant de faktorene som kan spille inn når en blir avhengig. En innsnevring av årsaksforklaringer til enten medisinsk eller moralsk svakhet vil miste denne kompleksiteten av syne. Ved å ha forståelse for at avhengighet kan oppstå av både medisinske og sosiale årsaker, kan en få en bedre forståelse av hvorfor den oppstår og fortsetter til tross for negative virkninger. Et slikt utgangspunkt gir bedre rom for å lykkes med behandling og oppfølging av de rusavhengige (Mørland, 2015).

I sin artikkel "Livet som narkoman" (1997), bygget på boken "Pundare, jonkare och andra", beskriver Bengt Svensson avhengigheten som en forelskelse. Denne beskrivelsen av avhengighet som en form for kjærlighet, viser på en billedlig og intuitiv måte hvilken kraft rusmiddelet og suget etter det har. Det forklarer også den til tider uforståelige villigheten de rusavhengige har til å holde fast ved rusmiddelet og hvor vanskelig det kan være å gi slipp, til tross for at det til tider kan ha store negative effekter i livet. Om en ser på avhengigheten som en forelskelse, kan en si at det å slutte med rusmiddelet kan sammenlignes med det å gå fra partneren.

Et brudd med rusmiddelet kan gi en opplevelse av å stå på bar bakke. Med rusmiddelet forsvinner det som har vært kjent og kjært i forhold til rusopplevelsen, men også tap av identitet, omgangskrets, venner og bekjente. Det å bryte ut av avhengighet og rusnettverket innebærer at en flytter fra en sosial posisjon i rusnettverket til en annen sosial posisjon i samfunnet eller "normalsamfunnet". Dette innebærer for mange et tap, sammenlignet med den posisjon eller den rollen de hadde i rusnettverket. Det er mer strevsomt å skape seg en ny identitet enn å gå tilbake til den gamle. En skal finne sin nye posisjon, tilegne seg nye sosiale spilleregler og finne tilhørighet i det som langt på vei kan oppleves som en ukjent verden. Samtidig kan den rusavhengige aldri helt fjerne seg fra den narkomane verdenen som de har hatt så nært. Det er kort vei tilbake til det som er kjent og de sosiale spillereglene som en behersker (Svensson, 1997).

Ifølge Svensson (1997) er dette en del av forklaringen på hvorfor det kan være så vanskelig å bryte ut av avhengigheten og det narkomane livet. Selv om livet som narkoman har mange og til dels store ulemper, finnes det allikevel positive sider. Disse kan for eksempel være det forelskede preget til avhengigheten, og rusmiddelets evne til å gi glemsel og eufori, det opplevde sosiale samholdet innad i miljøet mot omverdenen, en opplevelse av å kunne noe og ha kompetanse innen et fagfelt (dealing med narkotika), og at det skjer mer i hverdagene, på godt og vondt.

Weihe (2004) tar opp denne dragningen mot og verdsettelsen av rusmidler. Metodene og midlene har historisk sett variert, men dragning mot det som kan gi en form for rus har alltid eksistert. Det å ruse seg oppfattes som oftest som noe lystbetont. Både fysiologisk med tanke på hvordan rusen oppleves kroppslig, og at det blir gjerne sett som en naturlig del i et fellesskap og nettverk. Det kan være sterke sosiale forventninger koblet til det å bruke rusmidler. Eksempel på det siste kan være det å ta en pils på fredager med kollegaer. Om en ikke er med på slike sammenkomster kan en risikere å stemples som "festbrems" eller usosial. Et liv uten rusmidler kan fremstå som mangelfullt, fordi en ikke er en fullverdig deltaker i et sosialt nettverk (Weihe, 2004).

Carlo DiClemente har en mindre romantisk framstilling enn Bengtsson når det gjelder rus, avhengighet og mekanismene som fører til avhengighet. I *Addiction and Change* (2003), hevder DiClemente at selv om det er ulike grunner og årsaker til at en begynner med rusmidler, vil veien videre inn i en avhengighet være lik for de fleste.

Denne veien går fra eksperimentering, tilfeldig bruk og misbruk, til avhengighet. Likeledes vil prosessen med å komme vekk fra avhengighet i store grad være den samme, i form av en rekke faser i en endringsprosess som en må igjennom før en klarer å slutte. Sammen med James Prochaska utarbeidet han Trans Teoretisk Modell (TTM), også kalt endringssirkelen, for å forklare og beskrive disse ulike fasene (Prochaska & DiClemente, 1986). Prochaska og DiClemente beskriver en tid- og innsatskrevende endringsprosess for å slutte med rusmidler.

DiClemente (2003) velger å forstå avhengighet som innlærte "vaner" som, når de først er etablert, er vanskelige avlære, selv når de har til dels dramatiske og mangfoldige negative konsekvenser. Det er en rekke ulike forhold som leder til avhengighet. DiClemente tar med en kort gjennomgang av syv ledende perspektiver/forklaringsmodeller for å forstå avhengighet;

- Sosial/omgivelsene-modell hvor veien inn i avhengighet og vansker med å komme ut av det, forklares utfra påvirkning fra miljøet og fra det sosiale nettverket rundt individet.

- Genetisk/fysiologisk modell, det er en genetisk disposisjon hos individet for å lettere bli avhengig av rusmidler enn hva som er tilfelle med andre. Avhengighet kjennetegnes ut fra den fysiske avhengigheten til rusmiddelet, hvor det blir abstinenser om man avstår fra bruk.
- Personlighet/intrapsykisk modell, det er trekk ved ens personlighet som gjør at en blir rusavhengig eller er mer utsatt for å bli rusavhengig.
- Mestring/sosial læring modell, rusavhengighet blir sett på som resultat av utilstrekkelige eller feilslåtte mestringmekanismer. Rusmidlet blir brukt som en måte å mestre tilværelsen og vanskelige eller utfordrende situasjoner på. Påvirkning fra sosiale rollemodeller blir også tatt med i denne forklaringsmodellen, som eksempel vises det til røyk- eller alkoholreklame som frontes av store idrettsstjerner.
- ”Conditioning”/adferdsforsterkning modell, avhengighet blir forklart ut fra adferdsforsterkningsteori. Enarmet banditt-spillet nevnes som et klassisk eksempel på adferdsforsterkning med avhengighetsaktig forløp. Det er den umiddelbare responsen på eller effekten av rusmiddelet som det legges mest vekt på. Den Pavlovske modell blir gjerne brukt i denne forklaringsmodellen, ved at sug etter rusmiddel kan kobles opp mot lyder, lukter eller settinger for eksempel omgivelser en har pleid å ruse seg i.
- ”Compulsive/excessive behavior” modell, denne modellen blir brukt av de som ser på rusavhengighet som et resultat av en dyptliggende psykologisk konflikt hos den avhengige, eller at rusavhengighet har en biologisk årsak i form av en biokjemisk ubalanse i hjernen. Det er denne ubalansen som leder til en tvangsmessig eller overdreven bruk av rusmiddelet
- Den biopsykososiale modellen forsøker å integrere de foregående modellene inn i en. Som navnet viser forsøker denne modellen å vise at det er et komplekst samspill av biologiske, psykologiske og sosiologiske faktorer som sammen skaper

avhengighet. Svakheten til modellen er at den har ingen forklaring på hvordan integrasjonen av de tre faktorene skjer.

DiClemente hevder at veien inn i avhengighet følger tre hovedsteg som går omtrent slik: først etableres det et adferdsmønster som i første omgang styres av lyst og atferdsforsterkning ved at bruk gir en fysisk og psykisk positiv effekt. Deretter dannes fysisk og psykisk avhengighet av rusmiddelet. Til sist vil disse to foregående faktorene sammen skape en avhengighet som til tross for negative virkninger gjør det vanskelig å slutte med bruken. Sammen skaper dette en form for indre motstand, blant annet gjennom fysisk og psykisk abstinens, som gjør at det for den rusavhengige oppleves som umulig å slutte med rusmiddelet til tross for de negative konsekvensene av bruken. Det at den rusavhengige ikke makter å slutte til tross for vissheten om at bruken er skadelig, er et av de viktigste kjennetegnene ved avhengighet ifølge DiClemente.

Bruce K. Alexander (2012) legger på sin side vekt på at avhengighet kan forstås som den rusavhengiges forsøk på å kompensere for opplevde mangler i det sosiale miljøet og at avhengigheten er et resultat av denne kompenseringen. Om det ikke skjer en forbedring i det sosiale miljøet som fører til at kompenseringen blir overflødig, vil bruken og dermed avhengigheten av rusmiddelet fortsette. Tilbakefall kan forstås ved at om årsaken til rusavhengigheten ikke er børt på etter rusavvenningen og den rusavhengige fremdeles ikke får dekket manglene. Mangelen Alexander (2012) legger vekt på kommer fra opplevelsen den rusavhengige har av å være *dislocated* eller avkoblet fra samfunnet, og forsøket på å få en følelse av tilhørighet resulterer i avhengighet til rusmidler.

Avhengigheten oppstår ifølge Alexander ikke som en følge av påvirkning fra omgivelsene eller nettverket. Men heller fra en mangel i omgivelsene til den som blir avhengig. Det er ingen individualistisk forklaring i form av forelskelse eller lyst over avhengigheten i Alexander sin forståelse. Avhengigheten oppstår på grunn av en mangel av eller savn etter psykososial integrering i de sosiale omgivelsene. Om denne mangelen kan dekket på andre måter enn gjennom rusmiddelet, vil det føre til at den rusavhengige slutter å bruke rusmiddelet. For Alexander er det mangel på psykososial integrasjon som er hovedproblemet når han snakker om *dislocation*. I Alexanders forståelse dreier *dislocation* seg om hvordan individet ikke lenger fungerer i sammenheng med resten av samfunnet.

2.2 Å kvitte seg med rusavhengigheten

Er det mulig å kvitte seg med rusavhengighet? Hvor lang tid kan det ta og når kan en eventuell rehabilitering sies å være avsluttet? Det er enighet om at det er mulig for de fleste å komme seg vekk fra rusavhengigheten, men at prosessen kan strekke seg over flere år.

Laudet (2007) anser rehabiliteringsprosessen for rusavhengige til å være en flerårig prosess som er uten en klar avslutning. På grunn av det langvarige tidsforløpet, mener han at rusavhengighet bør betraktes som en kronisk sykdom eller tilstand. I løpet av prosessen med å komme vekk fra avhengighet og rehabiliteringen, vil den rusavhengige endre oppfatninger om seg selv og egen rusavhengighet. Disse skiftene i oppfatning av egen identitet og avhengighet vil virke inn på måten de samhandler med omgivelsene underveis.

Laudet (2007) viser til en studie av Margolis, Kilpatrick og Mooney (2000) som omhandlet rusavhengige som hadde vært rusfrie i gjennomsnitt 9 år. De fant at rehabiliteringsprosessen gikk i faser. Den første fasen beskrives som overgangsfasen, hvor fokuset dreier seg om å unngå tilbakefall og å holde seg rusfri, varte mellom 18 og 36 måneder. I denne fasen beskriver de rusavhengige det å bli rusfri og kvitt rusavhengigheten som en prosess. Det tok lang tid før frykten for tilbakefall avtok hos de tidligere rusavhengige.

Først etter et års tid følte de at de hadde etablert en sterk nok identitet som rusfri til at det å unngå tilbakefall ikke lenger var hovedfokus. Først da kunne de begynne å fokusere på jobb, familie og dagliglivet. I følge Laudet (2007) mener Margolis et al. (2000) at dette kan beskrives som overgang til den siste fasen, hvor det viktigste nå er personlig vekst og å finne en meningsfull hverdag. I denne fasen vil rusavhengige som har vært rusfri i tre år eller lengre legge vekt på overgangen fra rusavhengighet til rusfrihet, framfor tanken på tilbakefall. De står på terskelen til et nytt liv, en ny verden og vil i mindre grad ha fokus på selve misbruket de anser seg som ferdige med.

2.2.1 Faktorer som forhindrer eller skaper tilbakefall

Det som er interessant er hva som påvirker tilbakefall og hvor lang tid det tar før et eventuelt tilbakefall kommer. En undersøkelse (Nordfjærn, 2011) så nærmere på tidsintervallet før et eventuelt tilbakefall, samt hvilke faktorer som kan påvirke lengde på dette tidsrommet før tilbakefall. Det å være ung, arbeidsledig og ha flere (avbrutte) behandlingsopphold ga en økt risiko for tilbakefall. Likeledes fant de at det å være eldre, ha heltidsarbeid og ha gjennomført døgnbehandling, virket som beskyttende faktorer. I voksen alder er nettopp arbeid en av hovedveiene inn i sosiale nettverk for mange, også for de uten en rushistorie. Om den tidligere

rusavhengige ikke finner en plass i arbeidslivet, kan valget se ut til å stå mellom å søke tilbake til det gamle rusnettverket, eller å bli isolert og ensom. Den beskyttende faktoren ved arbeidet ble antatt å være at det ga tilhørighet til et miljø som ikke dreide seg om rusmidler og styrket bygging av et sosialt nettverk uten rustilhørighet (Nordfjærn 2011). Arbeidet ble en bro over til et mer normalisert sosialt liv for den tidligere rusavhengige. Dette er også de samme faktorene som Fauske (2004) fant i undersøkelsen ”Livet etter behandlingskollektivet. En oppfølgingsundersøkelse av dem som er utskrevet fra Solliakollektivet i perioden 1997 - 2004.”

I undersøkelsen kom Fauske (2004) fram til at rusfrihet og det å forbli rusfri i tillegg til eksterne faktorer som utdanning og arbeid, også avhenger av sosiale ferdigheter og et sosialt nettverk av familie og venner. Disse sosiale faktorene har en viktig rolle i hvor godt en mestrer tilværelsen etter kollektivoppholdet. Dette sammenfaller med det Meld. St. 30 (2011-2012) kommer inn på, nemlig verdien av å bli del av et fellesskap i forbindelse med det å holde seg rusfri.

Men tilbakefall kan også skyldes andre ting enn en manglende tilknytning til arbeid og daglig aktivitet. Nordfjærn, Rundmo og Hole (2010) fant at også indre faktorer som motivasjonen, for eksempel hvem er det en prøver å bli rusfri for, spiller inn. I likhet med andre undersøkelser (Nordfjærn, 2011; Fauske, 2004; Meld. St. 30 (2011–2012)), vektlegger Nordfjærn, Rundmo og Hole (2010) at tilbakefallsfaren er størst den første tiden etter utskriving. For å minske denne faren kan det være avgjørende at pasienten har fått ordnet bolig, økonomi og aktivitet på dagtid før utskriving.

Det er imidlertid ikke bare bolig, økonomi og aktivitet som virker inn på tilbakefall. I litteraturgjennomgangen viser Nordfjærn, Rundmo og Hole (2010) til en artikkel av McIntosh og McKeganey (2000) som fant at pasienter i behandling tok i bruk ulike mestringsstrategier for å unngå tilbakefall. Det kunne være å ta avstand fra eller holde seg borte fra tidligere misbrukernettverk, finne og delta i aktiviteter de opplevde som meningsfulle, samtidig som at de forsøkte å få skapt seg nye rusfrie sosiale nettverk. Dette støtter opp om det Nordfjærn, Rundmo og Hole (2010) fant i sin undersøkelse om at tilstedeværelsen av signifikante andre og å ha et meningsfullt arbeid var sentrale i rehabiliteringsprosessen.

I undersøkelsen fant Nordfjærn et al. (2010) at pasientene for å unngå tilbakefall måtte være motiverte for å knytte seg til nye sosiale nettverk, samt at de etter behandling ikke hadde ønske om å vende tilbake til gamle rusmisbrukende nettverk. Mestringsstrategien for pasientene var å bevisst unngå tidligere sosiale nettverk som misbruker rusmidler. De

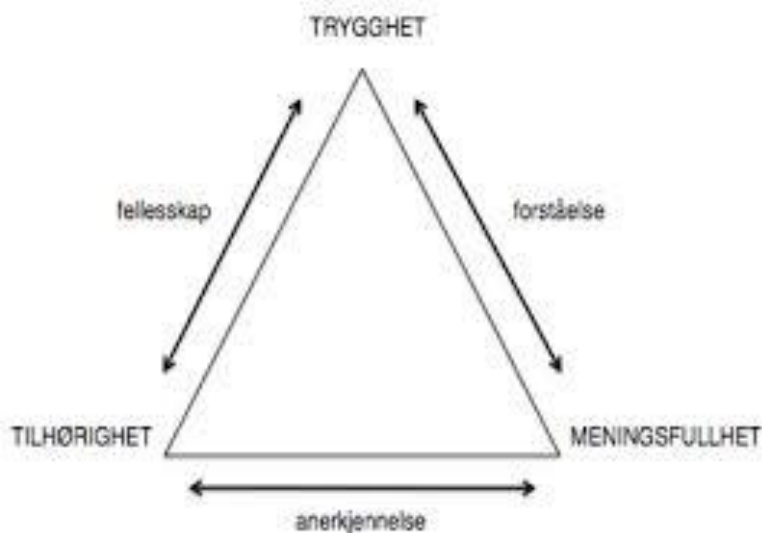
pasientene som ikke hadde mulighet til dette, ga uttrykk for at nettverket påvirket dem negativt med hensyn til rusbruk.

2.3 Sosialt nettverk, sosial kapital og rusavhengighet

Det sentrale i nettverksteorien er relasjoner mellom individene i de ulike nettverkene og nettverkene i mellom. Det er nettopp i relasjonene vi finner nettverkens styrke og påvirkningskraft. Om relasjoner forandres i ett nettverk kan det påvirke relasjonene i andre nettverk. Et eksempel kan være at den rusavhengige gjennom å bryte med rus og rusnettverket, får bedret eller gjenopptatt sitt forhold til familien og venne-nettverket som vedkommende hadde før han/hun ble avhengig. Denne styrkingen av det gamle nettverket kan være med på å motvirke isolasjon og ensomhet etter brudd med rusnettverket og vennene derfra (Fyrand, 2005).

2.3.1 Sosialt nettverk

For å forstå hvorfor det er så viktig for mange å være del av et sosialt nettverk kan en for eksempel se til Schiefloes modell, behovstriangelet (Stiftelsen SOR, 2015). Behovstriangelet viser hvordan grunnleggende behov for trygghet, tilhørighet og meningsfullhet, vist som de tre hjørnene i triangelet, hos et menneske henger sammen og påvirker hverandre. Ønsket om å være en del av et fellesskap og å oppnå forståelse og anerkjennelse er drivkraften for å søke kontakt med andre. Det er to ting som driver en, man søker å få dekket sine grunnleggende behov og man har ønske om sosial samhandling med andre. Dette gjelder for stort sett alle mennesker, både de som ruser seg og de som ikke gjør det.

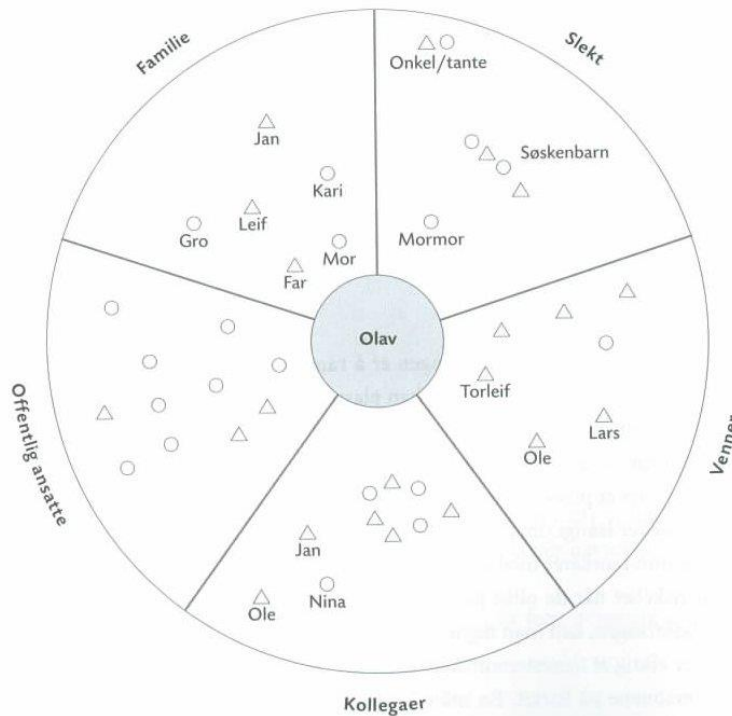

Opplevelsen av støtte eller motstand fra nettverket påvirker psyken og selvfølelsen vår på godt og vondt. Det er lett å tenke at nettverkets innflytelse og påvirkning først og fremst gjør seg gjeldende når det gjelder psyken vår. Men også psykosomatisk viser det seg at vi påvirkes av nettverket rundt oss. Et eksempel på dette er hvordan det sosiale nettverket kan fungere som en buffer mot virkningene av stress ved at vi får støtte og oppmuntring. Å kunne prate med andre om hva som plager oss kan fysisk være med på å dempe skadelige effekter fra stresset. Likeledes når en føler seg sett og forstått, økes også kroppens mentale motstandskraft, slik at livet oppleves som godt selv i perioder med stort stress (Fyrand, 2005). Dette kan forklare hvorfor det skapes så sterke bånd til gruppa eller nettverket en føler seg som en del av. Det er her en går for å få bekreftelse og støtte når ting oppleves som utfordrende eller vanskelig.

Et sosialt nettverk omfatter venner, bekjente, familie, kollegaer, og naboer. I en faglig kontekst omhandler begrepet forhold og samhandling mellom ett individ og menneskene i dets omgivelser. Sosialantropologen J.A. Barnes etablerte begrepet sosialt nettverk i en faglig sammenheng. Han fikk ideen fra et feltarbeid i et fiskerisamfunn i Norge. Barnes følte at de gjeldende teoriene ikke klarte å fange opp interaksjonene i samfunnet han studerte. Han kom til at måten et fiskegarn er formet på, kunne brukes som en modell på hvordan menneskene befant seg i et nettverk med andre i samfunnet rundt og kontakten som fant sted mellom dem (Fyrand, 2005).

Et sosialt nettverk vil for de aller fleste være bygd opp av familie, naboer, arbeidskolleger eller -kontakter og medlemmer av fritidsaktiviteter de er med på. Her vil det imidlertid være store variasjoner ut fra kjønn, personlighet og livssituasjon hos den enkelte. Relasjonene en har med de andre i nettverket vil variere i grad og styrke, og deltagelsen i

forskjellige nettverk vil også variere på samme måte. For å få oversikt over nettverket og relasjonene en har til individene i det, kan det ved kartlegging settes opp et nettverkskart. Det finnes flere typer nettverkskart, felles for de fleste er en oppdeling og sortering av det sosiale nettverket etter lignende oppbygning:

Eksempel på nettverkskart med symboler for relasjoner og tilknytning (Gundersen & Moynahan, 2006, gjengitt av Stiftelsen SOR, 2015).

Bronfenbrenner (1979) viser med sin utviklingsøkologiske modell hvordan nettverk som er ulike i form og oppbygning, henger sammen og kan påvirke hverandre. Som ringer i vann kan endringer i ett nettverk, få konsekvenser i ett annet. Eksempelvis kan det å miste jobben føre til at en må flytte, med resultat at det blir brudd eller endringer ikke bare i arbeidsrelasjoner, men også i familierelasjoner og naborelasjoner. Andre eksempler som kan gi store endringer i nettverket kan være soning av fengselsstraff eller opphold i rusavvenningsinstitusjoner. Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell kan komme til anvendelse når en kartlegger og undersøker hvordan de ulike nettverkens samspill kan bidra med styrking eller bygging av sosial kapital.

Å stå uten jobb betyr større risiko for isolasjon og ensomhet. Ved at den tidligere rusavhengige ikke har en jobb eller aktivitet på dagtid gjør at vedkommende står utenfor et fellesskap som for mange dekker storparten av den daglige sosiale kontakten en vanligvis får i

løpet av en dag. Det er ikke bare den sosiale kontakten som er viktig når det gjelder å ha en jobb, normen i samfunnet er å ha et arbeid og kunne forsørge seg selv. Når en ikke har arbeid og mulighet til å forsørge seg, kan det oppleves som tap av posisjon og anseelse i nettverket rundt seg og i samfunnet ellers. En reaksjon på dette tapet kan være å unngå å delta i sosialt samspill i sine nettverk for å skjerme seg. I tilknytning til sosialt nettverk og de støttesystemer som finnes i nettverket kommer også begrepet sosial kapital inn:

2.3.2 Sosial kapital

Sosial kapital sier noe om hvilken tilgang en har til å få nødvendig støtte og hjelp ved behov, samt i hvor stor grad en er medlem av et slikt system (Fyrand, 2005). Begrepet tar for seg infrastrukturer mellom individer i nettverk og mellom ulike nettverk. Det egner seg som forklaringsmodell når en ønsker å undersøke prosesser som for eksempel samarbeid og integrasjon i ulike samfunn. Hvor et individfokus ikke gir god nok forståelse av de sosiale mekanismene som er involvert. Samtidig kan sosial kapitalbegrepet tilby en forståelse av hvordan ønsket om et sosialt fellesskap og egne ambisjoner påvirker hvordan en handler i ulike situasjoner (Norges forskningsråd, 2005).

Noen har få vansker med å bli kjent med nye mennesker og å bli inkludert i nye sosiale nettverk, mens andre opplever det som vanskelig og til tider umulig. Hva dette skyldes kan forklares på ulike måter. En forklaring kan vi finne i begrepet sosial kapital. Litt forenklet kan sosial kapital forstås som en form for verdi eller verdivurdering en får eller tilegner seg (Bourdieu, 1986). Som navnet tilsier er det en form for kapital en tildeles av de rundt seg, både ute i samfunnet og i de sosiale nettverkene en er med i eller forsøker å bli en del av. I tillegg til den individuelle sosiale kapitalen, kan også de enkelte nettverkene ha ulik sosial kapital i samfunnet.

Flere har vært innom begrepet, to av de mer kjente som har jobbet med begrepet er Pierre Bourdieu og Robert Putnam. Av arbeidene til Putnam er det gjerne artikkelen og senere boka "Bowling alone" som blir trukket fram. Bourdieu har arbeidet med begrepet sosial kapital siden 70-tallet. Selv om både Putnam og Bourdieu tar opp og skriver om sosial kapital, skiller de seg fra hverandre i hva de legger vekt på og hvilken forståelse de har av sosial kapital.

Bourdieu (1986) har en mer instrumentell tilnærming når han beskriver sosial kapital, som hos han er en av tre typer kapital. De to andre er kulturell og økonomisk kapital. Kulturell kapital beskriver Bourdieu som noe en tilegner seg over tid, den viser seg gjennom

tre former; i kropp ved det en lærer om kultur, i kulturelle objekter en anskaffer, og institusjonalisert gjennom for eksempel kulturinstitusjoner. Økonomisk kapital er som navnet tilsier kapital en anskaffer eller samler seg gjennom økonomiske transaksjoner. Når det gjelder sosial kapital legger han vekt på de fordeler en kan oppnå eller tilegne seg ved å være deltaker i en gruppe som en følge av gruppens samlede ressurser. Med andre ord ens sosiale kapital kan brytes ned til å bestå av hvem en kjenner (i gruppe) og hvilke ressurser disse bekjentskapene har å bidra med. Det vil si at det kan ha mye å si hvilke sosiale nettverk en kan komme inn i, samt hvilken mengde og kvalitet det er på ressursene en kan få tilgang til gjennom dette nettverket. I alle formene av kapital hos Bourdieu er det makt som gjennomsyrrer, hvem som har mye og hvem som har lite makt til å påvirke den eksisterende balansen eller fremme egne interesser. Han kommer i liten grad inn på tillit, men legger mer vekt på å undersøke sosiale konflikter.

Når det gjelder relasjonene i nettverket, sier Bourdieu at det må være et minstemål av likevekt mellom medlemmene når det gjelder ressurser for å sikre solidariteten innad i gruppa. Det er også mulig å se på ens egen innsats som en investering i å øke sin sosiale kapital (Bourdieu, 1986). Om ens sosiale kapital ikke vurderes som stor nok eller verdifull av gruppen en ønsker å bli del av, får en ikke innpass. Eksempel på dette kan være tidligere rusavhengige eller straffedømte, som strever med å få jobb eller å oppleve seg som inkludert i samfunnet igjen når de skal reetablere seg. Om ens sosiale kapital derimot blir vurdert som god nok til å bli med i nettverket, blir en innlemmet og får dermed tilgang til ressurser som finnes innad i nettverket. Det er en mer bevisst strategi over Bourdieus sosiale kapital, ved at du kan betrakte ens egen sosiale kapital som en mengde en selv kan arbeide med for å øke.

Putnam betrakter sosial kapital som et kjernebegrep som legger vekt på betydningen av samspill og relasjoner mellom individer og sosialt nettverk, samt normer for gjensidighet og pålitelighet eller tillit (Sander & Putnam, 2010).

“... trust creates reciprocity and voluntary associations, reciprocity and associations strengthen and produce trust.” (Putnam, 1993, sitert i Siisiäinen 2000, ss. 4-5)

Det er relasjonene mellom medlemmer i nettverkene som er viktig og han legger mer vekt på det som foregår på mikronivå enn det Bourdieu gjør.

I følge Putnam består sosial kapital av tre bestanddeler; moralsk forpliktelse og normer, sosiale verdier da spesielt tillit og sosiale nettverk. Du har en individuell sosial kapital, men det eksisterer også en kollektiv sosial kapital. Den kollektive sosiale kapital

kjennetegnes av hvor mye nettverket kan mobilisere ressurser i form av frivillighetsarbeid, samt hvilken sosial kapital nettverket har eller tillegges ute i samfunnet. Gjenger som domineres av kriminalitet og rus har ikke særlig stor sosial kapital i storsamfunnet. Likeledes kan en tenke seg at det å assosieres for tett med disse gjengene kan virke ødeleggende for ens egen individuelle sosiale kapital. Dette kan av flere grunner være frustrerende for de som har brutt med gjengen. Man er ikke er integrert i samfunnet, samtidig som at en heller ikke får støtten fra gjengnettverket eller kan nyttiggjøre seg den sosiale kapitalen en har innad i gruppen.

Sosial kapital tar ifølge Putnam ulike former, størrelser og anvendelser, avhengig av typen nettverk den er forankret i (Putnam, 2006). Putnam sier det er to hovedgrupper eller -former av nettverk, den ene beskrives som inkluderende eller ”bridging” nettverk. Eksempel på disse kan være veldedige organisasjoner, frivillighetsorganisasjoner eller ungdomsforeninger. I tillegg til å være åpne mot samfunnet rundt, kan sosial kapital fra disse nettverkene til en viss grad også overføres til andre nettverk. Eksempel kan være at det å ha ledende verv i en organisasjon, bli betraktet som positivt i andre organisasjoner og at en tilbys likelydende verv der.

Den andre formen for nettverk kjennetegnes ved å ha sterke bånd innad i gruppen (bonding), men ekskluderende ut mot samfunnet. Eksempler på slike nettverk kan være kriminelle grupperinger, eksklusive klubber, nettverk bygd for å styrke egen minoritet eller særinteresse, eller sterkt konservative religiøse samfunn. Slike nettverk har ofte et sterkt samhold innad og kan gi medlemmene mye støtte og hjelp. Men de kan også ha sterke sanksjoner om det skjer brudd på interne normer og regler i nettverket. Russamfunn kan sies å falle inn under en slik definisjon, med tanke på at det er sterkt samhold innad i gruppa og samhold mot omverdenen.

Den sosiale kapitalen en får gjennom denne typen nettverk kan også være vanskeligere å ta med seg over til andre nettverk. For eksempel kan kunnskap eller ferdigheter som er ansett positivt og som har høy status innad i gruppen, ikke nødvendigvis bli vurdert som positivt for samfunnet eller individer utenfor nettverket. Eksempel kan være en som tar stor risiko i forbindelse med kriminelle handlinger. Vedkommende kan ha stor sosial kapital innad i nettverket, men denne verdien eller kapitalen vil vanskelig la seg flytte til andre nettverk.

Tillit og relasjoner i et sosialt nettverk bygges i følge Putnam opp over tid, og sammen med gjensidig tillit følger det tettere relasjoner. Men relasjoner kan også oppstå gjennom forpliktelser og forventning om gjenytelse. Forpliktelsesrelasjoner oppleves som mer styrt av normer og eventuelle brudd på disse kan føre til tap av aktelse hos de andre i nettverket. I

verste fall kan dette føre til brudd med fellesskapet. Økonomi kan for eksempel spille inn her ved at en ikke kan delta på lik linje med de andre i nettverket når det gjelder å spandere ute på byen.

Båndene mellom deltakerne i nettverket kan være svake eller sterke, avhengig av tilliten og mengden kontakt de har med hverandre. Nettverkene i seg selv kan også være utadvendte eller innadvendte. Putnam viser til at det å styrke bånd (bonding) gjerne er noe som skjer innad i nettverkene mens det å skape nye forbindelser (bridging) gjerne er ut til andre nettverk. Et tredje begrep her er linking (kobling) hvor det er kontakt mellom ulike nettverk, men at kontakten oppstår mellom ulike maktrelasjoner i nettverkene (Askheim, 2012).

De med lite sosial kapital for eksempel tidligere rusavhengige, er ofte en gruppe som ofte trenger å skape nye forbindelser ut til nye nettverk såkalt bridging. De har ofte lite kontakt med andre nettverk som en følge av den lave sosiale kapitalen. En konsekvens av dette er at de ikke får innpass i nettverket de ønsker å bli en del av (Askheim, 2012). En kan nesten kalle det en isolasjonsspiral, de får ikke kontakt med andre fordi de har så lite kontakt med andre i utgangspunktet.

Sosial kapital er ikke bare noe en kan skape seg eller bygge, det er også noe en kan miste og i verste fall risikerer en å ekskluderes fra nettverket. En årsak til at en mister sosial kapital kan være at en ikke forstår eller klarer å handle på den måten som forventes i en forpliktelsesrelasjon i nettverket (Rønning & Starrin, 2009), som for eksempel at en ikke gir tilbake like mye som en mottar av tjenester eller gaver.

Sosial kapital kan forklare hvorfor og hva som skjer når en ikke deltar, eller ikke klarer å bli del av tilgjengelige nettverk (Askheim, 2012). Sviktende deltakelse i nettverk kan komme av at en har fysiske eller psykiske utfordringer. Dette kan for eksempel være ettervirkninger av rusavhengighet som gjør at en ikke klarer å delta i nettverk. Dette gjør at ens sosiale kapital reduseres og i kombinasjonen med mangelen på tilknytning til nettverk gjør dette at en blir en blir mindre attraktiv som potensielt medlem i andre nettverk. Dette kan også være aktuelt for å forklare tilbakefall, ved at en går tilbake til det gamle rusnettverket for å komme inn i et nettverk.

2.3.3 Sosialt nettverk og sosial kapital hos rusmisbrukere

Granfield og Cloud (2001) fremhever at sosial kapital og sosiale relasjoner har stor nytte i prosessen med å komme vekk fra rusavhengighet. Veien vekk eller ut av rusavhengighet skjer på grunn av en push/pull-effekt. Denne effekten er en kombinasjon av at det er tilstrekkelig med negative ting med rusbruken (push), samtidig som at det er flere positive faktorer tilstede (pull) som gjør at den rusavhengige kommer seg ut av rusavhengighet.

De fremhever at de personlige ressursene eller den sosiale kapital en hadde før en ble rusavhengig, kan ha mye å si for hvorvidt en kan komme ut av rusmisbruket. Det å legge vekt på den rusavhengiges sosiale kapital og å arbeide med å bygge opp sosial kapital kan være med på å bygge nok pulleffekt hos den rusavhengige til å holde seg rusfri. De drøfter naturlig rehabilitering (natural recovery) hvor den rusavhengige slutter med rusmiddelet på egen hånd. Men dette kan også overføres til de rusavhengige som i dag skrives ut fra behandlingsinstitusjoner. Det sentrale er betydningen relasjonsbyggingen og sosial kapital har i rehabiliteringsprosessen for den rusavhengige. Det viser den betydningen relasjonsbygging til rusfrie miljøer kan ha for å skape identitet og indre driv til å komme vekk fra avhengigheten hos den rusavhengige. I tillegg viser det at denne tilhørigheten har betydning etter at den første fasen i rusavvenningen blant annet for å unngå tilbakefall. Det er ikke bare tilknytningen til nettverkene de vektlegger, men også hvilken kraft denne tilknytningen har i å tenne eller aktivere den rusavhengiges egne ressurser for å komme bort fra avhengigheten

2.3.4 Betydningen av sosialt nettverk i rehabiliteringsprosessen

SIRUS-rapport nr. 6 (Lauritzen, Ravndal & Larsson, 2012) er bygget på en langvarig følgestudie, hvor rusavhengige ved tre anledninger ble intervjuet over en periode på ti år etter behandling. De fant at mange av informantene opplevde mye ensomhet og liten tilhørighet i rusfrie miljøer. Videre kom det fram at et flertall av de som var i behandling ville ha behov for omfattende behandling over mange år. For mange av informantene tok det tid å få på plass endring, oppbygging av grunnleggende ferdigheter og mestringsstrategier.

Det fremheves at det for å stoppe en negativ spiral med tilbakefall og ny rusbehandling etter utskrivning, må bolig, aktivitet på dagtid i form av jobb eller skole og det som beskrives som meningsfylte sammenhenger være på plass. Dette er i samsvar med det Nordfjærn fant (Nordfjærn, 2011). Rapporten poengterer at det er et behov for en intensivering i innsatsen overfor de som er ferdige med rus, men som har vansker med ensomhet og isolasjon.

Studien fant at enkelte av rusmisbrukerne hadde behov for oppfølging over flere år, og at gruppen generelt opplever et svakt sosialt nettverk og ensomhet som et problem. Det var forskjeller mellom de ulike gruppene som ble intervjuet, men det så ut til at de generelt hadde lite tilknytning til rusfrie miljøer.

Studien tok også for seg bakgrunn, oppvekst, bosituasjon, og tilknytning til familie og venner. Sosialt nettverk blir ikke gjenstand for stor diskusjon i rapporten, til tross for at dette og ensomhet ser ut til å være et problem for mange av informantene.

Det finnes i dag ulike nettverkstilbud hvor målgruppen er tidligere rusavhengige eller innsatte, eller personer med psykiske problemer. I rapportene til Landrø og Hyrve (2013) og Paulsby (2009) blir overgangen fra behandlingsinstitusjon eller fengsel beskrevet som utfordrende. Begge rapportene beskriver et nettverkstilbud, brukergruppene og hvilke utfordringer de mener disse gruppene står ovenfor når de skal reetableres inn i samfunnet igjen. De tar begge opp at det trengs et styrket tilbud til denne brukergruppen og særlig Paulsby (2009) er kritisk til en del av det eksisterende tilbudet for brukergruppene.

Det blir understreket at tilknytning til sosiale nettverk har stor betydning ved rehabilitering og i å forhindre tilbakefall. Begge rapporterer om vansker for brukergruppene, derunder de tidligere rusavhengige, å komme i kontakt med og å skape egne sosiale nettverk. Årsakene til dette rapporteres å være flere, men det trekkes fram at hovedårsaken er en fremmedgjøring i forhold til det såkalte normalsamfunnet. Mange i brukergruppen er også usikre på hvordan de skal forstå sosiale spilleregler og oppføre seg i sosialt samvær, som gjør at de heller trekker seg unna sosiale sammenkomster enn å delta og feile.

Rapportene forklarer manglende deltakelse i sosiale nettverk på ulike måter. Landrø og Hyrve (2013) viser til svak sosial kapital som en forklaring på brukergruppens vansker med å finne plass i sosiale nettverk, mens Paulsby (2009) forklarer at tid og identitetsforståelse spiller inn på størrelsen på det sosiale nettverket til de tidligere rusavhengige. Integreringsfasen hvor den rusavhengige skal skape nye sosiale nettverk tar tid og er krevende. Mye på grunn av den måten negative erfaringer med andre mennesker fra tiden med aktiv rus, preger de rusavhengiges oppfatning av seg selv og egen identitet.

For Paulsby er utviklingen av en ny identitet avgjørende, da spesielt en rusfri identitet eller i det minste å betrakte seg selv som tidligere rusavhengig, for at rehabiliteringen skal lykkes. Nøkkelen til å unngå tilbakefall ligger i denne nye identiteten. Selv om mye identitetsarbeid gjøres under behandlingen, fremholder Paulsby at dette i stor grad er innovervendte prosesser, som i mindre grad er med på å forberede den rusavhengige til å reetableres ute i samfunnet. En slik kompetanse kan først bygges når den rusavhengige er

ferdig med behandling, har skapt seg en ny identitet som rusfri og skal gå videre i livet utenfor behandlingsinstitusjonen.

Paulsby stiller seg kritisk til at en rusavhengig med mange års rusmisbruk bak seg, kan være ferdigbehandlet etter ett års behandlingstid. Å bli rusfri innebærer å forandre store deler av egen person, det være seg tanker, handlemåter og omgangskrets. Dette er prosesser som kan ta tid og Paulsby framholder at tilbakefall til rus skyldes at den rusavhengige ikke har fått nok tid i trygge rammer til å bygge et liv som rusfri med hensyn til nettverk og identitet.

Landrø og Hyrve (2013) er tilsynelatende ikke like opptatt av identitet. De kommer allikevel indirekte inn på identitet, når de tar opp hvorfor nettverkstilbud hadde verdi for de tidligere rusavhengige. En aktivitet med sosialt samvær kan gi en opplevelse av trygghet, meningsfullhet og tilhørighet hos deltakerne. For brukerne var det et poeng at aktivitetene i tilbudene var ordentlige og hadde et konkret mål som for eksempel fjelltur. Det ble antatt at når det var aktiviteten i seg selv som var hovedmålet, var det med på å fjerne noe av terskelen for å delta i sosialt samvær for brukerne (Landrø & Hyrve, 2013).

Paulsby er i likhet med Landrø og Hyrve opptatt av at det tilbys en arena for sosialt samvær til denne gruppen som nylig er utskrevet fra behandling. For å kompensere for det manglende sosiale nettverket som oppstår i tomrommet mellom bruddet med rusnettverket og det nye nettverket som de tidligere rusavhengige enda ikke har bygd opp.

I Fafo-rapporten *Tre sårbare overganger til bolig. En kunnskapsoppsummering*, undersøkte Snertingdal og Bakkeli (2013) overgangen fra henholdsvis fengsel, behandlingsinstitusjon og barnevern til egen bolig. Rapporten hadde fokus på bolig, men peker på et behov for flere lavterskeltilbud til gruppen som er undersøkt i denne overgangen mellom institusjon og egen bolig. Ansvar for disse overgangstilbudene blir plassert som kommunale ettervernsoppgaver. Målet for disse lavterskeltilbudene er at det muliggjør en sosial nettverksbygging, samtidig som at tilbudene skal fungere som brobyggere mellom ulike tiltak for personene som skrives ut fra institusjonene. I likhet med de overstående rapportene (Landrø & Hyrve, 2013; Paulsby, 2009) kommer også Snertingdal og Bakkeli (2013) inn på at tiden etter en strukturert institusjonstilværelse er en sårbar periode for den som er utskrevet.

Rapporten er interessant fordi den tar opp en svakhet ved å støtte seg for mye på bare en forståelse av hva avhengighet skyldes. Den tar opp at det er et manglende fokus i behandlingssystemet på viktigheten av å ha egen bolig etter utskriving. Snertingdal og Bakkeli (2013) antyder at det kan skyldes måten det medisinske synet på misbruk og behandling vektlegges i dag. Rapporten tar opp at den medisinske dreiningen av

rusbehandlingen fører til at en sosialfaglig tilnærming vektlegges mindre når det diskuteres narkotikapolitiske virkemidler.

Det gjør at en faktor som ”mestring av å bo for seg selv” blir ansett som en rehabiliteringsoppgave og derfor en kommunal oppgave. Som igjen fører til at den risikerer å bli nedprioritert ute i kommunene, når disse handler ut fra tilgjengelige ressurser og økonomiske rammer. Et sosialfaglig syn vil derimot legge vekt på at det å ha en god nok boevne, også må være en del av behandlingsopplegget.

Manglende stabilitet når det gjelder egen bolig er som Nordfjærn, Rundmo og Hole (2010) fant, en risikofaktor når det gjelder tilbakefall for den rusavhengige.

I likhet med Paulsby (2009), Landrø og Hyrve (2013), Fauske (2004) og Nordfjærn (2011), fremhever også Snertingdal og Bakkeli (2013) at det i denne gruppen er et behov for bistand til å bygge sosialt nettverk og skape trygge relasjoner for de som skrives ut. Samtidig vil tiltak som jobber med dette fungere som brobyggere, for de som skal etablere seg i egen bolig ut til samfunnet rundt dem.

For mange rusavhengige henger rus og kriminalitet tett sammen og en kan få tilbakefall til både rus og kriminalitet etter et opphold i institusjon, enten det er fengsel eller rusbehandlingsinstitusjon. Det er flere likhetstrekk mellom innsatte som nylig har sluppet ut og de som har vært til behandling for sitt rusmisbruk i heldøgnsinstitusjon. En del har også vært innom både fengsel og behandlingsinstitusjon. Likhetstrekene mellom denne gruppen og de som har vært på behandlingsinstitusjon går på at de har vært i et avsondret miljø med faste rutiner og regler, likeledes at de nå skal tilbake det vil si integreres eller rehabiliteres tilbake til samfunnet. Også i denne gruppen er tilbakefall noe som rammer mange, da til kriminalitet og rus. Kjønnsmessig er det en overvekt av menn med lav sosial kapital. Det er et skille mellom denne gruppen og de som har vært på behandlingsinstitusjon for rusavhengighet, ved at det i større grad arbeides med integrering i samfunnet og unngå tilbakefall etter at de er sluppet ut fra soning.

Det er flere tiltak rettet mot denne gruppen, for eksempel Oslo Røde Kors Nettverksarbeid som har et prosjekt med å koble nylig løslatte med en av sine frivillige. Dette tilbudet var utgangspunkt for Østberg (2008) sin masteroppgave som forsket på betydningen sosiale nettverk og fritid hadde for integreringen av nylig løslatte fra soning. Hensikten med Røde Kors-prosjektet var å gi den løslatte økt sosial kompetanse for slik øke muligheten til å få innpass i nye sosiale nettverk.

Østberg sin oppgave er interessant fordi den tar i bruk sosial kapital-begrepet for å forklare marginaliseringen denne gruppen opplever. Hun beskriver de nylig løslatte som en gruppe med lav sosial kapital, i tillegg til mer konkrete mangler når det gjelder basisbehov.

For å komme vekk fra en kriminell løpebane må en i de fleste tilfellene bryte med store deler av sitt tidligere nettverk og står igjen med et lite eller ikke noe sosialt nettverk. Å komme ut, finne nytt nettverk og få innpass i et samfunn de tidligere bare har befunnet seg i utkanten av er utfordrende. Både i forhold til materielle behov, men også i forhold til integrasjon og positiv sosial kapital i forhold til normalsamfunnet.

2.4 Tyrili, et eksempel på behandlingstilbud for rusavhengige

Tyrilistiftelsen, populært kalt Tyrili, er en ideell organisasjon bestående av flere behandlingssenheter for rusbehandling. Stiftelsen hadde i 2014 173 avtaleplasser og har flere behandlingssteder i Norge, fra Trondheim i nord til Skien i sør. Stiftelsen ble startet i 1980 på initiativ fra Sentralrådet for narkotikaproblemer og Sosialdepartementet. Målet med stiftelsen var å tilby en rusbehandling som skulle være helhetlig og formet ut fra hva som var rusmisbrukers behov.

Målsetningen om å tilby en helhetlig behandling formet ut fra elevens behov er fremdeles tilstede i dagens utforming av stiftelsen og de tilbyr et bredt, integrert og helhetlig behandlingstilbud til voksne og ungdom fra fylte 16 år. I mange av tilfellene har eleven også tilleggsproblematikk tilknyttet sosiale relasjoner, fysisk og psykisk helse som gjør det nødvendig å ha et helhetlig tilbud.

De som ønsker plass i Tyrili må søke om plass gjennom behandlingsapparatet. Søknaden sendes inntakskontoret, unntak fra dette er barnevernselever. Deres søknader går gjennom Bufetat og Nasjonalt inntaksteam. I tillegg til plassene ved egne behandlingssteder har Tyrili behandlingsteam i Oslo fengsel for menn og Bredtveit fengsel for kvinner.

Tilbudene legger vekt på å være individuelt tilrettelagt, men det grunnleggende i behandlingen er gjennom deltakelse i et fellesskap. Dette begrunnes med at det nettopp er i møtet med andre at vi utvikler og endrer oss.

Stiftelsens legger vekt på at verdiene; fellesskap, likeverd, solidaritet og ærlighet skal vises i måten de møter og arbeider med elevene på. Disse verdiene er også tilstede i stiftelsens menneskesyn om at alle har mulighet til endring, alle er unike og sosiale, familien er grunnleggende for hvordan vi har utviklet oss, og at mennesket er påvirket av samfunnet rundt. Som vil være de materielle, økonomiske og kulturelle forholdene rundt oss.

Disse verdiene og synet skal gjøre at elevene skal kjenne at de er velkomne og verdifulle og opplever å bli møtt med respekt når de kommer til behandling. Visjonen og målet til stiftelsen er at Tyrili skal være et sted for muligheter, hvor eleven skal få tilbake og styrket mestringen av livet, uten å styres av rus og kriminalitet. Tyrili har avtale med flere statlige foretak, som regionale helseforetak, Barne-, ungdoms og familiedirektoratet og Oslo kommune.

Det er tre hovedgrupper med elever i Tyrili; de som er der på spesialisthelseplasser, de som er der på barnevernsplasser og de som er der på velferdsetatplasser via Oslo kommune. Spesialisthelseplassene kommer som døgntilbud i 12 eller 6 måneder avhengig av hvilket behandlingstilbud eleven kan ha behov for og om de har vært i behandling hos Tyrili tidligere. Plassene er for de som er 18 år eller eldre.

Barnevernsplassene er for ungdom i alderen 18 til 23 år. Disse har rusavhengighet som hovedproblem og plasseres der etter Lov om barnevernstjenester. Tildeling av plass skjer under forutsetning av at ungdommen har en trygg omsorgsbasis utenfor senteret som de kan reise til i ferier og lignende.

Velferdsetatplassene tilbyr omsorgsplasser og rehabiliteringsplasser ut fra hvilket behov eleven har. Disse plassene er først og fremst tiltenkt de over 18 år som har vært igjennom behandling men som trenger fortsatt oppfølging og støtte.

Når elevene skrives ut fra døgntilbud, er det ambulante tjenester som følger opp elevene. Målsetningen er å tilby kontinuitet i behandlingen fra institusjon til kommunale tjenester og trygghet for elevene i en fase som kan oppleves som utrygg og sårbar for tilbakefall. Det arbeides med sosiale relasjoner og nettverk både under behandling og etter utskrivning. Ambulante tjenester tilbyr flere tjenester ut fra elevenes behov, der blant annet arbeid med fritidsaktiviteter og sosiale relasjoner til familie og nettverk kan være tema. (Tyrili, u.å.)

HELHETLIG, INTEGRERT RUSBEHANDLING I TYRILI

2.5 Oppsummerende betraktninger

Rusbehandling er et felt som har vært gjenstand for mange undersøkelser. Undersøkelsene har for en stor del konsentrert seg om behandlingstyper, effekten av forebygging og i mindre grad om tiden etter utskriving.

Hva skyldes rusavhengighet? Hva sier statlige føringer og forskningen?

Som nevnt blir rusavhengighet gjerne forklart ut fra et medisinsk eller en sosialpsykologisk forståelse eller perspektiv, det vil si som en sykdom eller en manglende vilje til eller ønske om å endre seg. Statlige føringer ser ut til å legge mer vekt på det medisinske perspektivet på rusavhengighet, for eksempel Meld. St. 30 (2011-2012) som anerkjenner at det er flere årsaker til at noen blir rusavhengige, men mener rusavhengighet må ses på som en sykdom.

Fordelen med å betrakte avhengighet som en sykdom, er de lovfestede rettigheter den rusavhengige får og at det kan minske fordømmelsen fra omgivelsene som ofte følger med rusavhengighet.

Det som kan tale for en sykdomsdefinisjon er opplevelsen den rusavhengige har av ukontrollerbart begjær etter rusmiddelet som Lund et al (2010) og Svensson (1997) kommer inn på. Men Lund et al (2010) viser også til forskning som peker på at den rusavhengige har en viss grad av autonomi når det gjelder avhengigheten og at dette kan tale mot å betrakte den som en sykdom.

En fare ved et ensidig (sykdoms)perspektiv er at det kan frata den rusavhengiges ansvar for egne valg i forhold til det å ruse seg, det er mulig å overkomme rusavhengighet på egen hånd (Granfield og Cloud, 2001). Likeledes kan et sykdomsperspektiv gi inntrykk av at avhengigheten er overvunnet når det fysiske suget etter rusmidler gir seg. Dette medfører at fokuset for behandlingen ligger på behandlingssituasjonen og ikke tiden etter avsluttet opphold på behandlingssted, til tross for at flere undersøkelser kommer inn på at det kan ta mange år å bli kvitt rusavhengighet (Laudet, 2007). For mange er det først i tiden etter behandlingsoppholdet at arbeidet med den psykiske avhengigheten kommer i fokus og det tar lengre tid å overvinne den enn den rent fysiske.

DiClemente (2003) kommer inn på at det er først i de siste fasene av forløpet at bruken av rusmidler framstår som uten valgmuligheter hos den rusavhengige og dermed mer sykdomspreget. Alexander (2012) mener derimot at rusavhengighet verken er sykdom eller skyldes en svak vilje hos den rusavhengige. Han vektlegger avhengighet som noe samfunnsskapt og at det derfor er forandringer i samfunnet som må til for å fjerne avhengigheten.

Svensson (1997), DiClemente (2003) og Alexander (2012) viser at det kan være mange ulike forklaringer når det gjelder hvorfor en blir rusavhengig. Selv om det er enkelte genetiske faktorer som gjør at noen har en lavere terskel for å bli rusavhengig, er det sannsynligvis for de fleste de sosialpsykologiske faktorene som spiller størst rolle for at en blir rusavhengig.

Å kvitte seg med rusavhengighet

Til tross for at relasjonene i rusnettverk kan være mer basert på nytteverdi enn vennskap, kan den rusavhengige oppleve tap og savn når de skal ut av dette nettverket. De kan oppleve problemer med å forstå det som er for dem nye sosiale spilleregler og å finne nye nettverk. Mange rusavhengige opplever av å være nederst på samfunnets rangstige, fordi de ikke har kunnskap eller kompetanse som blir ansett som verdifull (Østberg, 2008).

Det å komme vekk fra rusavhengigheten tar tid og en må ofte prøve flere ganger før en lykkes, noe både DiClemente (2003) Laudet (2007) og Brumoen (2007) kommer inn på.

Nordfjærn (2011) har funnet at tilbakefall kan framskyndes, utsettes eventuelt forhindres av faktorer som alder, boligsituasjon, og aktivitet på dagtid/arbeid.

Det er imidlertid behov for oppfølging over tid, etter at en er skrevet ut fra behandlingstilbudet. Laudet (2007) viser at i rehabiliteringsprosessen varierer det hvor mye tid den enkelte bruker i de ulike fasene.

En kan tenke seg at ulikheten i tidsbruk kombinert med varigheten på rehabiliteringstilbudet en er tilknyttet, er avgjørende for om en blir kvitt avhengigheten, får tilbakefall, samt om en klarer å knytte seg til nye nettverk etter utskrivning fra behandling. Selv om rusmisbruker er klar over viktigheten i å knytte bånd til sosiale nettverk når de er ferdig med rusbehandling, er det ikke sikkert at de er klare for å gjøre nettopp det når de skrives ut fra behandling. Det avhenger av hvor langt i prosessen med å bli kvitt avhengigheten de er kommet. De kan fremdeles være i overgangsfasen hvor de bruker mest tid og energi på å unngå tilbakefall framfor å knytte kontakter for å styrke sitt sosiale nettverk (Margolis et al., 2000, i Laudet, 2007).

Med tanke på at mange tidligere rusavhengige strever med ensomhet, vansker med å forstå andre sosiale spilleregler og i har vansker med å finne arbeid på grunn av manglende kunnskap og eller erfaring, er det ikke så underlig at tilbakefall er relativt vanlig når en forsøker å komme vekk fra rusavhengighet og misbruk (Landrø og Hyrve, 2013; Paulsby, 2009; Lauritzen et al., 2012).

Sosialt nettverk og sosial kapital

Vi ønsker alle i større eller mindre grad sosial kontakt, det gjelder også når en er rusavhengig. For de fleste av oss har det stor betydning for vår fysiske og psykiske velvære at vi opplever tilhørighet til et sosialt nettverk eller medlem av en "familie". Sosialt nettverk spiller i følge Nordfjærn (2011) også en viktig rolle ved å påvirke den rusavhengiges oppfatning av egen situasjon og mestring etter utskrivning i forhold til identitet og motstandskraft. Dette kan sies å støtte Alexanders (2012) syn om at avhengighet og misbruk vil opphøre om den avhengige får dekket sine psykososiale mangler.

Sosialt nettverk kan være mer enn bare å bestå av nære venner og familie. For den tidligere rusavhengige er det en utfordring å bli klar over disse mulighetene. Spesielt i den første tiden etter behandling, når en er mest opptatt av å kutte kontakten med tidligere rusnettverk for å holde seg rusfri.

Den vanligste måten å dekke behovet for sosial kontakt skjer gjennom kontakt med kolleger på arbeidsplassen, dette er en årsak til at en ved arbeidsløshet er utsatt for isolasjon. I

tillegg kommer det en oppfatter som tap av anseelse eller posisjon ute i samfunnet, fordi en ikke følger normen ved å en jobb og å være selvforsørget.

En annen måte å beskrive denne anseelse eller posisjonen på er å bruke begrepet sosial kapital, hvor både individer og nettverk kan ha stor og liten sosial kapital. Begrepet kan blant annet brukes for å forklare hvorfor noen er mer attraktive enn andre når en skal innlemmes i nettverk.

Sosialt nettverk og sosial kapital hos rusavhengige

Det er flere undersøkelser som avdekker at den første tiden etter utskrivning fra rusbehandling er en periode med stor risiko for tilbakefall (Nordfjærn, 2011; Fauske, 2004; Meld. St. 30, (2011–2012)). Videre kommer det fram at mange tidligere rusavhengige rapporterer om ensomhet og isolasjon i denne perioden, som følge av lite eller manglende sosialt nettverk (Landrø og Hyrve, 2013; Paulsby, 2009; Lund et al., 2012).

Et tenkt kasus kan være en tidligere rusavhengig som har brutt med det som var et nettverk dominert av rus og kriminalitet og har enda ikke fått bygd en sterk nok tilknytning til et nytt rusfritt nettverk. Vedkommende er i en marginalisert posisjon hvor det er lett å bli isolert, noe som er lite ønskelig i prosessen med å komme seg ut av rusavhengighet. Vedkommende har en lav sosial kapital og strever med å få innpass i nettverk som en følge av å ikke være selvforsørget gjennom arbeid, samt fortsatt opplever å få merkelappen rusavhengig av omgivelsene.

Statlige føringer for rehabilitering

Fra statlig hold blir det lagt vekt på forebygging og at faktorer som kan forhindre rusavhengighet er trygg oppvekst, skolegang, bolig og arbeid. Arbeidstilknytning blir sett som viktig da det motvirker fattigdom og gir mulighet for deltakelse i et fellesskap. Kommunene oppfordres til å arbeide mer med nettverk og inkludering, men det er opp til den enkelte kommune hvor mye vekt de vil legge i dette arbeidet. Stoltenbergutvalget (2010) tar opp at den første tiden etter avsluttet rusbehandling kan være vanskelig for rusmisbruker. Rapporten poengterer at det er nødvendig med en egnet fast bolig, og at aktivitet eller arbeid er gode inngangsporter for etablering av nye nettverk og livskvalitet.

Tilhørighet til arbeid eller aktivitet gir mulighet til sosialt fellesskap og vil fungere som en stabiliserende faktor mot tilbakefall. Et trygt fellesskap kan forhindre at noen faller utenfor, samtidig som at en må være obs på at slike fellesskap kan virke ekskluderende når en

ikke er inkludert (Meld. St. 30 (2011-2012)). Nordfjærn identifiserer arbeidsledighet og der igjen manglende sosial kontakt/nettverk som en risikofaktor for tilbakefall (Nordfjærn, 2011).

Betydningen av sosialt nettverk i rehabiliteringen

Til tross for at feltet rusbehandling har vært gjenstand for mye forskning, har overgangen fra heltidsbehandling til det å skulle klare seg selv i samfunnet vært viet mindre oppmerksomhet. Snertingdal og Bakkeli (2013) kommer inn på at det er relativt få studier som tar for seg spesielt overgangen fra behandlingsinstitusjon til egen bolig og at det er behov for videre forskning her.

Dette er et paradoks da en vellykket integrering og således også et vellykket behandlingsopphold forutsetter at denne overgangen lykkes. En vellykket overgang vil her si at rusmisbruker integreres tilbake i samfunnet med tanke på sosialt nettverk og ikke får tilbakefall. Med tanke på at tilbakefallsprosenten kan være så høy som nesten 50% vil det å undersøke faktorene som kan føre til tilbakefall i denne perioden være et bidrag i arbeidet med å minske tilbakefallsprosenten for denne gruppen (Fauske, 2004; Nordfjærn, 2011).

Undersøkelsene til Paulsby (2009), Landrø og Hyrve (2013), og Fauske (2004) tar i likhet med Nordfjærn opp viktigheten av sosiale nettverk.

Som sagt i innledningen har det vært mindre fokus på ettervernsfasen, det er behov for mer oppmerksomhet rundt denne delen av rusbehandlingen med tanke på å minske antallet som får tilbakefall. En innfallsvinkel til dette arbeidet kan være å arbeide/forske på sosialt nettverk i ettervernsfasen for de som har gjennomført rusbehandling.

3. Metode

Dette kapitlet drøfter valg av teori, litteraturinnsamling, hvilken metode for datainnsamling som ble valgt og etiske spørsmål i forhold til datainnsamlingen og forskerrollen.

3.1 Vitenskapsteoretisk grunnlag, hermeneutikk

Hermeneutikk legger vekt på fortolkning av tekster (Kvale & Brinkman, 2009; Ricœur, 1999) og er brukt i oppgaven til å analysere de transkriberte samtale fra de kvalitative intervjuene. Det er to hovedretninger i hermeneutikken; den tradisjonelle objektiverende hermeneutikken og den aleutiske hermeneutikken.

I den tradisjonelle objektiverende hermeneutikken med røtter i forståelsesfilosofien, vil en fram til en forståelse på bakgrunn av det som ligger bak. Målet er et forsøk på å leve eller føle seg inn i informantens mentale tilstand, hans intensjon. Det er leserens gjenopplevelse og innlevelse i den andres verden, nærmest å gå i den andres sko. Som for eksempel at rusavhengiges vei inn i avhengighet, eller vei ut av avhengighet kan skyldes mange ulike faktorer i samspill med hverandre.

Den andre hovedretningen betegnes som aletisk hermeneutikk, her er det å avsløre sannheten drivkraften, det blir en sannhetsjakt (Alvesson & Sköldberg, 2008). En slik forståelse kan for eksempel være at en leter etter konkrete årsaker til rusavhengighet, som at rusavhengigheten skyldes misbruk av smertestillende medisiner etter en skade/operasjon.

Til tross for at hermeneutikken oppsto som en metode for å tolke tekst, kan den ifølge Ricoeur (Ricœur, 1999; Tan, Wilson & Olver, 2009) også brukes på samtaler når de er transkribert til tekst. Samtalene vil gjennom transkriberingen fremstå som tekster til tolkning, fordi den transkriberte tekster ikke gjengir hele intervjusituasjonen med blikk, tonefall, nonverbale tegn. Det er bare den transkriberte teksten som er igjen, det skrevne ord som skal tolkes av forskeren. Det er denne prosessen med det som ikke lar seg skrive ned, som vil distansere forskeren fra intervjuet og gjør at transkripsjonen framstår som en tekst til tolkning (Ricœur, 1999; Tan et al., 2009).

I et generelt hermeneutisk perspektiv skjer tolkninger ut fra en forståelsesbakgrunn, en horisont. Denne forståelsesbakgrunnen blir forklart med at mennesket har hva Gadamer kaller en førforståelse når det gjelder det en skal lære noe om, som er betinget av den historien og konteksten de er en del av sirkel (Alvesson & Sköldberg, 2008).

I hermeneutikken sies det at en forstår helheten ut fra delene og delene ut fra helheten,

det som gjerne blir referert til som den hermeneutiske sirkel (Alvesson & Sköldberg, 2008). Det vil blant annet si at den fulle meningen til en tekst forstås først når en kjenner konteksten som teksten ble sagt i. Når jeg som forsker skal forstå og fortolke det informantene forteller, skjer det i utgangspunktet ut fra min forståelseshorisont eller forforståelse. Med de faglige begreper og referanserammer jeg kjenner til. Det informantene forteller faller enten naturlig inn i kjente kategorier hos meg, eller de utfordrer dem.

I arbeidet med å tolke informantenes utsagn betyr det at jeg enten må justere min forståelse, utvide den eller endre forståelsesperspektivet slik at den også kan omfatte denne nye innsikten. Eller som alternativ må jeg finne en fortolkning av det som informantene sier, som lar seg akseptere som korrekt eller forkastes som uttrykk for min irrasjonalitet. Likeså må jeg være bevisst på hvordan informantenes fortid spiller inn på hvordan det de forteller skal tolkes, informasjonen de kommer med kan bare forstås ut fra den situasjon de befant seg i og befinner seg i.

Alvesson og Sköldberg (2008) kommer i sin gjennomgang av ulike varianter av den hermeneutiske sirkel, inn på Ricœur og hans mistankens hermeneutikk som utledet en tredje variant av den hermeneutiske sirkel. Ricœur beskriver denne sirkelen også som en hermeneutisk "bro" (arc) (Tan et al., 2009). Ricœur legger vekt på vekslingen hvor en går mellom forklaring og forståelse av noe. For eksempel kan drøfting av sosialt nettverk og hvilken måte det kan påvirke det å komme seg ut av rusavhengighet, passe her i forskningsoppgaven, ved at det er elevenes synspunkter og forståelse av eget sosiale nettverk som skal avdekkes.

Hermeneutisk tolkning

Med et hermeneutisk perspektiv vil mine tolkninger av data foregå ut fra min egen forståelsesbakgrunn. Det er sentralt her at jeg er meg bevisst de fordommer og forforståelser som ligger innbakt i denne forståelsesbakgrunnen, for å finne fram til en gyldig tolkning (Alvesson & Sköldberg, 2008). Dette gjelder særlig når jeg som forsker går igjennom det innsamlede datamaterialet som er transkribert. Samt at informantene/elevenes svar under intervjuet også er påvirket av deres egen forståelse av sin situasjon. Med et hermeneutisk perspektiv kan en si at denne forståelsen er formet av tidligere erfaringer og opplevelser; deres forforståelse.

For meg som forsker vil det være et mål å få en bedre forståelse av informantens situasjon, enn det vedkommende har selv. En måte å få til dette vil være gjennom å koble tolkningen med empati, for å kunne forstå og sette meg inn i informantens ståsted. Ved å

benytte empati i tolkningen, gir det meg som forsker evne til å leve meg inn i informantens verden. Den gir meg en innfallsvinkel når det gjelder tolking av informantens opplysninger og virkelighetsforståelse.

Perspektivet i oppgaven vil være informantenes selvforståelse. Valg og indentifisering er formet av hvilken plass de ser seg selv å ha i samfunnet. Men også at denne forståelsen av sin plass i samfunnet kan være påvirket av at de mangler et utenforperspektiv. De er ikke objektive i forhold til seg selv, men formet av hvordan andre ser dem, som også kan kalles den falske bevisstheten som trippelhermeneutikken opererer med. For at jeg som forsker skal kunne tolke hvordan informantene forstår sin situasjon og virkelighet, som er formet av deres forforståelse og dermed allerede er tolket, vil det være nødvendig å ta i bruk dobbel eller trippel hermeneutikk (Fangen, 2015).

Kritisk tolkning vil avdekke det skjulte, som ligger under måten vi handler og opptrer på. Dette skjulte kan være ubevisst for oss, eller som følge av påvirkning fra mer åpent styrende faktorer som ideologier og maktforhold, men ikke åpent erklært. Som forsker søker jeg etter de skjulte "sannheter" som er den egentlig grunnen for informantenes handlinger. For eksempel kan en måte å tolke på, være å vise at informantenes handlingsstrategier, selvforståelse og måter å identifisere seg på, kan forstås i lys av den posisjon de har i samfunnet, eller den sosiale kapital de har.

Et slikt utgangspunkt handler også om menneskesyn, idet jeg som forsker hevder å kunne finne en innsikt og forståelse som ikke er åpenbar for de jeg undersøker (Fangen, 2015).

3.2 Valg av teori og innsamling av litteratur

Det finnes forholdsvis mange teorier som er opptatt av individets vei fra rusavhengighet til rusfrihet. Et eksempel er bygging av mestringstillit (BaM) som er opptatt av sterke og svake øyeblikk i de rusavhengiges prosess med å komme seg vekk fra rusavhengighet (Brumoen, 2007). Også i denne oppgaven kan det virke naturlig å komme inn på mestring og mestringstillit, jeg har imidlertid valgt å ikke komme inn dette selv om elevene selv kommer inn på begrepet mestring under intervjuene. Grunnen til det er at jeg mener bruken av mestringsteori vil flytte fokuset over til å undersøke prosessen til seks individers vei vekk fra rusavhengighet. Det blir å undersøke elevenes indre prosesser og ikke hvordan de sosiale omgivelsene påvirker dem.

Ønsket er å undersøke om en ved å tolke elevenes handlingsstrategier og svar ut fra sosial kapital-teori, kan komme fram til ny kunnskap som kan være til nytte for utformingen

av tilbud for denne gruppen etter at de er utskrevet fra behandlingsinstitusjoner. Derfor velger jeg å legge mer vekt på å forklare/drøfte ut fra teorien om sosial kapital. Teoriene om sosialt nettverk og sosial kapital gjør det mulig å tematisere de sosiale omgivelsene rundt elevene og hvordan disse er med på å skape eller forminske hindringer i elevenes rehabiliteringsprosess. Teoriene kan videre være med på å skape forståelse og forklare hvorfor tidligere rusavhengige kan ha vansker med å etablere nytt nettverk.

For å bidra i drøftingene rundt tilbakefall og rehabilitering ble sosialt nettverk og sosial kapital valgt som innfallsvinkel. Disse teoriene ble gjennomgått i kapittel 2. Når en skal gå videre inn på elevenes egne utsagn og få tak i hva elevene sier, kan det være behov for teori som kommer inn på elevene selv og ikke bare omgivelsene rundt. Hermeneutikken ble valgt her ut fra tanken om at elevene er i en overgangsfase hvor de fortsatt vil være preget av sin rusfortid. De arbeider med å etablere en rusfri identitet, men tolker nåtiden ut fra sin tidligere erfaringsramme; det som hermeneutikken vil beskrive som at de tolker ved hjelp av sin forforståelse.

I kapittel 2, gjennomgangen av kunnskapsstatus tok jeg i bruk norske og internasjonale publikasjoner. Publikasjonene ble funnet gjennom søk i blant annet Oria, Idunn, Google Scholar, Sirius, Scopus og regjeringen.no. Søkestrengene besto hovedsakelig av søketermene ”sosialt nettverk”, ”sosial kapital”, ”rusmisbruk”, ”rusavhengighet”, og ”tilbakefall”. Det ble også gjort likelydende søk på engelsk. Ytterligere kilder ble hentet fra litteraturlistene til artikler som omhandler rusavhengighet, tilbakefall og sosialt nettverk og sosial kapital.

Det er noen undersøkelser av utfordringene som møter de rusavhengige etter behandling, jeg gjorde et utvalg blant de norske undersøkelsene jeg fant (Fauske, 2004; Landrø & Hyrve, 2013; Paulsby, 2009; Nordfjærn, 2011). Ut fra et individperspektiv vil avhengighet av rusmidler og hvordan de avhengige går igjennom ulike faser i arbeidet med å bli fri fra avhengigheten, i stor grad være lik uavhengig om en befinner seg i for eksempel USA eller Norge. Når det gjelder hva som møter rusmisbrukere etter utskrivning fra behandlingsinstitusjon, er det større forskjeller i tilbudene og om det finnes tilbud. Dette er grunnen til at jeg har valgt å legge vekt på norske og eller skandinaviske publikasjoner når det gjelder denne fasen.

Jeg har tatt med to publikasjoner (Landrø & Hyrve, 2013; Paulsby, 2009) som beskriver hvert sitt tiltak som jobber spesielt med nettverk og tidligere rusmisbrukere i Norge. Publikasjonene er relevante i forhold til oppgavens tema om sosialt nettverk hos rusmisbrukere som er skrevet ut fra behandlingsinstitusjon, ved at de beskriver erfaringene av å jobbe med temaet opp mot brukerne. Jeg har inkludert en norsk studie som blant annet har

med tilbakeføring fra fengselet, da de tidligere fangenes situasjon og utfordringer ser ut til å ha flere paralleller med de som elevene fra Tyrili møter (Snertingdal & Bakkeli, 2013).

3.3 Valg av forskningsmetode, kvalitativt intervju

Som nevnt i innledningen bruker jeg begrepene ”rusavhengige” og elever i oppgaven.

Vanligvis bruker jeg rusavhengig/-e når jeg omtaler denne gruppen, unntatt når jeg omtaler de som har vært eller er i behandling ved Tyrili, de blir benevnt som ”elever”.

Metoden som er brukt i intervjuene er kvalitativ metode. Styrken med kvalitative intervjuer er blant annet at den egner seg til å få fram elevenes opplevelser, deres perspektiv og synspunkter. Ved å ta i bruk en kvalitativ samtale blir det anledning til å la elevene utdype sin forståelse av begreper og perspektiver.

Et kvalitativt intervju kan fange opp uklårheter i elevenes svar og gir rom for å få nødvendige utdypninger om nødvendig. Å få en forståelse av hva elevene legger i begrep som sosialt nettverk, kan ha nytte i hvordan en prater om nettverk med denne gruppen og hvilke muligheter en kan finne i ulike typer nettverk. For eksempel med tanke på når eleven er i behandling og i perioden etter heldøgns-behandling, som dag i døgn-perioden til Tyrili.

Et slikt perspektiv stemmer med det Kvale og Brinkman (2009) kommer inn på når de beskriver forskningsintervjuet, som har som mål å få fram eller produsere kunnskap. Et intervju som går ut på å undersøke elevens forståelse av sosialt nettverk og betydning det har for overgangen mellom rusbehandling og det nye livet vil passe inn i denne kategorien.

I og med at det er elevene som sitter på og skal bidra med informasjon, kan intervjuene også ses på som informantintervjuer (Ryen, 2002). Det er de som sitter inne med informasjonen som problemstillingen skal forsøke å få svar på og derfor kan ses på som informanter i intervjuet. I motsetning til for eksempel andre begreper som henviser til de ulike gradene av medvirkning fra intervjuobjektets side som for eksempel respondent, medforsker eller medlem.

Ved at tema for intervjuene var satt på forhånd i problemstillingen, ble det snevret inn til at intervjuet skulle ha en semistrukturert form. Strukturen i intervjuene besto i at elevene i utgangspunktet skulle få de samme spørsmålene i omtrent lik rekkefølge for å sikre at svarene skulle være mulig å sammenligne og holde seg til temaet i oppgaven. Men med rom for oppfølging av svar fra elevene, om det skulle dukke opp ting som kom inn på problemstillingen til oppgaven. I praksis viste det seg at elevene under intervjuet svarte på

spørsmål jeg hadde tenkt å spørre senere og det ble derfor viss variasjon både i rekkefølgen på spørsmålene, og på ordlyden, basert på elevenes svar.

Valget av semistruktur ble gjort for å sikre at elevene fikk noenlunde de samme spørsmålene, men at intervjuet fremdeles skulle kunne fange opp elevenes perspektiv på emnet sosialt nettverk, samt sikre at temaene som ble diskutert i intervjuet i bunn skulle omhandle sosialt nettverk. Som Ryen (2002) kommer inn på vil et for strukturert intervju ikke i like stor grad fange opp dette ved at en lite fleksibel struktur mangler rom for sidetemaer som kan gi større bredde i svarene til elevene.

I intervjuene ble elevene spurt om sin situasjon slik de husket den og nåværende situasjon, ved å spørre om fortid og nåtid vil det komme frem et representativt bilde av elevenes livssituasjon over et tidsrom som vil gi en større dybde når det gjelder det sosiale nettverket og relasjonene eleven har til deltakere i nettverket.

Etter å ha bestemt meg for kvalitative intervjuer, ble det videre valgt å gjøre intervjuene individuelle i stedet for i gruppe. Dette valget ble gjort ut fra praktiske og metodiske grunner, praktisk på grunn av tidsmangel. Metodisk ved at det var enklere for informantene å åpne seg når de slapp å ta hensyn til at andre hører på. Et annet poeng var at individuelle intervjuer beskytter informantenes konfidensialitet, ved at det i motsetning til gruppeintervju vil være mindre sjanse for at sensitiv informasjon kan komme på avveie/spredt videre.

3.4 Beskrivelse av datainnsamlingen

Datamaterialet til oppgaven ble samlet inn gjennom seks semistrukturerte kvalitative intervjuer med tidligere elever som alle hadde vært igjennom ”Dag i døgn”.

Samarbeidet med Tyrili FoU

Samarbeidet med Tyrili besto i at jeg på oppdrag fra dem skulle intervjuer elever som var i dag i døgn og stille de en liste med spørsmål. Hensikten var å samle datamateriale for å evaluere dag i døgn-perioden. Som en del av samarbeidet fikk jeg mulighet til å stille elevene spørsmål i forbindelse med mitt eget prosjekt. Intervjuene lå på mellom 46 min til 60 min, hvor omtrent halvparten av tiden ble brukt på spørsmålene til Tyrili FoU som først og fremst omhandlet dag i døgn-fasen og ikke elevenes sosiale nettverk.

Informantene

Leder for Tyriliseret og ansatt i ambulant team tok kontakt med elever som var ferdige med dag i døgn-perioden, med forespørsel om de ville delta i undersøkelsen/intervju som tok for seg dag i døgn og nettverk. Navn og telefonnummer til de som sa seg villige til å være med ble oversendt meg. Jeg kontaktet de første informantene etter at godkjenning fra NSD var på plass. En tekstmelding (vedlegg 4) ble sendt til de jeg ikke fikk kontakt med på telefon.

Samlet besto listen med mulige informantene fra Tyriliseret av 3 kvinner og 10 menn, denne fordelingen reflekterer noenlunde kjønnsfordelingen innen rusavhengighet (Lauritzen & Amundsen, 2013). Med 13 mulige informanter regnet jeg med å få til 8 – 10 intervjuer. Dette antallet, valgt på bakgrunn av info fra veileder både ved hil og Tyrili FoU, var antatt å ville gi tilstrekkelig med relevant info i forhold til problemstillingen. I praksis endte antallet til slutt på seks elevintervjuer (en kvinne og fem mannlige elever).

Gjennomføring av intervjuene

Jeg fant ut at en naturalistisk intervjuform ville være mest naturlig under intervjuene og etterpå under bearbeidingen av data. Utgangspunktet mitt var elevens sosiale verden og få en forståelse av hvordan de oppfattet sin situasjon, sitt perspektiv gjennom å fortelle med sine ord. Mine konklusjoner skal ha sin rot i elevenes utsagn, det er det som gir konklusjonene sin reliabilitet (Ryen, 2002).

Dagen før intervjuet sendte jeg informantene en påminnelse om intervjuet på tekstmelding.

Intervjuene ble åpnet med kort informasjon om prosjektet (vedlegg 1) og deretter spørsmålene fra Tyrili FoU, før jeg gikk over til mine spørsmål. Spørsmålene fra Tyrili FoU var av en forholdsvis generell informativ art som alder, tid i behandling, inntrykk av dag i døgn-tiden og så videre. De ble derfor vurdert som velegnet til å åpne intervjuet, før mer inngående spørsmål om sosialt nettverk ble introdusert som elevene kunne oppleve som sensitive. Denne åpningen med nøytrale spørsmål antok jeg ville gjøre overgangen til mine spørsmål mer smidig og legge til rette for en viss grad av nødvendig relasjonsbygging før sensitive temaer ble introdusert. Spørsmålene som ble stilt er lagt ved i vedlegg 2.

Valg av spørsmål til intervjuet

Spørsmålene skulle få elevene til å fortelle mest mulig om sitt sosiale nettverk. Jeg hadde som mål at de skulle beskrive hva de forbandt med begrepet, hvordan de oppfattet nettverket sitt og om de hadde noen tanker om hvordan nettverket kunne hjelpe dem. Videre antok jeg at

elevene oppfatning av seg selv med tanke på personlighetstype (utadvendt/innadvendt) hadde betydning for hvilke ønsker de har for et sosialt nettverk og størrelsen på det. En utadvendt person vil sannsynligvis raskere føle ensomhet og isolasjon om det sosiale nettverket er lite. Elevenes oppfatning av egen personlighet påvirker derfor hvor raskt og i hvilken grad de ville føle seg ensomme og isolerte, men også om de ville oppleve det som lett eller vanskelig å komme i kontakt med nye mennesker.

Intervjuet med elevene

Fire av intervjuene ble gjort på Tyriliseret, i et grupperom som var ledig på intervjutidspunktene. Et ble gjort på sykehuset, da eleven var innlagt for behandling av kronisk sykdom. Intervjuet fant sted inne på rommet eleven hadde der. Et intervju ble gjort på et spisested da eleven følte det passet bedre å ha møtet der. Lokalet var omtrent tom når vi var der og vi satt i et hjørne for oss selv uten andre besøkende i nærheten. Med unntak av intervjuet på spisestedet ble intervjuene gjort i et rom med stengt dør og det ble vurdert som liten fare for at opplysninger av sensitive art kunne oppfattes av andre. Intervjuene ble innledet med en informasjon og gjennomgang av prosjektet, min rolle i gjennomføringen og informasjonen ble avsluttet med muntlig samtykke fra elevene om å delta.

3.5 Forskningens troverdighet, validitet til resultatene

Målet med prosjektet var å undersøke hvilke utfordringer elevenes oppfatning av eget sosiale nettverk og hvilken påvirkning de tror sosialt nettverk kan ha på tilbakefall. Det er elevenes verden og deres perspektiv som er sentralt for oppgavens tema. Med et slikt utgangspunkt vil en kvalitativ tilnærming til datainnsamlingen i form av kvalitative intervjuer egne seg (Kvale & Brinkman, 2009).

Antall informanter og generalisering, validitet

Med det begrensede antallet informanter i undersøkelsen vil det være usikkerhet om en har klart å få tak i et representativt utvalg for gruppen rusavhengige i en ettervernsfase. Elevene som ble intervjuet hadde alle vært igjennom dag i døgn hos Tyrili og var på intervjutidspunktet ferdig med behandlingsoppholdet, men de hadde fortsatt kontakt med Tyrili gjennom kontakt med ambulant team. Alle hadde egen bolig ved intervjutidspunktet og hadde bodd for seg selv i mellom et halvt til ett år etter behandling. De hadde vært igjennom

fasen med forberedelser til å klare seg selv i en rusfri tilværelse, mens de var under behandling i Tyrili. De hadde også vært igjennom de første fasene av en ny tilværelse som rusfri i egen bolig, hvor de skulle finne nytt eller styrke eksisterende rusfrie nettverk. I kap 4.1 presenteres data og jeg kommer kort inn på elevenes alder, kjønnsfordeling og vei inn i avhengighet. Ut fra dette, ser det ut til at utvalget elever er noenlunde representativ for gruppen rusavhengige. Men antallet intervjuer gjør at det ikke lar seg gjøre å gjennomføre en generalisering av de kvalitative data fra undersøkelsen, om en forstår generalisering i form av noe som trenger data fra et stort antall informanter for å komme fram til en gyldig konklusjon. Alvesson og Sköldberg (2008) sier at for å generalisere må en på forhånd ha en ide om at det finnes en kobling mellom teori og virkelighet. Ved å gjøre bruk av abduksjon hvor en kombinerer de empiriske data (ytre strukturer) som elevene bidrar til med sine opplysninger, med teori (dypstrukturer) som sosial nettverksteori og sosial kapital-teori bør det være mulig å komme fram til (en form for generaliserbare) data som vil være med på å gi et større bilde av elevenes situasjon når det gjelder å få et svar på problemstillingen.

Kvale og Brinkman (2009) stiller spørsmål om det kanskje ikke er nødvendig å stille krav om at data skal kunne generaliseres (s. 265). At dette kravet kommer fra en forventning om at vitenskap må være universell når det like gjerne kan sees på som en sosial kunnskap som er formet av en sosial og historisk kontekst og forstås utfra dette. De kan sies å ha et poeng i og med at elevene i denne undersøkelsen svarer ut fra sin kontekst som tidligere rusmisbruker, med sine særegne bakgrunner som riktignok kan ha likhetstrekk men allikevel er individuelle.

Resultatene av analysen er i liten grad generaliserbare. Det som kommer fram kan sies å være et øyeblikksbilde av seks stemmer. Men disse stemmene kan være med og vise noen av de utfordringene en møter når en skrives ut fra et opphold i en rusbehandlingsinstitusjon.

Kan semistrukturert kvalitativt intervju som metode ha påvirket dataene som ble innhentet?

Det er vanskelig å hevde at metoden ikke påvirker dataene som kommer fram under intervjuet. En konstruert setting som et intervju er, vil påvirke data på det vis at samtalen er avtalt og hensikten med møtet er å få fram data. I motsetning til en samtale mellom venner oppstår ikke samtalen i et intervju naturlig av seg selv, og samtaleemnene er i tillegg styrt av meg som forsker. Informasjonen som kommer fram vil være av en annen type enn den som kommer i en mer uformell setting og når informant og intervjuer kjenner hverandre og er mer likestilte (Kvale & Brinkman, 2009).

Intervjuene var styrt ved at tema var satt på forhånd, førte til at jeg som intervjuer var opptatt av å få informasjon som omhandlet bare dette. Et slikt tunnelsyn kan ha fått meg til å overse nøkkelord og informasjon fra elevene, som ved videre oppfølging kunne ha gitt viktige bidrag til oppgaven. Det kan ikke utelukkes at jeg ved å ha ferdige spørsmål, et fastsatt tema og ønske om å få svar på dette, kan ha styrt samtalen slik at elevene utelot annen informasjon som også kunne hatt verdi i forhold til å analysere deres sosiale nettverk.

En annen faktor er at jeg gjennomførte kun ett intervju med hver elev, det kan ha gjort at eleven/informanten ikke hadde trygghet til meg som intervjuer og selekterte informasjonen sin i intervjuet. Flere intervjuer over tid ville gitt en bedre vurdering av elevenes nettverk og skapt en mer trygg ramme for intervjuene.

Kunne andre metoder ha blitt brukt?

Om tidsrammene var annerledes er det mulig å se for seg at kvalitative følgeintervjuer over tid, uten styrte samtaletemaer i samme grad, ville gitt informasjon av en annen art. Da i form av mer utfyllende informasjon, enn det som kommer fram i oppgaven. Tillit, relasjoner, ettertanke og syn på egen prosess over tid kan vanskelig skapes i løpet av en knapp time. I bunn ligger det allikevel at det vil være den kvalitative metoden som må være best egnet til å få fram elevenes opplevelse av egen situasjon. Variablene med tidsbruk vil gi resultater av ulik verdi og bruk. I denne oppgaven vil intervjuene som tidligere sagt gi et øyeblikksbilde av elevenes oppfatning og perspektiver på egen situasjon ved intervjutidspunktet. En lengre prosess med flere intervjuer og åpne temaer vil bedre fange selve prosessen de går igjennom i sin rehabilitering.

3.6 utfordringer ved å belyse problemstillingen

Det viste seg å være en utfordring å få tak i nok informanter til undersøkelsen for å få nok materiale til å diskutere ut fra. En annen faktor er hvem som takket ja og hvem som takket nei. Dette kan ha påvirket datamaterialet ved at for eksempel de som er mest innadvendte eller ensomme også kan ha vært mer tilbøyelige til å takke nei til å intervjues. Slik at det er en potensiell feilkilde rundt flere av spørsmålene, for eksempel om ensomhet, innadvendt kontra utadvendt og om de ønsker tilbud til å finne nettverk. Det er også en mulig slagside i datamaterialet, når det gjelder diskusjonene rundt sosialt nettverk da de fleste elevene var sykemeldte. Det kan tenkes at en tilsvarende gruppe elever med aktivitet på dagtid hadde gitt andre opplysninger, for eksempel rundt størrelsen på det sosiale nettverket. Under de første

intervjuene kom det fram at min oppfatning av hva sosialt nettverk var og hva som kunne telle som nettverk, var en annen enn det elevene hadde. På bakgrunn av dette ble det tilføyd oppfølgingsspørsmål rundt elevenes oppfatning av sosialt nettverk. En av elevene var usikker på hva som lå i begrepene innadvendthet og utadvendthet. I retrospekt kan det ikke utelukkes at det var flere som også var usikre på dette, men som ikke spurte under intervjuet.

3.7 Forskerens rolle og etikk

Det å forske på mennesker innebærer i en intervjusituasjon at en tar informantens handlemåte og utsagn og legger en tolkning inn i dette, for å finne ut hva de (egentlig) mener. En slik handling innebærer en skjev maktfordeling hvor man som forsker har stor definisjonsmakt og informanten i mange tilfeller har liten eller ingen påvirkning i måten egne utsagn brukes eller tolkes på. Det er i slike skjevheter at etikken kommer inn som rettesnor for forskeren for å sikre at integriteten til informanten beholdes samtidig som at forsker får samlet nok og god nok informasjon (Kvale & Brinkmann, 2009).

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har utarbeidet retningslinjer for etikk blant annet for samfunnsvitenskap (NESH, 2006, oppdatert i 2016). Hensikten med disse retningslinjene er å tilby forskeren et hjelpemiddel for å sikre at forskningen og resultatene er redelig og upartisk, samtidig som at forskeren selv er i stand til å reflektere over egen feilbarhet. Disse ble brukt som forberedelsesgrunnlag før datainnsamlingen, for å sikre at jeg gikk fram på en redelig måte i innsamlingen av data og overfor informantene.

Når det gjelder kvalitative intervjuer har Kvale og Brinkmann (2009) og Thagaard (2013) tatt for seg retningslinjene og legger vekt på enkelte områder de anser som spesielt relevante for forskeren å være seg bevisst på. Disse områdene er informert samtykke, konfidensialitet, konsekvenser for informantene. I tillegg velger Kvale og Brinkmann (2009) å ta med forskerens rolle med fokus på integritet i forskningsprosjektet. Jeg kommer under mer inn på disse tre områdene og hvordan jeg valgte å gjøre det i forbindelse med intervjuene:

Informert samtykke

Intervjuene ble åpnet med at jeg informerte kort om intervjuets hensikt, hvor lang tid intervjuet trolig kom til å ta, samarbeidet med Tyrili FoU og at det derfor kom til å bli spørsmål fra Tyrili FoU som skulle evaluere dag i døgn-ordningen og spørsmål som handlet om sosialt nettverk som var mitt prosjekt. Under denne informasjonen var det naturlig å ta

med muntlig samtykke til intervjuet og informere om at informasjonen fra eleven ville bli behandlet konfidensielt og anonymisert. Det ble også informert om at deltagelse i prosjektet var frivillig og at de kunne når som helst trekke seg fra prosjektet uten å oppi grunn til det. Sammen med den muntlige informasjonen ble det delt ut et infoskriv som fortalte det samme, samt navn og kontaktinformasjon til Tyrili FoU, min veileder på HiL og meg.

Intervjuene ble tatt opp, til det ble det brukt lydopptaksfunksjonen på mobilen og overførte til egen datamaskin etterpå. Elevene ble fortalt at jeg kom til å ta opp intervjuet før det startet, ingen av dem hadde noen innvendinger til at intervjuet ble tatt opp. Etter transkribering ble lydfilene slettet fra mobil og datamaskin.

Konfidensialitet

For å sikre elevenes konfidensialitet ble de og informasjonen de ga i intervjuene anonymisert. Anonymiseringen ble gjort ved at hver elev ble kodet etter nummer i rekkefølgen på navnelistene jeg fikk tilsendt (informant 1 til 13). Informasjonen fra intervjuene og den videre behandlingen ble lagret under nummer. Lydfilene ble lagret under nummeret eleven hadde fått fra navnelistene, det samme med de transkriberte lydfilene. Koblingsnøkkelen mellom navn og nummer ble oppbevart adskilt fra intervjuene.

Videre ble personnavn utelatt fra transkriberingene og erstattet med <bror>, <kjæreste> og så videre. Likeledes ble stedsnavn for en stor del erstattet med <tettsted utenfor Oslo> eller tilsvarende.

Denne anonymiseringen av informasjonen setter krav til meg som forsker til å være ekstra etterrettelig, spesielt med tanke på at informantene gis en svært liten mulighet til å imøtegå den tolkning deres uttalelser blir gitt (Kvale & Brinkmann, 2009). Anonymiseringen av alle opplysninger i oppgaven ble valgt for å sikre elevene full anonymitet, til tross for at de da i liten grad kan ettergå den stemmen jeg gir dem i oppgaven.

Konsekvenser for informantene

Jeg var på forhånd advart om muligheten for at elevene ville vegre seg for å prate om emner som var følsomme for dem. Det er mulig dette var en, av flere, mulige årsaker til at jeg av en liste på 13 mulige informanter endte opp med bare seks gjennomførte intervjuer.

Det opplevdes på forhånd som et dilemma at jeg skulle stille spørsmål som jeg visste at elevene kanskje ville vegre seg for å svare på. Det å spørre om emner som kan oppleves som emosjonelt vanskelige for informantene, innebærer en viss risiko at de etter intervjuet kan føle seg så nedbrutt at rehabiliteringsprosessen forsinkes. Kvale og Brinkman (2009) kommer

inn på at informantene bør komme ut av intervjuet med en større positiv verdi, eller i det minste ikke komme verre ut enn det vedkommende var ved begynnelsen av intervjuet. Den oppnådde kunnskap jeg får og måten jeg oppnådde den på, må ikke gå på bekostning av informantene.

Det å bli rusfri innebærer i de fleste tilfeller et brudd med venner og nettverk som fremdeles tilhører rusmiljøet. Tapet av dette nettverket kombinert med at de i liten grad hadde etablert et nytt nettverk var grunnen til at jeg antok at elevene kunne oppleve spørsmål rundt det som et sårbart tema.

Etiske spørsmål rundt min rolle som forsker

Under den muntlige informasjonen ved starten av intervjuene, redegjorde jeg for min rolle som intervjuer på oppdrag for Tyrili FOU og som forsker for eget prosjekt. Noen av elevene fortalte at de trodde jeg var representant for Tyrili FoU og derfor ansatt i Tyrili. Til tross for at noen av elevene trodde dette, samtykket alle til å fortsette med intervjuet.

Denne oppfatningen av meg som Tyrilirepresentant kan ha ført til at flere sa ja til å stille opp, enn om jeg hadde tatt kontakt som forsker på egen hånd. I retrospekt er det tydelig at elevene burde fått mer informasjon om studien på forhånd. For eksempel når de fikk forespørsel om å delta, for å sikre at de ikke samtykket til intervju utelukkende på grunn av et ønske om å støtte Tyrili. Men hadde takket nei om jeg hadde tatt kontakt på egen hånd.

På forhånd før intervjuene fant sted, hadde jeg som mål at det skulle være en åpen og positiv tone under intervjuet. Under intervjuene la jeg vekt på å framstå med en empatisk framtoning. Imidlertid innser jeg i etterkant at denne innfallsvinkelen selv om den så ut til å fungere, hadde noen slagsider etisk sett.

Under intervjuene opplevde jeg at informantene kom med til dels sensitive og personlige opplysninger utover det som hadde med det sosiale nettverket å gjøre. Med den konsekvens at informantene kan føle at de fortalte mer om seg selv under intervjuet enn de etterpå var komfortable med å ha gjort.

I ettertid ser jeg at det er flere etiske spørsmål som kommer ut av dette: Ble de revet med av den midlertidige relasjonen som ble skapt og fortalte langt mer enn de egentlig hadde tenkt? At når jeg bevisst la vekt på å framstå med en empatisk framtoning i mitt forsøk på å skape en midlertidig relasjon under intervjuet ble feiltolket som en vennsapsrelasjon, som Kvale og Brinkman (2009) kommer inn på.

Som forsker la jeg vekt på at spørsmålenes utforming skulle gjøre elevene komfortable nok til å prate, selv når vi kom inn på potensielt sensitive tema for dem. Dette kan sees som en

form for etisk betenkelig manipulasjon ved at elevene ledes til å prate om temaer de i utgangspunktet kanskje ikke ville ha pratet om. Som forsker bør ikke slike teknikker brukes ukritisk med hensyn til å bevare informantenes/elevens integritet.

Informantene ga i liten grad uttrykk for at de opplevde temaet som følsomt. Det kan ikke utelukkes at enkelte av elevene kan ha latt seg rive med av situasjonen og den midlertidige relasjonen som ble skapt under intervjuet og at de i ettertid av intervjuet følte de hadde gått for langt i hva de fortalte. I min rolle som forsker under intervjuene, lot jeg være å følge opp de mest sensitive opplysningene elevene delte. Dette i et forsøk på å unngå å bli det Kvale og Brinkman (2009) kaller en emosjonell ”trojansk hest”, som under dekke av intervjuets midlertidige fortrolighet får tilgang til områder informanten ikke hadde tenkt å dele om seg selv.

Det er også en mulighet for at intervjusituasjonen minnet om behandlingstiden i Tyrili, hvor en del av behandlingen var å prate med behandlere om temaer som kan være sensitive, og at allerede var vant til å prate om følsomme temaer og således ikke opplevde det å prate med meg som så forskjellig.

For å ivareta elevenes integritet og anonymitet, la jeg vekt på å ikke ta med stedsnavn eller andre opplysninger, som kjønn og alder på barn, som kunne tenkes å bidra til identifisering eller gjenkjennelse av eleven i transkriberingen av intervjuene. Temaet i oppgaven dreier seg om sosiale nettverk og sosial kapital, elevenes data om disse emnene var i liten grad av en slik type at de gikk for å være særlig følsomme. Det var derfor uproblematisk å utelate de mest sensitive dataene som elevene delte.

3.8 Metodisk refleksjon

Til tross for at spørsmålene fra Tyrili FoU ikke nødvendigvis var nettverksorienterte, viste det seg at elevenes svar allikevel kom inn på dette området og det ble et tema. En årsak til dette kan ha vært at elevene på forhånd var orienterte om at sosialt nettverk var tema for intervjuet, og at de derfor var innstilt på å snakke om det. Det kan heller ikke utelukkes at jeg som intervjuer kan ha styrt oppfølgingsspørsmålene under spørsmålene tilhørende Tyrili FoU slik at sosialt nettverk ble tema.

Det var flere intervjuer hvor jeg opplevde at eleven/informanten avlyste, ba om utsettelse eller lot være å møte opp. Det kan diskuteres om dette kom av at de i utgangspunktet ikke ønsket å stille opp på intervju, men opplevde det som vanskelig å si nei når jeg tok kontakt. Tiden var begrenset og i etterpåklokskapens lys burde jeg muligens ha

brukt tiden som ble brukt på å følge opp disse mislykkede intervjuavtalene i håp om å få gjennomført dem, heller ha prøvd å finne andre som ville delta.

Elevene ble orientert i begynnelsen av intervjuet at det kom til å bli tatt opp. Mobilen har blitt et naturlig element i hverdagen, det er for eksempel ikke uvanlig å ha den liggende på bordet når man møtes enten det er på besøk hos noen eller på kafe. Det var derfor praktisk å bruke mobiltelefonen til opptak. Den utgjorde ikke et forstyrrende fremmedelement i samtalen som en lydopptaker kunne ha vært og som i verste fall ville påvirket situasjonen og elevenes svar. Lydopptaket var sjekket på forhånd til å være av forholdsvis god kvalitet. Flere av elevene hadde også sin egen telefon liggende på bordet. Intervjuene ble transkribert etter at jeg hadde satt sluttstrek med intervjuinnsamlingen.

3.9 Presentasjon av data

Spørsmålene jeg stilte elevene griper til en viss grad inn i hverandre, i tillegg ble noen av spørsmålene stilt når de følte mest naturlig å stille dem ut fra samtalens forløp. Intervjuene framsto derfor i ubearbeidet form som noe springende og ustrukturerte. Dataene fra intervjuene ble sortert og strukturert etter de tre forskningsspørsmålene tilknyttet problemstillingen, presentert i innledningen (kap 1). Videre er dataene, der det lot seg gjøre, gruppert etter underpunktene fra nettverkssirkelen (fra kap 2); familie, slekt, venner, kollegaer, offentlig ansatte, arbeid, skole og aktivitet.

Det virket mest naturlig å avslutte hvert forskningsspørsmål med den tilhørende drøftingen av data/empiri, framfor å samle den til slutt i et eget kapittel. Drøftingen blir knyttet opp mot teori presentert i kapittel 2 og 3. I drøftingene har jeg valgt å legge vekt på den betydningen sosialt nettverk og sosial kapital kan ha i den rusavhengiges prosess med å få en rusfri tilværelse, og å forbli rusfri.

4. Presentasjon av data med tilhørende drøfting

Presentasjonen av data fra intervjuene innledes med å gi en kort beskrivelse av elevene samlet og hver for seg. Deretter blir data presentert ut fra de tre hjelpespørsmålene til problemstillingen. Hvert hjelpespørsmål avsluttes med en drøfting. Målet for intervjuene var å få samlet materiale for en drøfting av problemstillingen ”Hvilke refleksjoner gjør elevene seg om nettverkets betydning for en vellykket ettervernsfase?”.

4.1 Beskrivelse av informantene

Til tross for at rusmisbrukshistorien var ikke lagt inn som utvelgelseskriteria, hadde de seks elevene et spekter av de vanlige veiene inn i rusavhengighet; oppvekst hvor familien var preget av rusmisbruk, utagerende tenåringstid som ikke kom på kjøll igjen, rusmisbruk i tenårene men en lang periode uten i voksen alder før tilbakefall og alkoholmisbruk som ble kombinert med narkotika og tiltok med alder. Noen av informantene fortalte om en fortid med kriminalitet og til dels tung kriminalitet.

Snittalderen på informantene i undersøkelsen var på rundt 38 år, hvor yngste var 23 og eldste 51 år. Dette ser ut til å være noe over snittalder på elevene som er til behandling i Tyrili ellers. Imidlertid ser det ut til at snittalder i behandlingssystemet er økende, slik at alderen på informantene i denne undersøkelsen er relativt sammenfallende med snittalder nevnt i Lauritzen og Amundsen (2013) Det at de fleste av elevene var godt voksne er positivt med tanke på at tilbakefall minsker med stigende alder. Gruppen besto av en kvinne og 5 menn, dette er noe under den gjennomsnittlige kjønnsfordeling på de som er i behandling hos Tyrili og i behandlingssystemet generelt. En sammenstilling av gjennomsnittlig tall for menn og kvinner ligger på omtrent 70% menn og 30 % kvinner (Bergly, 2016; Tyrili, 2015; Lauritzen og Amundsen, 2013).

Alle informantene oppga at de hadde vært igjennom rusbehandling flere ganger. Alle hadde gjennomført sitt siste heldøgns behandlingsforløp hos Tyrili uten avbrudd før de gikk ut i ”dag i døgn”-fasen. De hadde på intervjutidspunktet vært ferdig med dag i døgn-fasen i mellom 3 måneder til et halvt år siden. De hadde alle fortsatt kontakt med ambulante tjenester ved Tyrili.

To av informantene oppga at de hadde hatt avbrudd i ”dag i døgn”-perioden på grunn av rus (smertestillende piller etter operasjon, alkohol). Begge fortalte at det var oppfølgingen

fra Tyrili i denne perioden som gjorde at de til tross for tilbakefall, ikke hadde falt ut av behandlingsforløpet.

Samtlige av informantene kom inn på under intervjuene at de visste om eller hadde hørt om andre som var i dag i døgnet som brøt reglementet og brukte rusmidler eller ruset seg mye. Det virket som at informantene oppfattet denne kunnskapen som en motivasjon for å unngå det samme, men muligens også som en trigger til tilbakefall for dem selv.

To av informantene fortalte at de var straffedømt og hadde sonet fengselsstraffer, den ene på grunn av alvorlig kriminalitet. En tredje fortalte at vedkommende hadde vært del av et kriminelt nettverk og hadde gjort kriminelle handlinger, men kom ikke inn på i hvilken grad han hadde blitt straffedømt for dette.

Tre av informantene hadde samboer (to av dem med hverandre) og alle informantene oppga at de hadde eget bosted.

Fire av informantene hadde arbeidsavklaringspenger (AAP), av disse var to sykemeldt, en sto uten aktivitet på dagtid ved intervjutidspunktet, mens en var i ferd med å avslutte skolegang i form av selvstudier. To av informantene oppga at de hadde arbeid, av disse var en permittert og den andre sykemeldt. I praksis var det altså ingen av informantene som hadde kontakt med arbeid eller aktivitet på dagtid.

To av informantene nevnte at de hadde barn, som de ikke bodde eller hadde bodd sammen med. De andre fire kom ikke inn på eller nevnte at de hadde barn under intervjuet.

Navnene brukt på informantene i den videre beskrivelsen er fiktive, jeg har valgt å navngi dem ut fra tanken om at å bruke nummer gjør at eleven blir dehumanisert.

Eva

På intervjutidspunktet var det under ett halvt år siden hun ble utskrevet fra Tyrili og hun var nå samboer med Adam. På grunn av kronisk sykdom hun hadde pådratt seg i fra tiden som aktiv misbruker, var hun sykemeldt da intervjuet fant sted. Eva fortalte at det langsiktige målet var å få seg en jobb hun kunne være i og mestre, til tross for noen fysiske begrensninger.

Eva er 38 år og kom fra en by på Vestlandet. Hun fortalte om en lang prosess over flere år med å bli rusfri, som inkluderte fengsels- og behandlingsopphold, samt traumebehandling. I tillegg til rusavhengighet fortalte Eva at hun også hadde hatt spiseproblemer, som hun etter traumebehandlingen var blitt klar over kunne kobles til stress og livsmestring. Når livet kom ut av kontroll, ble det å kontrollere maten den eneste mestringen hun opplevde å ha.

Eva hadde bevisst valgt å ikke flytte tilbake til hjemstedet fordi hun fryktet å få tilbakefall av å være eller bo der. Som følge av minner fra rustiden og påvirkning fra det gamle rusnettverket, som Eva følte det var vanskelig for å si nei til når de ba om hjelp fra henne.

Ut fra det Eva forteller under intervjuet hadde hun en god barndom, med en god relasjon til familien. Hvordan eller når Eva ble rusmisbruker ble ikke spurt om, men ut fra det hun fortalte underveis i intervjuet, virket det som at hun begynte å ruse seg en gang i tenårene.

Eva hadde hatt flere fengselsstraffer og siden hun gikk til traumebehandling, kan en anta at hun har opplevd situasjoner som har vært sterkt traumatiserende. I så stor grad at de har vært med på å opprettholde avhengigheten til rusmidler. Hun mente selv at traumebehandlingen ved DPS, var en nødvendig del sammen med oppholdet på Tyrili for å slutte med rusen.

Når det gjelder familie forteller Eva at hun har mye støtte fra foreldrene og broren og hadde alltid opplevd dem som støttende. Dette var også med på å styrke hennes beslutning om å endelig klare å slutte med rusmidler.

Eva hadde nylig flyttet sammen med samboeren Adam, som hun ble sammen med under oppholdet på Tyrili. Hun har et barn som er i slutten av tenårene, men de bodde ikke sammen. Eva hadde barnet hos seg bare de første to leveårene. Hun ble gravid i ung alder og fortalte at hun da hadde holdt seg unna stoff i en periode på rundt to til tre år, før hun fikk tilbakefall og barnet kom i fosterhjem.

Adam

Adam er 45 år og kommer fra et sted nord i Norge. Da intervjuet fant sted hadde Adam vært utskrevet i litt over ett halvt år, han hadde eget bosted og var samboer med Eva. Adam hadde AAP, men var på intervjudispunktet sykemeldt og ventet på å bli kalt inn til operasjon.

Adams prosess med å bli rusfri hadde strukket seg over flere år. Han hadde vært inne til behandling en gang tidligere og vært rusfri et par år, før han hadde fått tilbakefall. Adam hadde valgt å bli boende i nærheten av Tyrili dels på grunn av nettverket han hadde fått i klattermiljøet og dels for å holde seg unna det gamle rusnettverket.

Under intervjuet fortalte Adam forholdsvis lite om seg selv og tiden før han kom til behandling i Tyrili. Hans oppvekst, barndom eller ungdomstid kom han ikke inn på under intervjuet.

Ifølge Adam var det bare han og lillebroren mot resten av verden. Han forteller at lillebror kom flyttende til samme by fordi Adam bodde der.

Adam kommer i liten grad inn på familien. Den eneste med familietilknytning som Adam nevner er en yngre bror som også strever med rusavhengighet. Broren beskrives av Adam som en kilde til bekymring på grunn av rusmisbruket, og på samme tid fristelse fordi han vet det er kort vei til å få rusmidler fra broren om han skulle ønske det.

Under intervjuet kommer det ikke fram om Adam har barn eller familie, utover samboeren Eva og broren.

Han kommer flere ganger under intervjuet inn på savnet av kontakten han hadde hatt med nettverket rundt klatringen, hvor de var en gjeng som reiste rundt for å drive med hobbyen. Han mente selv at det var flere tilbakefall med tilhørende tillitsbrudd til de i nettverket, som var grunn til at kontakten hadde blitt ikke var så god som før. Adam ga imidlertid uttrykk for at han hadde håp om at den skadde relasjonen skulle la seg reparere over tid, når han kunne vise at han klarte å holde seg rusfri.

Ole

Ole er 51 år og kommer fra et tettsted nord i Norge. Da intervjuet fant sted var det omtrent fire måneder siden han ble utskrevet fra Tyrili og han bodde i egen leilighet. Ole fortalte at prosessen med å bli rusfri hadde vart i et par år.

På intervjudtidspunktet oppga han at han vært rusfri i omtrent 16 måneder, men var bekymret for at han skulle få tilbakefall. Han hadde fortsatt kontakt med ambulant team fra Tyrili, i tillegg til at han gikk jevnlig på møter hos Anonyme Narkomane (NA).

Ole vokste opp på et lite sted og han beskrev det som et sted hvor alle kjente alle. Han forteller at han var godt likt og hadde gjennom mange ulike jobber blitt en godt kjent person i nærmiljøet før han flyttet til Oslo.

Ole fortalte om et sosialt liv, med mye kontakt og sosial omgang på hjemstedet. Det var kjent i omgivelsene at Ole ruset seg, men siden han finansierte rusbruken selv uten å stjele eller være til bryderi ble det godtatt – han var fremdeles godt likt. De av rusvennene som begikk kriminalitet og stjal ble ikke godtatt eller likt i nærmiljøet, omgivelsene skilte der, mente Ole.

Ole flyttet til Oslo da rusbruken tok over, hvorfor han valgte å flytte ble ikke diskutert. Det kan ut fra det Ole fortalte ellers, virke som at det var som følge av flere ting; tap av anseelse fra omgivelsene når han ikke mestrer livet lengre pga rusbruken, samt psykiske vansker. Han fortalte om en stor omgangskrets når han bodde på hjemstedet. Til kontrast hadde han lite eller ingen kontakt med andre mens han bodde i Oslo. Han fortalte at han

innimellom fikk invitasjoner fra andre i rusmiljøet. Til slike invitasjoner takket han som regel nei og trakk seg unna, han hadde nok med sitt i den perioden.

Av familie forteller Ole forteller at han har foreldre og en søster. Både foreldrene og søsteren har også flyttet fra hjemstedet nord i Norge og de bor i dag et par timer unna. Han besøker dem innimellom og forteller om et godt forhold. Han har en tante som bor på hjemstedet. Han har imidlertid ikke vært hjemover etter at han ble rusfri, av frykt for å få tilbakefall. Ole nevner ikke familie utover foreldre, søster og tante.

Tor

Tor er 43 og vokste opp på Østlandet, når intervjuet fant sted bor han i egen leilighet. Etter at han ble rusfri flyttet han tilbake til hjemtraktene, etter å ha bodd mange år i nærheten av Oslo. Valget om å flytte ble gjort fordi Tor ønsket å komme vekk fra minner om tiden i rus, miljøet og rusnettverket der.

Tors prosess med å bli rusfri startet omtrent ett år før han kom inn i Tyrili, han begynte på rusrehabilitering når han var inne til soning. På intervjutidspunktet hadde Tor vært rusfri i tre år og var ferdig med behandling i Tyrili, men hadde fortsatt kontakt med Tyrili og ambulans team.

Det var først under oppholdet på Tyrili, at det ble kartlagt at Tor har dysleksi. Han falt tidlig ut av skolen, ifølge han selv fullførte han knapt 9 år med grunnskole.

Tor fortalte at han hadde en oppvekst preget av mange dårlige opplevelser, hvor mye skyldtes foreldrene som var alkoholikere. Dette hadde preget Tor og gjorde blant annet at han opplevde familiehøytider som for eksempel julen, som en belastning fordi høytiden brakte med seg mange dårlige minner.

Tor forteller at han har mange år i fengsel bak seg, til sammen anslår han rundt 8-9 år til sammen. Han var domfelt for flere alvorlige hendelser, samt salg av narkotika og fortalte at nettverket fra den tiden dreide seg om kriminalitet og rus.

Tor forteller at han nå bor i nærheten av bror og søster, foreldrene er døde. I tillegg har han en nær venn, en bestekompis, og dennes foreldre som han hadde mye kontakt med i oppveksten og fremdeles har mye kontakt med. Tor fortalte at bestekompisens foreldre alltid hadde vært der for ham, selv når han ikke hadde villet det. Tor kommer ikke inn på om han har egne barn, men forteller at han har god kontakt med sønnen til bestekompisen. Han forteller at de; Tor, bestekompisen og sønnen gjerne dro på turer sammen.

Henning

Henning er 23, oppvokst på Østlandet og bor i dag i egen leilighet med samboer. Han har to opphold i Tyrili bak seg, først som barnevernsplassering og senere i myndig alder. På intervju tidspunktet var han sykemeldt fra jobben i påvente av en operasjon. Han har valgt å holde seg i nærheten av Tyrili og bryte med "gjengen" fordi han ønsket å bygge seg et nytt liv uten rus.

Selv om Henning fortalte at han ville ha et liv uten rus, kom han inn på at han røykte hasj innimellom. Han mente at det gikk greit å røyke litt innimellom, så lenge du hadde et system og hadde det under kontroll. System for Henning besto i å for eksempel bare røyke i helgene, utenom arbeidsdagene. Han vedgikk at dette ikke var så lett å holde seg til når han var sykemeldt, men følte selv at han hadde røykingen under kontroll.

Henning beskriver seg som å ha vokst opp uten foreldre, han forteller at han ble "streetsmart" og at "gjengen" ble familien hans i stedet. Gjengen han var med i, holdt på med en del kriminelle aktiviteter og rusbruk var en del av dette.

Henning følte at media framstilte gjengen som verre enn det som var realiteten. Rusen og kriminaliteten var ifølge Henning av underordnet betydning, slik han så det var det sosiale innad i gjengen som drev gjengen og holdt den samlet.

Henning forteller at han har hatt et omflakkende liv, hvor han har bodd mange ulike steder. Rus og kriminalitet var en del av hverdagen hans og han har sonet fengselsstraff på grunn av det. Noe av begrunnelsen til Henning for å bryte med gjengen som har betydd så mye for han, var delvis også basert på at han ikke ønsket å bli assosiert med medias negative framstilling av gjengen. Han var bekymret for om det skulle bli kjent for omgivelsene og mulige arbeidsgivere at han hadde en gjengbakgrunn, at han ville bli forhånds dømt og ikke bli vurdert ut fra hvem han er i dag.

Henning forteller at han har mor og far. Han forteller at han i dag har et nært forhold til mor og at hun er en av hans største støttespillere. Han omtaler sin far i fortid, som kan antyde at han er død eller ikke en del av livet hans i dag. Henning beskriver seg selv som selvlært på en måte som antyder at han i liten grad hadde en tradisjonell oppvekst med familie rundt seg.

Henning har samboer og fortalte at de har nylig flyttet sammen.

Ragnar

Ragnar er 32 år, bor i egen leilighet, han har vært innom Tyrili for behandling to ganger. Første gangen var når han var i slutten av tenårene og sist nå i voksen alder. Ragnar har

familietilknytning i en mellomstor by på Østlandet, hvor han også bodde en tid i ung alder. Når han var ferdig med oppholdet på Tyrili, flyttet han tilbake til oppvekstbyen etter å ha bodd vel 10 år i Oslo. Valget om å flytte fra Oslo var gjort for å komme seg vekk fra rusnettverk og tilgangen på rusmidler.

På intervjuetidspunktet var han sykemeldt i påvente av utredning på grunn av noen nylig oppståtte helseproblemer. Ragnar forteller at han er en rastløs type, han mistenker at han kan ha ADHD. Men har valgt å ikke få det utredet, han er redd for at eventuell medisinerings kan føre til at han mister retten til å ha førerkort. Noe han var avhengig av å ha i sin nåværende jobb.

Ragnar forteller at han flyttet mye i barndommen og anslår at han gikk på en fire, fem forskjellige skoler i barneskolen. For å komme inn i det nye klassemiljøet fant han ofte på noe sprell eller noe som kunne oppfattes som ekstra kult. Ragnar føler at dette fortsatt sitter i når han skal prøve å komme inn i nye nettverk hvor han ikke kjenner noen fra før.

En av grunnene til at Ragnar valgte å flytte tilbake til småbyen på Østlandet, var den tidligere tilknytningen til byen og at bestekompien hans nå var bosatt der. Ragnar fortalte at han hadde fått kontakt med flere fra oppveksten, som i likhet med han nå hadde flyttet tilbake til hjembyen etter studiene.

Ragnar beskriver livet etter det første oppholdet på Tyrili som relativt normalt, han bodde i Oslo og jobbet i aktive yrker. Det var etter en skilsmisse at ting skar seg og han tydde til rus, som førte til at han mistet jobben og livet hans ”gikk veldig feil vei”.

Han forteller at han alltid har hatt god kontakt med familien, selv når han har drevet med rus. Han forteller at han har en bror som er til behandling på Tyrili på intervjuetidspunktet.

Ragnar har ekskone og et barn i barnehagealder, bosatt i Oslo. Ragnar forteller at på grunn av barnet var det et tungt valg å flytte fra Oslo. Han valgte å gjøre det for å komme seg vekk fra fristelser i form av det gamle rusnettverk og den lette tilgangen til rusmidler. Ragnar fortalte at barnet var en stor motivasjonsfaktor for å komme seg ut fra rusavhengigheten og få på plass en ordnet tilværelse igjen.

4.2 Elevene og sosialt nettverk

Hva forteller elevene om nettverket og hvordan det ser ut? Hva forteller de om familie, slekt, venner, kollegaer, offentlig ansatte, arbeid/skole/aktivitet

Hva er sosialt nettverk?

I løpet av de første intervjuene ble det klart at elevene la en annen forståelse i begrepet sosialt nettverk, enn det jeg hadde fra faglitteraturen. Som forsker var min forståelse av sosialt nettverk at det var alle en var i kontakt med, enten det var sosial omgang eller med en mer profesjonell sammenheng (Fyrand 2005). Når elevene beskriver hva de legger i sosialt nettverk er det først og fremst den nærmeste kretsen av familie og nære venner. Det er familie og venner som de har kjent i lang tid og som kjenner elevenes bakgrunn og problemer. Det er også denne nærmeste kretsen de vil gå til om det er noe de trenger hjelp med.

”Sosialt nettverk, ja det er venner og familie.” (Ole)

”Nei, sosialt nettverk er vel for meg de du har normalt omgang med. Ikke bare bekjente igjen, for bekjente er jeg ikke så flink til å henvende meg til hvis det er noe. Da bruker jeg heller noen som står litt nærmere.” (Eva)

”Forbinder det (sosialt nettverk) med gode venner som støtter deg og du har liksom noen du kan stole på og gå til.” (Adam)

Selvbeskrivelse?

Når elevene ble spurt om de vurderer seg selv som utadvendt eller innadvendt, anså de fleste seg som noe mer utadvendte enn innadvendte. Noen ga uttrykk for at de hadde lett for å få til den første kontakten.

”Nei, men vet du hva – jeg har ingen problemer med det. Jeg vet til og med livshistoria til hu dama nede på Nille på Strandtorget. Jeg prater liksom med alle jeg møter da, så for meg har det aldri vært noe stort problem.” (Eva)

Noen var litt usikre på hva begrepene betød, men etter noen oppklaringspørsmål, kom de fram til en oppfatning av hvordan de så seg selv på det området.

”Ja, for jeg er en sånn som liker å gå ut ikke sant. Som liker å treffe mennesker. Får jeg øyekontakt, så sier jeg ”Hei!” og ”Ha en fin dag!”, ikke sant. Men mange, de fleste menneskene, de bare kikker i bakken og går videre ikke sant!” (Henning)

Til tross for at de fleste plasserte seg mer i den utadvendte enden av skalaen, var dette med visse forbehold. Ikke ulikt de fleste av oss, vil det å møte andre og by på seg selv gjerne være avhengig av i hvilken kontekst det foregår.

”Når det gjelder situasjoner der jeg føler meg sikker på meg selv og hva jeg gjør så.. ja, så er jeg temmelig utadvendt.” (Adam)

Det å føle seg på en trygg arena hadde mye å si for hvilken grad elevene var komfortable med å komme i prat med nye. De fleste av elevene beskrev det som relativt uproblematisk å komme i prat med andre, men at den første kontakten skulle føre til noe mer var ingen selvfølge.

”Jeg hører andre si at jeg er utadvendt, men selv så føler jeg ikke at jeg er det. Jeg har ikke noe problem med å komme i kontakt med folk og sånn. Men jeg er veldig var på hvem jeg blir kjent med.” (Tor)

”Å tørre å ta kontakt med mennesker og komme inn i et nettverk, det er ikke så komplisert. Men det er det å beholde det, å tørre å være åpen med dem hele tiden.” (Adam)

Om å bli kjent med nye mennesker

Selv om det å være sosial for mange av elevene var noe de anerkjente viktigheten av, var det et dilemma for dem at det kunne være vanskelig å prate om noe dypere enn rent overfladiske emner. Det å holde kontakten og bygge en sterkere relasjon med noen kunne være utfordrende, om en ville holde fortiden med rusavhengighet skjult.

”Kommer litt an på. Jeg er ikke noe glad i å prate om ting [fortiden med rus], det er lettere å bare glemme og begynne på nytt skulle jeg til å si. <Om det å komme i kontakt med andre>: Ja det går egentlig ganske lett, men det å gidde å forholde seg til dem videre er ofte et ork!” (Ragnar)

”Jeg har vanskelig for å komme i kontakt med nye mennesker og .. det kommer alltid opp kanskje, hva fortiden din er for noe, og den får jeg ikke gjort så mye med uansett så...” (Tor)

Men det var ikke bare ønsket om å unngå å prate eller dele for mye om fortiden som elevene kunne føle var problematisk. Vanlige sosiale omgangsformer kunne by på utfordringer. Det å holde seg unna alle former for rus er i manges tilfelle nødvendig for å unngå tilbakefall den første tiden. Slik at selv relativt vanlige sosiale aktiviteter som en tur på puben eller byen med kolleger blir noe en må holde seg unna.

”Når jeg jobbet på praksisplassen, så måtte jeg ofte si nei. Jeg var åpen og ærlig på at – jeg sa ikke at jeg var fra rusen – men jeg sa at jeg drikker ikke. Jeg drikker ikke alkohol, de spurte om jeg skulle være med på puben ... Så da må man si nei, hadde de spurt meg om jeg skulle være med på kino, så hadde jeg sagt ja.” (Ole)

Fortiden blir trukket fram av elevene som en viktig årsak til at det var vanskelig å knytte relasjoner til nye mennesker. Men det var ikke den eneste grunnen. Det å skulle tørre å stole på noen igjen, er en terskel en tidligere rusmisbruker må tørre å trå over.

”Det er noe med å stole på folk nok til at du tør å fortelle alt. Det er litt vanskelig for sånne folk å forstå at jeg ikke tør det. De er jo mine venner, så <vennene spør hvorfor han ikke tør>”Hvorfor ikke jeg tør å si det?” Men det sitter så dypt i en misbruker at det er vanskelig å ... Det med sosialt nettverk er veldig vanskelig...” (Adam)

Det å bli kjent med "A4"-folk når en føler seg som noe annet selv

I tillegg til det å skulle tørre å stole på noen igjen, kommer det å føle seg annerledes enn sine medmennesker. En av elevene som var blitt rusavhengige i ung alder, kom inn på denne følelsen og at dette innimellom gjorde det vanskelig å omgås andre. Denne annerledesheten ble tilskrevet eget temperamentet, men også at han ikke fulgt de vanlige normene for omgang med andre.

"Ja, altså jeg føler meg veldig annerledes enn andre, egentlig på grunn av at jeg har for eksempel et temperament som ikke skjuler hvordan jeg føler det da." "En veldig rett fram person og det kan være litt vanskelig for vanlige mennesker noen ganger. For de er ikke vant til kanskje ... Vanlige mennesker skjuler på en måte mer liksom." "De beskytter på en måte sannheten da. Mens jeg har ikke den treningen ikke sant. Jeg har den, måten min å være på er egentlig rett fram "Like it or not!" Det er sånn jeg er oppvokst, det er litt vanskelig å venne deg til det." (Henning)

Om å delta i aktiviteter for å bli kjent med andre

Som en del av behandlingsforløpet ved Tyrili, hadde elevene blitt oppfordret til å melde seg inn i aktiviteter utenfor institusjonen. Intensjonen var at elevene skulle få erfaring i å bli kjent med nye mennesker og miljøer uten rus. Det var en trening og forberedelse på tiden som skulle komme etter oppholdet på Tyrili.

Alle var kjent med dette og et par av elevene fortalte at de hadde fulgt oppfordringen. De av elevene som ikke hadde prøvd seg på aktiviteter utenfor Tyrili, begrunnet det med at de ikke var interessert i, eller klar for å skulle jobbe med sosialt nettverk da. De ga uttrykk for at de følte det var nok med arbeidet med seg selv og det sosiale som foregikk innad på Tyrili.

"Prøve nye ting, jeg hadde mine ting og ville ikke gjøre noe annet. Jeg har den klatringen som er min..." (Adam)

"Det ble jobba litt med, men jeg var ikke så veldig interessert i å jobbe med det heller tror jeg så....At det var liksom..ja, det var ganske mye ting. Jeg begynte på traumebehandling på DPS og sånn....Selv om jeg ble oppfordret mange ganger på Tyrili at jeg skulle gjøre det. Men jeg fikk meg ikke så fryktelig til å gjøre det altså." (Tor)

Til tross for at det var lite interesse blant enkelte av elevene når det gjaldt å øve på å komme i kontakt med nye bekjentskaper i rusfrie situasjoner, var enkelte av elevene enige i at det kunne være en god ting å trene på det

”Veldig mange som sliter med...jeg vet ikke hvor godt det hadde gått med meg hvis jeg hadde måtte gått med lua i hånda i gata her og ”Hei! Jeg er ny her” Vet ikke om jeg hadde fått det til helt heller.” (Ragnar)

Selv om enkelte av elevene fortalte at de ikke hadde jobbet mye med å skape nye bekjente eller komme inn i nye nettverk mens de var på Tyrili, var det på intervjutidspunktet ingen som fortalte at de sto helt uten noen å være sammen med. Alle hadde minst en eller flere som de anså som nære venner, eller at de deltok i foreninger med sosialt samvær. Disse foreningene var idrettslag, NA (anonyme narkomane) og klatrerelatert.

Hva forteller de om nettverket de hadde før Tyrilioppholdet?

Rusavhengighet er en belastning ikke bare for den som er avhengig, men også for de som er pårørende. Det er ikke uvanlig å til slutt bli avvist av familien når en er i aktiv rus. Det å være pårørende til en rusavhengig i aktiv rus innebærer mange tillitsbrudd fra den rusavhengige og emosjonell utmatting.

”Alltid hatt god kontakt med familien selv om jeg har vært på en snurr, så har jo.. Har jo ingen unnskyldninger på utsiden sånn sett.” ”Jeg vet ikke om de hadde orket en runde igjen nå, men de hadde jo friskt i minne at det gikk bra sist liksom. Det ga vel litt pågangsmot sånn sett. Jeg så jo hvor ødeleggende det var for resten av dem når ting gikk dritt for meg, men de holdt nå ut.” (Ragnar)

Til tross for dette var det ikke alle elevene som opplevde å bli avvist av familien. De forteller om støtte fra familien, selv når de var som verst ute å kjøre. Denne støtten ble oppgitt som en viktig del av motivasjonen for å bryte ut av misbruket, det var et ønske om å ikke skuffe familien de hadde fått så mye fra.

”Ja, og jeg har en familie som virkelig har støtta meg igjennom livet og som har vært der hele veien. Uansett hvordan jeg har vært og de har tilgitt meg mye rart og det er opp til meg å vise dem da, at jeg er tilliten verdig..” (Eva)

Hvordan beskriver elevene rusnettverket og hvilke erfaringer forteller de om det?

Når elevene skal beskrive nettverket sitt før de kom til Tyrili, forteller de fleste at dette for en stor del var tilknyttet til rusmiljøet. De forteller i liten grad om kontakt utenom andre rusavhengige.

”Nei, før jeg kom til Tyrili så hadde jeg ikke noe nettverk kan du si, det var jo bare jeg og broren min. Mot resten av verden...” (Adam)

Et par av elevene oppga at de for en stor del isolerte seg fra omverdenen mens de aktivt ruset seg. Rusen dominerte tilværelsen, men de ønsket de ikke kontakt med andre i samme situasjon. Den kontakten de hadde med andre rusavhengige skjedde som regel kun i forbindelse med å få tak i rusmidler, ellers holdt de seg for seg selv.

”Men i Oslo, så hadde jeg en kompis da, et par stykker.. i hvert fall en som var fra (hjemstedet) som flytta ned. Når han flytta så hadde jeg ikke så veldig.. Nei jeg brukte bare å gå ut og kjøpe rusmidler og så dro jeg hjem. Jeg ville ikke ha noe mer. Ja, det var bare sånn at du møtte dem på gata og sånn så ”poff”. Det hendte at jeg ble invitert med, men jeg bare ”Nei, nei, nei!” (Ole)

Noen av elevene fortalte om et nettverk som i stor grad var preget av rus og kriminalitet.

”Det er rus og kriminalitet ja. Det er egentlig det jeg hadde av venner.” (Henning)

”Nei det var jo - Da hadde jeg et kriminelt nettverk da. Ganske stort ett og. ... Det var et kriminelt og ganske belastet miljø.” (Tor)

Konsekvenser rusbruken/rusavhengigheten hadde for det opprinnelige nettverket

En av elevene fortalte at han hadde en glidende overgang fra et hovedsakelig rusfritt nettverk til ruspreget nettverk etter hvert som rusavhengigheten ble dominerende.

”...og det er klart at etterhvert som jeg begynte å ruse meg og sånn så ble det jo bare mindre og mindre med dem (rusfrie venner) og mer og mer med feil folk så det er jo.. Jeg tror det var på tide å komme seg opp hit. Det var det.” (Ragnar)

Nettverket nå og hvordan det ser ut

Når elevene skal beskrive eget nettverk sier flere av dem at det er lite, som regel bestående av noen nære venner som er rusfrie og familie.

”Og så har jeg mye relasjoner med familie, jeg har mye kontakt med brødrene mine og ungene og foreldre og sånne ting.” (Eva)

En av de to elevene som er sykemeldte men har fast jobb, kommer inn på at det nåværende nettverket er ekstra viktig, da han ellers er ganske isolert som en følge av sykemeldingen.

”Nettverket nå er egentlig alfa og omega, jeg merker jo det nå som jeg er sykemeldt og sånne ting. Hvis jeg ikke skal se noen fra åtte til fire da, så er det veldig greit at jeg har et nettverk.” (Ragnar)

Når elevene blir spurt om de har flest venner eller bekjente, kommer de inn på kvaliteten av de relasjonene de har til nettverket sitt. De som tidligere har definert seg som utadvendte anser nettverket for å ha flest bekjente i nettverket. Samtidig var de som beskrev seg som mer innadvendte mer opptatt av at de ikke hadde helt behovet for å utvide nettverket men at det kanskje kom etter hvert.

”Ja...jeg vet ikke, kanskje jeg vil kalle de som går i NA – de er mer bekjente. .... Men jeg vet ikke om man bare kan kalle de for bekjente heller, for man blir jo veldig godt kjent med folk. .... Ellers så har jeg ikke så veldig sånn, jeg kjenner jo ikke folk der borte i <by>. Jeg kjenner ingen som ruser seg heller, selv om jeg ser dem når jeg (er ute og) går.” (Ole)

”Nei jeg ... jeg har noen få rundt meg som er helt rusfrie. Noen kompiser av meg som er.. Som er der for meg, som vet min bakgrunn og som aldri har rusa seg på noe annet

enn – som har tatt seg en vanlig fest selvfølgelig som er normalt. Men jeg har ikke så veldig stort nettverk nå, det er det. Jeg trenger ikke så veldig stort heller, folka rundt meg er stabile så ...” (Tor)

Det betalte nettverket

Det er imidlertid ikke bare familien som blir sett på som en del av nettverket av elevene, også det som kan kalles det det betalte nettverket, Tyrili, blir av flere regnet med der. Elevene hadde fortsatt kontakt med ambulante tjenester fra Tyrili på intervju tidspunktet og dette var noe elevene følte var nyttig.

”Ja, det er det og så er det en del av nettverket mitt. Det ... flere av lederne som jobber her er blitt mine personlige venner etter Tyrili ... Det har virkelig hjulpet meg.”
(Adam)

Men også andre ansatte i Tyrili fungerte som nettverk for elevene når de var i slutfasen av behandlingen

”Øyvin (Tyriliansatt) hjalp meg jo kjempemye når jeg skulle flytte inn i leiligheten. Han kjørte jo flyttegodset mitt. Og så har du jo selvfølgelig Merete, hun var jo primærkontakten – har jo hatt mye samtaler og sånt.” (Ole)

4.2.1 Drøfting

Hva forteller elevene om nettverket og hvordan det ser ut?

Elevene forteller for det meste om små nettverk, bestående av familie og noen få nære venner, samt kontaktpersonene ved ambulante tjenester ved Tyrili. Det virker som at de er mer opptatt av å holde seg unna gamle ruskontakter. De gir ikke inntrykk av å være så veldig opptatt av å bygge opp et nytt nettverk, men flere forteller om fornyet kontakt med gamle rusfrie venner. Det er mulig at de på dette stedet i prosessen med å bli rusfrie, enda ikke er klar for å knytte nye kontakter. Dette samsvarer med Laudets (2007) henvisning til Margolis et al. (2000) om at en må ha gjennomgått en del mentale prosesser før en er klar for å knytte seg til andre.

En annen forklaring kan være at de av ulike grunner føler ikke at de har så mye å bidra med i møte med nye mennesker. Noen av elevene kommer inn på at de mangler felles referanserammer med de andre deltakerne, når de deltar i en gruppeaktivitet. Det er mulig at

dette skaper en usikkerhet som gjør at de trekker seg unna sosial omgang. Forklart ut fra sosial kapital har de ikke tilegnet seg gruppens felles referanser eller gjengjeldelsesformer, som kan gjøre at de ikke får tillit fra de andre i nettverket. De kommer til kort i relasjonene som Putnam er opptatt av, ved å ikke ha så mye deltagelse i veldedige organisasjoner for eksempel. Eller de kommer til kort når det gjelder Bourdieus krav om ressursmessig likevekt mellom medlemmene i en gruppe, ved at de mange ganger stiller svakere enn de som har utdanning, jobb, tilhørighet til flere nettverk og egen bolig. Et eksempel på dette er Tor som var torpedo og langer med flere år i fengsel, men han hadde stor sosial kapital innad i rusmiljøet. Samtidig hadde han som en følge av fengselsstraffer, lav arbeidsdeltagelse og knapt hadde fullført grunnskolen en lav sosial kapital ute i samfunnet.

Når det kommer til om elevene anser seg som utadvendt eller innadvendt, plasserer de fleste seg midt på skalaen. Ingen av dem ga uttrykk for at det å komme i prat med nye var utfordrende, men et par av elevene kom inn på at det var fortsettelsen som var slitsom. Det å følge opp den første innledende kontakten og forholde seg til nye kjente utover overfladisk samtale, ble beskrevet som et ork. Det var lettere med de som allerede kjenner forhistorien deres. Dette kan forklares med at det å skulle bygge relasjoner er krevende i form av at en må bygge tillit over tid, samtidig som at en må gi av seg selv? Men også Bourdieus maktrelasjoner kan anvendes her, ved at en oppfatter motparten som å ha mer makt enn dem selv og derfor unngår kontakt. En trekker seg unna for å unnvike ubehaget ved å være underlegen.

Det er enighet om at det er kjekt å ha et nettverk, når de diskuterer generelt er elevene enige i at det er greit å prøve seg i aktiviteter som kan bidra til økt nettverk. Men når det gjelder seg selv er de ikke så opptatt av at de trenger det, de fleste tenker at de har lett for å komme i prat med ukjente og mener det er bra nok. Et par kommer inn på at de er forsiktige med hvem de åpner seg for, og en forteller at det er krevende å skulle fortsette den videre kontakten.

Er det for tidlig å gjøre dette i ettervernsfasen, de er for opptatt av å håndtere det å bygge en tilværelse uten rus??

Flere av elevene etterlyste lengre og mer/tettere oppfølging i den siste fasen før utskrivning, det som er dag i døgn fasen hos Tyrili. Samtidig er de fleste fornøyd med/gir uttrykk for trygghet over at de har kontakt med ambulante tjenester i denne ettervernsfasen.

4.3 Erfaringer med sosialt nettverk etter behandlingsoppholdet og utfordringer med å skape nye nettverk.

Hvilke erfaringer har elevene med sitt tidligere og nåværende sosiale nettverk i denne overgangsfasen?

Familien

Når de blir spurt om forholdet til familien, forteller alle elevene at de har et godt forhold til foreldre og søsken i dag. Flere forteller om støtte fra familien mens de var rusmisbrukere og spesielt i tiden etter behandlingsoppholdet.

”Ja, og jeg har en familie som virkelig har støtta meg igjennom livet og som har vært der hele veien, uansett hvordan jeg har vært. Og de har tilgitt meg mye rart, og det er opp til meg å vise dem da at jeg er tilliten verdig.” (Eva)

Eller at de etter behandlingsoppholdet har fått tilbake en god relasjon med den nærmeste familien etter år med lite eller ingen kontakt.

”Jeg fikk frysenskap i julegave av moren min og søstera mi, et svært frysenskap! Så jeg lager masse mat, lager svær gryte og fryser ned. (Etter at han hadde flyttet for seg selv etter behandlingsoppholdet på Tyrili). ... Men så har jeg jo familien da, jeg har jo foreldrene som bor i <by ved oslofjorden> og søster ved Oslo, som jeg er og besøker sånn av og til. Er hos dem noen dager og sånn.” (Ole)

”Og da for å få familien litt rundt meg og sånn - for søsteren min bor jo på <tettsted> og broren min bor på <naboby> Dem har jeg heller ikke hatt kontakt med på mange år, før jeg bestemte meg for å flytte opp igjen da.” (Tor)

Vennskap

Når det gjelder venner, er det på intervju tidspunktet få av elevene som forteller om nye vennskap. Det ser ut til at i den grad de har kontakt med noen utenom familien, er det først og fremst til gamle venner som er rusfrie som de har gjenopptatt kontakt med.

”Jeg sitter (igjen) med fire, fem kompiser da – såne gode som er i nærheten og det holder det. De vet alt om meg og har vært der hele tiden, så da er det jo mye lettere å snakke med dem om det.” (Ragnar)

Relasjoner innen rusmiljøet er ofte mer rotfestet i den nytteverdi en hadde for hverandre, men det var også reelle vennskapsbånd og det kunne derfor være tøft å ta valget om å bryte kontakten med disse vennene.

”Nei, ikke sorg ... nei, jeg tror ikke det <over å bryte kontakten>. Jo, kanskje uten at jeg selv egentlig tenkte over det.” (Tor)

Det sosiale nettverket

Ingen av elevene fortalte om store sosiale nettverk på intervjuet. Elevene la vekt på at de nå hadde et nettverk som var støttende og rusfrie. Det var viktigere for dem å ha noen få som de visste de kunne stole på enn å ha mange bekjenskaper. De la mer vekt på kvaliteten av nettverket, mer enn kvantiteten av det.

”De er stødige folk da, vet absolutt alt om meg og jeg har god kontakt med foreldra hans og. De veit jo hele forhistoria mi og, de er ikke noe dømmende på den. Det har de aldri vært heller. Når jeg har vært helt ute og seila og... så har de vært der uansett! Selv om jeg ikke har villet ha dem, så har de vært der i hvert fall. Det er viktig at jeg har de jeg har og at de er solide da. Uansett om man har en dårlig dag, eller hva det er for noe så kan jeg prate med dem om det.” (Tor)

Når elevene blir spurt om hva som er bra med det sosiale nettverket de har nå, nevner de først og fremst familien og nære venner. Hva elevene vurderte som mindre bra med nettverket varierte. Særlig problematisk kunne det være når det var medlemmer i nær familie som fortsatt var i aktiv rus.

”Det er jo det, han er jo en stor del av meg – som allikevel skal ruse seg. Så det er vanskelig for meg å bryte helt men ....” (Adam)

En annen elev forteller at det var det rusfrie sosiale nettverket som var avgjørende for at han innså at rusen var et problem.

”Som sagt jeg er ikke så veldig flink med å ta de riktige valgene. Jeg tar som regel de enkleste og de enkleste er ikke alltid de beste! Så uten de folka jeg har rundt meg (nå) så ville ting ha vært verre. Jeg ville for eksempel aldri ha vært på Tyrili. Jeg hadde jo ikke ett rusproblem jeg!” (Henning)

4.3.1 Drøfting

Hvilke erfaringer har elevene med sitt tidligere og nåværende sosiale nettverk i denne overgangsfasen?

Nettverket elevene hadde mens de var rusavhengige var for en stor del konsentrert rundt rusmiljøet, en del hadde noe kontakt med den nærmeste familien. Nå er det den nærmeste familien, noen nære venner og kontakter i ambulante tjenester ved Tyrili, samt eventuelt andre når det er arrangementer i fritidsaktiviteter de er med i.

Alle elevene fortalte at de stort sett hadde brutt med det gamle rusnettverket. Med få unntak virket det ikke som at bruddet var noe de opplevde som sårt eller at de savnet det gamle rusnettverket. Noen av elevene fortalte at de fortsatt hadde noe kontakt med en eller to fra rusnettverket, men via telefon og de møttes ikke.

For Henning hadde det vært en tung avgjørelse å bryte med gjengen og han kom inn på savnet av den sosiale relasjonen han hadde hatt med dem. Men til tross for dette savnet etter tilhørighet og det gamle fellesskapet var han bestemt på at han måtte finne et annet kontaktnettverk. Henning var redd for å bli forbundet med dem når han skulle forsøke å etablere seg i samfunnet. Dette kan en forklare ut fra Putnams kollektive sosiale kapital-teori med at han er redd for at hans sosiale kapital skal bli skadelidende av å bli assosiert med den negative oppfatningen gjengen hadde i samfunnet ellers.

En elev, Adam, hadde en bror som på intervju tidspunktet fremdeles ruset seg og det opplevde han som vanskelig/komplisert, han klarte eller ønsket ikke å bryte kontakten med broren på grunn av en fortid med tett relasjon i oppveksten og inn i voksen alder, men var samtidig klar over at denne kontakten satte han i fare for å få tilbakefall ved å være en kilde til raskt tilgjengelig rus i svake øyeblikk. Men han utsatte ikke bare seg selv for tilbakefallsfare, også samboeren Eva ble satt i fare for tilbakefall gjennom kontakt med broren. Selv om hun i

intervjuet var ganske bestemt på at det å ruse seg var en tilbakelagt ting, kan det som Margolis, et al. (2000) i følge Laudet (2007) kom inn på, ta opptil flere år før en ny identitet som rusfri er såpass forankret i elevens identitet at det å bli stilt overfor rusmidler i liten grad gir fare for tilbakefall. I tillegg vil det å bli stilt overfor stadig fristelse minske motstandskraften til den som forsøker å slutte.

Elevene gir inntrykk av å ha lagt bak seg det gamle nettverket, de forteller om en fornyet kontakt med familie og noen med enkelte gamle venner som de kjente fra barn- og ungdomstiden før de ble rusavhengige. Samlet sett virker det imidlertid som at de i liten grad har kontakt med andre nettverk eller har blitt kjent med så mange uten rusbakgrunn/tilknytning etter at de ble ferdige med Tyrilioppholdet.

Elevenes lave sosiale kapital i prosessen med å bli kjent og integrert i nettverkene rundt dem, stammer både av at de kan ha vansker med å bygge seg riktig kapital og at de selv av ulike årsaker kan la være å prøve på å bli integrert. Det er for eksempel forholdsvis tidlig siden de ble skrevet ut og flyttet i egen bolig og de har derfor ikke har rukket å bli kjent med så mange i nettverkene rundt seg. De har ikke kommet inn i nye sosiale nettverk, fått bygget sosiale relasjoner. En annen grunn kan være at de av ulike årsaker mangler aktivitet på dagtid eller står uten arbeid, og derfor ikke har en naturlig arena å bli kjent med andre. Eller det kan skyldes at elevene vegrer seg for å ta kontakt med andre fordi de føler for mye på en annerledeshet i forhold til det de antar er normen i samfunnet.

4.4 Veien til et rusfritt nettverk, utfordringer og erfaringer.

Hvordan håndterer elevene utfordringer i nettverket og hvordan forholder de seg til sitt tidligere og nåværende sosiale nettverk? Hva forteller de om familie, slekt, venner, kollegaer, offentlig ansatte, arbeid/skole/aktivitet.

Bruddet med rusnettverket

Under behandlingstiden på Tyrili var et av punktene i oppholdet bevisstgjøring av elevene når det gjaldt nettverket deres. Det å bryte med venner i aktiv rus var en nødvendig del av prosessen for å holde seg rusfrie.

Elevene hadde ulike reaksjoner på det, noen anerkjente at det var et nødvendig steg, det kan være vanskelig å stå i mot påvirkningen fra disse vennene når en selv hadde tunge perioder. Mens en elev kom inn på at dette var mer enn han i starten ville godta. Det å bryte lojalitetsbåndene til vennegjengen var ikke noe han forsto meningen med. Til tross for den umiddelbare motforestillingen til det å bryte kontakten, innså han underveis i behandlingen nødvendigheten av å gjøre det.

”Nei, det var faktisk en tanke jeg aldri...hadde slått inn i hue mitt egentlig. Så når Tyrili begynte å snakke om det så ble jeg sur og «Ikke faen!» liksom. Kutter ikke ut de! Men etterhvert så skjønnte jeg selv at, altså selv om ikke de mener noe vondt med liksom, at de vil skade omgivelsene mine da, så gjør de det, ikke sant.” (Henning)

Selv om han noe motvillig innså at det var nødvendig å bryte med vennegjengen, hadde han ambivalente følelser rundt det å kutte all kontakt. Til tross for at han var klar over risikoen med å ha kontakt med noen i aktiv rus, hadde han ikke kuttet all kontakt med miljøet.

”Men, så jeg har hatt litt vanskelig med å la de på en måte skli da, eller på en måte slippe de løs da. Men jeg har jo fortsatt kontakt med noen av de, som også har valgt å roe seg ned da. Men jeg synes fortsatt det er litt vanskelig med å ikke...” (Henning)

Det var som sagt ikke alle som hadde brutt all kontakt med venner og familie som fortsatt drev med rus. En måte å mestre denne situasjonen var å begrense kontakten til å kun ta det gjennom telefonisk eller lignende.

”Ja, det er et par stykker der jeg har sporadisk kontakt med kanskje en gang i mnd, per telefon. ... Men det er kun over telefon, har ikke noe lyst til å møtes eller noe sånt. Og dem er helt innforstått med holdningen, så det er ikke noe mas fra dem på den siden.”
(Tor)

Det var imidlertid ikke alle som følte at det var like vanskelig å kutte vennskapene fra rusmiljøet, når de tok i betraktning hva det innebar om de fortsatte å ha kontakt med dem.

”Du må jo bare kutte ut alt som har med det <rusnettverket> å gjøre. Det er vanskelig det, liksom det er noe du har hatt gode og dårlige tider med, så det er rart å ikke ha det lenger men... Sånn er det nå, det er et valg for seg selv så...” (Ragnar)

Men de fleste beskrev det å bryte med vennene fra rusmiljøet som et aktivt valg for å verne seg mot fristelser, både fra rusmidler men også at det kunne være vanskelig å si nei til det de beskrev som gamle venner som fortsatt drev aktivt med rus.

”Da styrer jeg unna det nettverket som jeg hadde tidligere. Det er ikke noe vits i å sette bukken til havresekken, er det noe som heter. Du vil jo bestandig være litt svakere overfor folk som har bestandig kjent deg hele livet, som du har holdt på å ruse deg med. Som du har vært sammen med, som du bryr deg om på mange andre måter og da. For det om det bare er rusvenner, så bryr du deg om dem på en måte da. Og da er det likeså greit å bare styre unna og alle sammen vet at jeg bor på <by> og har slutta med sånt og det, dem godtar det da.” (Eva)

Bygge et nytt rusfritt nettverk, utfordringer og nettverkets betydning

Det å bli kjent med nye kan oppleves som krevende for de aller fleste av oss innimellom, særlig når en selv ikke føler at en har noe å bidra med. Å være med på aktiviteter uten å ha samme bakgrunn som de andre var utfordrende for elevene. Særlig når aktiviteten ikke lenger var hovedgeskjeften, men det i stedet dreide seg om sosialt samvær.

”Jeg følte meg jo, ja hva skal jeg si. Mange ganger så følte du deg jo temmelig liten sammen med de og, jeg gjorde det, på den måten at ...at jeg hadde ikke den greia med

familien, jobb og det var alt det der da - som de gjerne pratet om når vi var på tur.”
(Adam)

For å få venner og innpass i sosiale nettverk må en gjerne ”By på seg selv”. Noe som kan være en utfordring, når det etter lang tid som rusavhengig sitter i kroppen at en ikke kan stole på noen. Det å skulle stole på andre så mye at en tør fortelle om fortiden kan ta tid, men samtidig nødvendig. Det å åpne seg for andre var en utfordring, men til tross for dette var elevene klar over verdien av å ha et sosialt nettverk.

”Det er jo ikke tvil om at det er alright å ha det <sosialt nettverk>. Du kan jo ikke bare sitte for deg selv og løse alle verdens problemer i eget hode heller. Svært sjeldent at det går no bra.” (Tor)

Strategier for å holde seg rusfri og utfordringer

På spørsmålet om de trodde nettverket hadde noe å si for å fortsette å være rusfri eller unngå tilbakefall er elevene relativt samstemte om at de må holde seg unna alt og alle som handler om rus. Dette til tross for at flere av dem hadde fortalt at de hadde sporadisk kontakt med venner fra rusmiljøet. Oppfordringen og forventningen om å bryte opplevdes innimellom som ekstra vanskelig for en av elevene hvis bror også er rusmisbruker.

” Hvis han ... hvis han ikke klarer å forstå det at han skal holde seg unna meg. Han er jo broren min så jeg kan jo ikke avvise han heller, for han er jo broren min. Jeg har ikke noe problem med å avvise noen, men broren min. Han er lillebroren min så ... det er komplisert..” (Adam)

Samtidig som at det er vanskelig å avvise broren, er eleven optimistisk i forhold til det å skulle stå i mot denne fristelsen. Bare han kommer seg igjennom den første tiden.

”Men også er det en styrke å ha (motstå rusfristelsen fra bror) - for det, etterhvert når han ikke er her lenger så ...så har jeg klart å stå det av så lenge uten å ty til han. Så klarer jeg det nok lettere med tiden” (Adam)

Identitet

Jeg var i utgangspunktet var mest interessert i elevenes oppfatning av eget sosiale nettverk, men under samtalene ble det allikevel naturlig å komme inn på deres identitet. Dette skjedde enten ved at elevene kom inn på det selv eller at jeg spurte dem i forbindelse med oppfølging av svar de hadde gitt. For elevene hadde de to tingene sammenheng, hvem de oppfattet seg som påvirket måten de forholdt seg til eget nettverk og hvem de ønsket å ha i nettverket. For flere av elevene var dette med identitet og nettverk også med på å påvirke hvor de ville bo

”Jeg er redd for hvem jeg hadde endt opp med å bli hvis jeg hadde flytta tilbake til <hjemsted> igjen. Jeg er redd for at det ligger for mye minner og ting i de relasjonene og omgivelsene der som gjør at jeg slår litt tilbake igjen og det ønsker jeg ikke. Jeg er en annen person enn den jeg var tidligere....” (Tor)

Det tar tid å skulle fjerne seg fra tiden som rusavhengig og den personen en var da. I tillegg er det mange som må jobbe med å lære hva som er en normal hverdag.

”Nå har jeg jo vært rusfri i tre år da, så det begynner jo å ligne noe av dette her. Men fortsatt så har jeg jo tanker om hva jeg har gjort før.” ” Har du rusa deg i så mange år så har du ikke noen normalitet i hverdagen. Det er ikke noe som er normalt i det hele tatt.” (Tor)

I tillegg til å finne fram til hva som er en normal hverdag, må en gjerne finne en ny identitet som rusfri. Det å treffe andre eller delta i aktiviteter, underveis i prosessen med å bli rusfri kan for mange være skummelt.

”Det er vanskelig da, å plutselig være noen andre enn den du kjenner selv og så skal du i tillegg trosse angsten og møte masse folk du ikke kjenner også. Ja, du må være litt skuespiller da!” (Ragnar)

Dag i døgn - ettervernsfasen

Flere av elevene kom inn på at det burde være lengre tidsrom i behandlingen, særlig etter at de var ferdig med behandlingen inne på Tyrili og skulle bo for seg selv etterpå.

”Ja, skal du være i behandling i ett år da. Skal du lære deg å bo og sånne ting. Vil det si at du skal være i behandling i et halvt år og så skal du begynne å bo for deg selv og så er du ferdig liksom? Det går ikke det! ... Det er den tiden etterpå som .. det er da den virkelige jobben begynner!” (Tor)

Alle var positive til dag i døgn-ordningen. Det som ble fremhevet som særlig positivt var muligheten til å få en normalisert hverdag, med å få en hverdag som i størst mulig grad lignet normalsamfunnet etter opptil mange år som rusmisbruker. Hvor man skulle stå opp til fast tid, dra på aktivitet eller jobb, mestre økonomien, holde hjemmet i orden, planlegge måltidene, finne fram til mestringsstrategier for å unngå fristelser/svake øyeblikk og fylle fritiden med meningsfull aktivitet. Samtidig var flere av elevene også klare på at de også oppfattet dag-i-døgn ordningen som positiv fordi de da kom seg vekk fra den noe kunstige situasjonen som et heldøgns-behandlingsopphold opplevdes som.

Elevene var positive til friheten de opplevde i dag i døgn-ordningen men de etterlyste paradoksalt nok samtidig mer oppfølging i form av hyppigere tilfeldige besøk, samt at noen av elevene også ville at det skulle stilles strengere krav til dem som var i dag i døgn. Flere av elevene fortalte om at de visste om andre som hadde brutt reglementet for å være i dag i døgn med å ruse seg, som var en av årsakene til at de etterlyste strengere kontroll.

Selv om elevene var skrevet ut fra Tyrili hadde de fortsatt kontakt med Tyrili via ambulante tjenester, noe alle fremhevet som positivt.

4.4.1 Drøfting

Hvordan håndterer elevene utfordringer i nettverket og hvordan forholder de seg til sitt tidligere og nåværende sosiale nettverk?

De av elevene som så ut til å ha sterkest tilknytning til sosiale rusfrie nettverk var også de som ga sterkest uttrykk for at de ikke ville gå tilbake til rusbruk. Dette stemmer overens med det Granfield og Cloud (2001) kaller ”push-pull”-mekanismen. Der elevene vil klare å komme seg ut av rusavhengigheten når de har store nok faktorer som trekker dem vekk fra rusbruk og –miljøet (Granfield & Cloud, 2001). Men også elevenes ressurser før de ble

rusavhengige spiller inn, for eksempel hadde en av elevene fått fornyet kontakt med flere venner fra ungdomstiden og de deltok regelmessig i fritidsaktiviteter sammen.

NA var en faktor som var viktig for særlig en av elevene, dette kan forklares både ut fra at foreningen er med på å skape en pull-effekt vekk fra rusmiljøet, men også at dette er et nettverk hvor det skapes en sosial kapital skapes/bygges medlemmene i mellom som er mer tilgjengelig/brukbar i normalsamfunnet. De får også en arena for fellesskap, forståelse og anerkjennelse gjennom å dekke behovet for tilhørighet og trygghet som vist i Schiefloes modell (Stiftelsen SOR, 2015).

Bruddet med det sosiale nettverket bygget på rus, motstanden mot å bryte kan for eksempel forstås som en motvilje mot å miste posisjon og kompetanse bygd opp innen det nettverket. Å etablere seg i nye nettverk når en har lite å by på kan innebære at en ikke får en særlig høy posisjon i nettverket, en har for eksempel lite kompetanse som gir sosial kapital. Bourdieus forståelse av sosial kapital, som legger mer vekt på makt kan anvendes her, både ved at en mister sin posisjon/makt, men også ved at en blir i mindre stand til å delta i nye nettverk som jevnbyrdig.

Når det gjaldt hjelp til å komme i kontakt med nye sosiale nettverk var det bare en av elevene (den yngste) som etterlyste det. De andre var for en stor del klare på at de enten ikke opplevde det som noe problem å komme i kontakt med nye eller ikke hadde behov for å bli kjent med så mange akkurat nå.

Elevene forteller at de hadde valgt å ikke flytte tilbake til hjemstedet når de ble skrevet ut, som svar på spørsmålet om de tenker det er nødvendig å få nye venner når de kommer hjem. De begrunner det med et ønske om en ny start, for mange vonde minner og at de var bekymret for at det gamle nettverket skal dra de tilbake i rusen. Elevenes valg om å ikke flytte tilbake kan sees i lys av Alexanders forklaring om at rusavhengighet skapes av det han kaller ”mangler” i de psykososiale miljøet. Slik at en etablering et annet sted kan forstås som den rusavhengiges forsøk på å skaffe seg bedring eller kompensering for disse manglene i et annet miljø (Alexander, 2012). En forklaring ut fra sosial kapital kan være at de ønsker å starte på nytt og unngå situasjoner hvor de kan fristes og at de fortsatt blir vurdert ut fra den gamle identiteten som rusavhengig.

5. Avsluttende drøfting

Med denne oppgaven har jeg forsøkt å få innsikt i elevenes refleksjoner rundt betydningen av det sosiale nettverket for en vellykket ettervernsfase. Elevenes refleksjoner rundt temaet kan være med på å skape forståelse og utvide kunnskapen om hvorfor tidligere rusavhengige kan ha vansker med å etablere nytt nettverk. Samtidig ønsket jeg å benytte sosial kapital som innfallsvinkel i drøftingen av resultatene. Begrepet kan egne seg når en skal finne tiltak for marginaliserte grupper som for eksempel tidligere rusavhengige, ved å tilby en forklaringsmodell på marginaliseringsprosessen og hvordan disse kan motvirkes. Oppsummeringen vil bli gjort ut fra samme rekkefølge som data ble presentert i kapittel 4

Hva forteller elevene om nettverket og hvordan det ser ut?

Elevene har relativt små nettverk hvor de for det meste forholder seg til den nærmeste familie og noen nære venner og det virket som at de i liten grad var opptatt av å utvide nettverket på intervjuetidspunktet. Det en kan kalle bekjente er i liten grad en del av deres nettverk, men de elevene regnet de ansatte i ambulante tjenester som en del av nettverket sitt. En av elevene regnet til dels NA inn i sitt nettverk, men var selv usikker på om han anså dem som bekjente eller venner.

Om en vurderer den sosiale kapitalen deres ut fra størrelsen på nettverkene, kan en si at elevene har relativt liten sosial kapital. De har riktignok tette bånd innad, men kan ha bruk for kontakter til andre nettverk. Ved å stå uten noe videre nettverk er elevene utsatt for ensomhet, isolasjon og der igjen i fare for å få tilbakefall. For om mulig motvirke denne prosessen, bør elevene både oppmuntres og få mulighet til å delta i tiltak som legger vekt på å bygge nettverk. Også nettverksorienterte organisasjoner, som for eksempel frivillige organisasjoner kan fungere her. Dette kan utvide nettverket, gi sosial kontakt og der igjen bidra til å øke elevenes sosiale kapital gjennom nettverk og sosialt arbeid.

Hvilke erfaringer har elevene med sitt tidligere og nåværende sosiale nettverk i denne overgangsfasen?

Det virket som at det gjennomgående var en bedret kontakt med den nærmeste familien etter at elevene hadde blitt rusfrie. Noen hadde fått fornyet kontakten med venner fra tiden før de ble rusavhengige. Bronfenbrenners modell kan brukes til å belyse disse funnene, den legger vekt på hvordan forandringer i ett nettverk kan skape store forandringer i hele nettverket.

Elevenes brudd med rusnettverket førte til at de fikk fornyet kontakt med familien og venner de hadde før de ble rusavhengige.

De er tilsynelatende mer opptatt av bonding, det vil si å styrke relasjonene innad i nettverket, enn å knytte nye kontakter utenfor sine nettverk i dag.

En elev kom inn på at han opprinnelig hadde fått bygd et godt rusfritt nettverk, men at tilliten fra nettverket hadde blitt skadelidende etter flere tilbakefall. Dette stemmer overens med Putnams poeng om at det må være tillit i relasjonene mellom medlemmene i nettverket. Tillit skaper ifølge Putnam også gjengjeldelse og moralsk forpliktelse blant medlemmene i nettverket. Ved å bryte tillitsbåndet i nettverket ved å lyve om rusbruk, hadde han også skadet nettverkets normer og moral. Med kunnskap om at det er vanlig med tilbakefall opptil flere ganger, vil spørsmålet her være hva som skal til for å gjenopprette tilliten? Dette problemet vil sannsynligvis også gjelde mange andre som prøver å komme vekk fra rusavhengighet.

De fleste hadde deltatt i aktiviteter utenfor Tyrili mens de var til behandling, det virket ikke som at de i større grad opplevde dette som noe de hadde hatt stort utbytte av. Elevene ga ikke uttrykk for at de opplevde at disse aktivitetene hadde bidratt til å øke deres sosiale nettverk. Det var til tross for dette generell enighet om at det kunne være verdifullt å ha prøvd en slik aktivitet for øvelsens del.

Det var ingen som kom inn på ensomhet, men et par av elevene mente at de burde ha fått seg et større nettverk enn hva de hadde på intervju tidspunktet. Når det gjaldt tidligere rusnettverk, var det ingen som hadde eller regnet det som en del av sitt nettverk i dag. Til tross for dette var det noen av elevene som hadde kontakter med rusavhengige, dette var enten familie eller noen nære venner.

Hvordan håndterer elevene utfordringer i nettverket og hvordan forholder de seg til sitt tidligere og nåværende sosiale nettverk?

Det var ingen som hadde flyttet tilbake til hjemstedet eller boligen de hadde mens de ruset seg. Det var et valg de hadde gjort for å komme seg vekk fra miljø og minner om rustiden.

Når det gjaldt utfordringene som oppstår ved kontakt med rusnettverket, hadde elevene ulike måter å håndtere det på. En elev begrenset det ved å aldri møte noen, men bare ha telefonisk kontakt. En annen hadde noe kontakt med den gamle gjengen, men han lot være å delta på sammenkomster. To av elevene hadde søsken som også var rusavhengige, særlig en av elevene opplevde det å holde avstand som et dilemma på grunn av at de hadde hatt tett kontakt i oppveksten. Han forsøkte å løse det ved å se på kontakten som en test på egen vilje til å bli rusfri.

De fleste var sykemeldt eller uten arbeid/aktivitet på dagtid. Mangelen på aktivitet og sosial kontakt vanskeliggjorde prosessen med å finne nye nettverk for elevene og øker sannsynligheten for ensomhet, som igjen øker faren for tilbakefall som Nordfjærn kommer inn på (Nordfjærn et al., 2010). Elevenes tanker om egen situasjon og livsforandring når det gjelder å komme seg ut av rusavhengigheten kan relateres til sterke og svake øyeblikk, som Brumoen (2007) tar opp. Disse øyeblikkene kan påvirkes av elevens sosiale nettverk i form av omgivelser, familie og venner. For eksempel vil vennskap bli ekstra viktig som sosial kontakt for en av elevene som har arbeid, men på grunn av sykemelding har mistet den sosiale kontakten med kolleger på dagen.

De fleste elevene ga ikke uttrykk for at de personlig hadde behov for hjelp til å utvide det sosiale nettverket. To av elevene kom inn på at selv følte at nettverkene var i minste laget og at det burde utvides, men de ga ikke inntrykk av at det var noe de savnet der og da. Flere av elevene uttrykte at de satte stor pris på en tett kontakt med ambulante tjenester på grunn av relasjonene med de ansatte der.

Som nevnt virket ikke elevene særlig opptatt av å utvide nettverket sitt, det kan tolkes på ulike måter. En tolking kan være hvordan de oppfatter seg selv og blir oppfattet av omgivelsene. Mange av elevene er nå i en overgangsfase hvor de ikke lenger identifiserer seg som rusavhengig, men heller som en som har lagt det bak seg. De kan imidlertid oppleve at de fremdeles blir sett på som rusavhengig av omgivelsene. De forbindes med rusidentiteten og opplever at deres sosiale kapital er knyttet til rusavhengighet. Dette bidrar til at de ikke blir oppfattet som attraktive å bli kjent med av omgivelsene og som respons på denne avvisningen svarer elevene selv med å trekke seg unna mulige sosiale nettverk. En annen tolkning kan være at de på grunn av indre prosesser ikke har overskudd til å bli kjent med nye mennesker enda. Slik at selv om de erkjenner at det er verdifullt å ha et stort nettverk, er de ikke selv klare til å starte arbeidet med å bli kjent med nye. De tar små steg og begynner med å styrke båndene til de nærmeste i familie- og vennekretsen først. Senere når de er tryggere på egen identitet som rusfri og ikke trenger å bruke så mye tid på å holde seg rusfri, kan de begynne å utvide nettverkene sine.

Det kan være behov for tiltak med nettverksfunksjon for å gi denne gruppen sosial tilhørighet og brobygging ut til arbeid eller aktivitet på dagtid. Det er mulig at et slikt tiltak som tilbyr en møteplass og brobygging ut til aktivitet på dagtid, også kan motivere de som vegrer seg for å aktivt jobbe med å bygge nye nettverk i ettervernsfasen.

6. Konklusjon

Problemstillingen er tenkt å skulle belyse nettopp betydningen sosialt nettverk kan ha i overgangen til livet etter behandling. Målet var å få tak i elevenes refleksjoner rundt dette temaet.

Alt i alt ser det sosiale nettverket til elevene ut til å være lite og elevene har i liten grad bekjenskaper utover familie, nære venner og kontakten med ambulante tjenester. De var utenfor samfunnet når de ruset seg og de har i liten grad kommet innenfor når det gjelder sosialt samvær med andre i samfunnet. Et lite nettverk og lite aktivitet på dagtid, gjør denne gruppen utsatt for tilbakefall.

De fleste elevene oppfatter det som uproblematisk å komme i prat med ukjente, men flere kommer inn på at det å utvikle denne første kontakten til noe mer er krevende. På samme tid gir de uttrykk for at de ikke ønsker et større nettverk. Dette kan enten være uttrykk for at de vegrer seg for å knytte kontakt ut til omverdenen i frykt for å bli avvist, eller det kan være at elevene fremdeles jobber så mye med seg selv i den fasen de er i, at de ikke har overskudd til å opprettholde et større nettverk enn det de har der og da.

7. Litteraturliste

- Alexander, B.K. (2012). Addiction: The Urgent Need for a Paradigm Shift. *Substance Use & Misuse*, 47, 1475-1482.
- Alvesson, M., & Sköldbberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Alvesson, M., & Sköldbberg, K. (2010). *Reflexive Methodology: New Vistas for Qualitative Research*. London: SAGE.
- Amundsen, E.J. , Bretteville-Jensen, A.L., & Kraus, L. (2011). A method to estimate total entry to hard drug use: The case of intravenous drug use in Norway. *European Addiction Research*, 17(3), 129-135.
- Askheim, O.P. (2012). *Empowerment i helse- og sosialfaglig arbeid*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Berger, C. (2007). *Refleksivitet, aksept og støtte. Identitetsendring og rusbehandling*. (Master), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Bergly, T.H. (2016). Målgruppeundersøkelsen - svar fra elevene.: Tyrili
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. I J. G. Richardson (Red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York; Westport, Connecticut; London: Greenwood Press.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, USA: Harvard University Press.
- Brumoen, H. (2007). *Vanen, viljen og valget*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Bø, I., & Schiefloe, P.M. (2007). *Sosiale landskap og sosial kapital*. Oslo: Universitetsforlaget.
- DiClemente, C.C. (2003). *Addiction and Change*. New York: The Guilford Press.
- Fangen, K. (2015, 17. juni). Kvalitativ metode. Fra <https://www.etikkom.no/FBIB/Introduksjon/Metoder-og-tilnarminger/Kvalitativ-metode/>
- Fauske, H. (2004). Livet etter behandlingskollektivet: En oppfølgingsundersøkelse av dem som er utskrevet fra Solliakollektivet i perioden 1997 - 2002: Høgskolen i Lillehammer.
- Fyrand, L. (2005). *Sosialt nettverk - teori og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gavrilova, E., Kamada, T., & Zoutman, F. (2014, 27. desember). *Is Legal Pot Crippling Mexican Drug Trafficking Organizations? The Effect of Medical Marijuana Laws on US Crime*. SSRN. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2350101.

- Giddens, A. (1976). *New Rules of Sociological Method. A Positive Critique of Interpretative Sociologies*. London: Macmillan.
- Granfield, R., & Cloud, W. (2001). Social context and "Natural recovery": The role of social capital in the resolution of drug-associated problems. *Substance Use & Misuse*, 36(11), 1543-1570.
- Granovetter, M.S. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Helsedepartementet. (2004). Rusreformen - pasientrettigheter og endringer i spesialisthelsetjenesteloven. Oslo: Departementet.
- Kreek, M.J., Nielsen, D.A., Butelman, E.R., & LaForge, K.S. (2005). Genetic influences on impulsivity, risk taking, stress responsivity and vulnerability to drug abuse and addiction. *Nature Neuroscience*, 8(11), 1450-1457. doi: 10.1038/nn1583
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Landrø, T., & Hyrve, G.(2013). Evaluering av Døråpner. Et nettverkstilbud i Sør-Trøndelag Røde Kors: Høgskolen i Sør-Trøndelag.
- Laudet, A.B. (2007). What does recovery mean to you? Lessons from the recovery experience for research and practice. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 33(3), 243–256.
- Lauritzen, G., & Amundsen, E.J. (2013). Pasienter tatt inn i behandling i 2011 for problemer knyttet til bruk av narkotiske stoffer og vanedannende legemidler: SIRUS.
- Lauritzen, G., Ravndal, E., & Larsson, J. (2012). Gjennom 10 år. En oppfølgingsstudie av narkotikabrukere i behandling: SIRUS.
- Lund, I., Bretteville-Jensen, A.L., Skretting, A., Rise, J., Nordlund, S., & Amundsen, E.J. (2010). Hva er misbruk og avhengighet? Betegnelser, begreper og omfang: SIRUS.
- Løkke, E., & Ulserød, T. (2015). Narkotikapolitikken: Behov for nye ideer og bedre løsninger: Civita.
- Meld. St. 30 (2011-2012). Se meg! — alkohol – narkotika – doping Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet
- Mørland, J.G. (2015, 12. juni). Hva er avhengighet? Fra <https://www.fhi.no/ml/alkohol/avhengighet---faktaark/>
- NESH. (2016). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Oslo: NESH.
- Nilsson, B. (2007). Gadammers hermeneutikk. *Sykepleien Forskning*, 1(4), 266-268. doi: 10.4220/sykepleienf.2007.0009

- Nordfjærn, T. (2011). Risikofaktorer ved tilbakefall etter rusbehandling. *Rusfag*, 3(1), 5-11.
- Nordfjærn, T., Rundmo, T., & Hole, R. (2010). Treatment and recovery as perceived by patients with substance addiction. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 17(1), 46-64. doi: 10.1111/j.1365-2850.2009.01477.x
- Norges Forskningsråd (2005). Sosial kapital. Oslo: Norges forskningsråd
- Nutt, D., King, L.A., Saulsbury, W., & Blakemore, C. (2007). Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse. *The Lancet*, 369(9566), 1047-1053. doi: 10.1016/S0140-6736(07)60464-4
- Ot.prp. nr. 53 (2006-2007). *Om lov om endringer i pasientrettighetsloven m.m. (ventetidsgaranti for barn og unge under 23 år med psykiske lidelser eller rusmiddelavhengighet og justeringer etter rusreformen)* Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-53-2006-2007-/id464282/sec1>.
- Paulsby, J. (2009). En rød tråd? Integreringsarbeid med tidligere rusavhengige etter langtidsbehandling. Erfaringer fra integreringstiltaket Brygga i Trondheim. Trondheim: Stavne Gård KF avd. Brygga Trondheim.
- Portes, A. (1998). SOCIAL CAPITAL: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24. doi: 10.1146/annurev.soc.24.1.1
- Prochaska, J.O., & DiClemente, C.C. (1986). Toward a Comprehensive Model of Change. I W. R. Miller & N. Heather (Red.), *Treating Addictive Behaviors* (pp. 3-27). New York: Plenum Press.
- Putnam, R.D. (1993). *Making democracy work. Civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R.D. (2006). *Den ensamme bowlaren*. Stocholm: SNS Förlag.
- Ricœur, P. (1999). *Eksistens og Hermeneutikk*. Oslo: Ascheoug & Co.
- Rusmidler i Norge*. (2013). Helse- og omsorgsdepartementet Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/helse-og-omsorg/psykisk-helse/rus/rusmidler-i-norge/id439352/>.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet: Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rønning, R., & Starrin, B. (2009). *Sosial kapital i et velferdsperspektiv*. Oslo: Gyldendal.
- Sander, T.H., & Putnam, R.D. (2010). Still Bowling Alone? The post-9/11 Split. *Journal of Democracy*, 21(1), 9-16. doi: 10.1353/jod.0.0153

- Schiefloe, P.M. (2011). *Mennesker og samfunn – Innføring i sosiologisk forståelse* (2 utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Siisiäinen, M. (2000, 5-8 juli). *Two concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam*. Paper presented at the ISTR Fourth International Conference "The Third Sector: For What and for Whom?", Trinity College, Dublin, Ireland.
- Skatvedt, A., & Schou, K.C. (2010). The potential of the commonplace: A sociological study of emotions, identity and therapeutic change. *Scandinavian Journal of Public Health*, 38(Supplement 5), 81-87. doi: 10.1177/1403494810382814
- Snertingdal, M.I., & Bakkeli, V. (2013). Tre sårbare overganger til bolig. En kunnskapsoppsummering: Fafo.
- Stiftelsen SOR. (2015, 12. november). Å tegne et nettverkskart. Fra <http://kurs.helsekompetanse.no/fritidkultur/16879>
- Stoltenbergutvalget. (2010). Rapport om narkotika: Helse- og omsorgsdepartementet.
- Svensson, B. (1997). Livet som narkoman. *Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift*, 14(4), 219-230.
- Tan, H., Wilson, A., & Olver, I. (2009). Ricoeur's Theory of Interpretation: An Instrument for Data Interpretation in Hermeneutic Phenomenology. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(4), 1-15.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tyrili. (2015). Årsmelding for Tyrilistiftelsen 2014.
- Tyrili. (u.å.). *Helhetlig døgnbehandling i Tyrili*.
- Weihe, H.J.W. (2004). *Rus. Nytelse, lidelse og handling*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Østberg, V.S. (2008). *Nettverk etter soning: En studie av betydningen av sosiale nettverk etter løslatelse fra fengsel, med utgangspunkt i Oslo Røde Kors Nettverksarbeid - Nettverk etter soning*. UiO, Oslo.

Vedlegg

Vedlegg 1 Informasjonsskriv

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

Overgangstrening – fra behandling og ut i samfunnet

Bakgrunn og formål

Bakgrunnen for evalueringen er en omlegging av utslusingsperioden fra Tyrili, der eleven skal kunne få en mer gradvis overgang fra behandling og ut i samfunnet.

Formålet er å gi innspill til ledelsen og bidra til en videreutvikling og forbedring av tilbudet.

Vi ønsker å kartlegge dag i døgn tilbudet i Oslo, Skien og Lillehammer, samt

botreningstilbudet i Trondheim, ved hjelp av intervjuer med enhetsledelse, ledere og de elever som mottar slikt tilbud.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Som deltaker i undersøkelsen vil du bli intervjuet av en student ved Høgskolen i Lillehammer som samarbeider med FoU-avdelingen ved Tyrili. Elevene intervjues en til en, mens ledelse og medarbeidere intervjues i grupper hver for seg. Spørsmålene vil omhandle behandlingstilbudets innhold og dine vurderinger av det. Intervjuene tas opp på bånd.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Dataene vil bli behandlet konfidensielt og vil bli anonymisert ved prosjektslutt.

Prosjektet skal etter planen avsluttes den 01.08.2015.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du ikke ønsker å delta i studien, eller trekker deg på et senere tidspunkt, vil det ikke ha noen innvirkning på din behandlingssituasjon eller ditt forhold til lederne.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse skjer muntlig ved oppstarten av intervjuet.

Mvh

Hilgunn Olsen
Tyrili FoU
Tlf: 97 18 18 68
Email: hiol@tyrili.no

Hege Heimdal
Masterstudent ved HiL
Tlf: 99 51 91 69
Email: hegeheim@gmail.com

Inger Marie Bakke
Førsteamanuensis HiL
Tlf: 61288357
Email: inger.marie.bakke@hil.no

Vedlegg 2 Intervjuguide

Tyrili sin spørsmål til elevene

Bakgrunnsinfo:

Alder

Kjønn

Lengde på behandlingsopphold, hvor lenge i dag i døgn og hvor lenge igjen?

Bosituasjon

Gjøremål på dagtid

Innholdet i dag i døgn:

Hvilken målsetning har du for dag i døgn-behandlingen?

Hvordan brukte du tiden din forrige uke? Hva gjorde du? Hvem traff du?

Hvilke personer hjelper deg med hva?

Hva ser du som dine største utfordringer når du skal avslutte behandlingen? Får du hjelp til å jobbe med disse i Tyrili?

Når startet du planleggingen av livet etter behandlingen?

Samarbeidspartnere:

Internt i Tyrili, Kontaktperson – overlevering av informasjon

Samarbeidspartnere utenfor Tyrili

- Hvem er de?
- Hvordan fungerer samarbeidet?

Vurderinger av tilbudet (innhold/organisering):

Hva synes du om dag i døgn-behandlingen?

Hva er nyttig for deg?

Hva savner du?

Hvis du fikk bestemme; hvordan ville botreningen/dag i døgn vært lagt opp?

Andre tilføyelser?

Sosialt nettverk – spørsmålene til masteroppgaven

Fortid/nåtid:

Hva betyr sosialt nettverk for deg? Hva er det?

Ser du på deg selv som en innadvendt eller utadvendt person?

Har sosialt nettverk vært tema i Tyrili? Har det vært nyttig for deg?

Hvordan vil du beskrive nettverket ditt?

Før de dro til Tyrili (fortid). Mens de er på Tyrili (nåtid)

Slik de ønsker å få/det skal bli når de kommer hjem (ønsket framtid)

Hva er vanskelig med nettverket ditt?

Hva er bra med nettverket ditt?

Har du flest venner eller bekjente?

Hva gjør du sammen med dem? (Aktiviteter som er innadvendt/bonding eller som gjør at de kan få kontakt med andre/bridging?)

Tenker du at det er nødvendig å få nye venner når du kommer tilbake/hjem igjen? Eller er nettverk ditt slik at du ikke trenger å bryte med det?

Hvordan tror du det vil bli å komme tilbake igjen og finne nye nettverk? Hvilke tanker har du rundt det?

Kan du henvende deg til noen for å få hjelp til å få nye nettverk? (Hvem som det er naturlig å henvende seg til for å få hjelp)

Er det noe du ville hatt hjelp til? Organisert hjelp?

Hvordan opplever du sammenhengen mellom nettverket og rusfrihet?

Tror du nettverket har noe å si for å fortsette å være rusfri/ unngå tilbakefall?

Vedlegg 3 Tekstmelding

Tekstmelding til informanter som ikke svarte på telefonoppringning. Dette informerte de som var opptatt når jeg ringte eller som ikke ønsket å svare på telefonoppringningen (for eksempel fordi det var fra et ukjent nummer) hva oppringningen gjaldt:

”Hei! Jeg har fått nr. ditt fra Anita/Erik på Tyrili. Jeg holder på med et forskningsprosjekt om dag i døgn og nettverk. Jeg lurer på om du har anledning til å være med på et intervju i neste uke? For eksempel */* kl ** på Tyriliseret?
Mvh Hege Heimdal”